

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

Наталія Ковтун

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчально-методичний посібник
для магістрантів спеціальності 033 Філософія
денної форми навчання

Житомир
2024

УДК 001.89(075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (Протокол № 9 від 31 травня 2024 року).

Схвалено кафедрою філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка (Протокол № 16 від 15 травня 2024 року).

Автор:

Ковтун Наталія – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології (Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Рецензенти:

Панчук Ірина – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії (Рівненський державний гуманітарний університет);

Соколовський Олег – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та політології (Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Вітюк Ірина – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій (Державний університет "Житомирська політехніка").

Ковтун Наталія. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Видання 2-ге, доповнене і доопрацьоване. Житомир, 2024. 130 с.

© Ковтун Наталія, 2024

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	3
ПЕРЕДМОВА.....	4
Компетентності та програмні результати вивчення освітньої компоненти "Методологія наукових досліджень"	5
Структура освітньої компоненти.....	9
Короткий зміст лекцій.....	10
Практичні заняття	49
Екзаменаційні питання	65
Тестові завдання до курсу	68
Короткий термінологічний словник.....	104
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	119
ДОДАТКИ.....	123
Додаток А. Приклад оформлення титульного аркуша.....	123
Додаток Б. Перелік умовних скорочень.....	124
Додаток В. Зразок оформлення розділу "ЗМІСТ".....	125
Додаток Г. Приклади оформлення бібліографічного опису списку використаної літератури.....	126
Додаток Д. Приклад оформлення таблиці.....	128
Додаток Е. Приклад оформлення ілюстрації.....	129
Додаток З. Приклад оформлення схеми.....	130

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний посібник для вивчення освітньої компоненти "Методологія наукових досліджень" для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 033 Філософія складений для реалізації освітньо-професійної програми "Філософія. Релігія та сучасні суспільні процеси". У межах курсу розкривається сутність, формування, структура, етапи та ідеали, форми, методи, принципи та ціннісні настанови процесу наукових досліджень.

Ключові завдання освітньої компоненти "Методологія наукових досліджень": забезпечити теоретичний та практичний рівень підготовки магістра до проведення наукових досліджень на підставі вивчення основних видів та форм наукових робіт, етапів і процесуальних засад підготовки наукових рефератів, доповідей, статей, курсових, дипломних та магістерських робіт, підготовка яких, у свою чергу, базується на знаннях про загальні закони розвитку світу та закони і закономірності процесу пізнання сфер об'єктивної і суб'єктивної дійсності.

Предметом методології наукових досліджень є аналіз способів, механізмів, принципів та форм, видів наукових досліджень, що визначає зміст практичної підготовки: ознайомлення магістрантів з методологічними основами наукових досліджень, вивчення ними конкретних методів і методик наукового пізнання та способів їх репрезентації у науковому дослідженні.

Міждисциплінарні зв'язки освітньої компоненти: "Філософія науки", "Виконання кваліфікаційної роботи", "Філософія та феноменологія релігії".

Метою реалізації освітньої компоненти "Методологія наукових досліджень" є спрямування магістрів на оволодіння знаннями про сутність, структуру, етапи формування, ідеали, форми, принципи та ціннісні настанови процесу наукових досліджень в умовах інформаційного суспільства.

КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ "МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ"

Змістовно освітня компонента спрямована формувати у здобувачів вищої освіти здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері філософії та гуманітаристики:

- ЗК 1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК 4. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ЗК 5. Здатність спілкуватися з представниками інших. професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань /видів економічної діяльності).
- ЗК 6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 7. Здатність розробляти проекти та управляти ними.
- ЗК 8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, що передбачає кмітливість, оперативність і динамічність інтелектуальної реакції, стійкість у мисленневих випробуваннях і доланні пізнавальних утруднень.
- ЗК 9. Здатність генерувати нові ідеї (креативність), що передбачає прагнення до відкриття нового, залучення нестандартних смислів, в т.ч. з інших предметних царин.
- ЗК 10. Толерантність і повага до іншого.
- СК 1. Здатність використовувати історико-філософську спадщину в осмисленні та розв'язанні дослідницьких проблем.
- СК 2. Усвідомлення зв'язків філософської спеціалізації з іншими інтелектуальними й гуманітарними практиками.
- СК 3. Здатність формулювати та аргументувати актуальні філософські ідеї, доказово й обґрунтовано викладати результати дослідження.
- СК 4. Здатність обирати і застосовувати найбільш ефективну методологічну стратегію дослідження.
- СК 5. Здатність критично працювати з філософськими текстами, застосовувати різні методи аналізу та інтерпретації.
- СК 6. Здатність здійснювати аналіз, оцінку і прогнозування соціальних, політичних, економічних та культурних процесів із застосуванням фахових знань.

- СК 7. Здатність професійно проводити світоглядний аналіз та етико-ціннісну експертизу європейської та євроатлантичної інтеграції України на підставі принципу україноцентризму.
- СК 8. Здатність викладати філософські дисципліни у закладах вищої освіти.
- СК 9. Здатність здійснювати аналітичне обґрунтування та інформаційно-організаційний супровід професійної діяльності.
- ПР 5. Використовувати методологію та пізнавальні засоби, що властиві філософії та її застосуванням.
- ПР 7. Критично осмислювати, аналізувати та оцінювати філософські тексти, застосовувати релевантні методи їх аналізу та інтерпретації.
- ПР 10. Брати участь у наукових дискусіях з філософії та міждисциплінарних проблем обговорення філософських питань з експертами з інших галузей знань.
- ПР 19. Використовувати професійно-профільні знання й практичні навички філософських та суміжних дисциплін для дослідження релігійних явищ та процесів.

Характеристика курсу. Структура навчального курсу забезпечує вивчення ключових проблем методології наукових досліджень, сприяє збагаченню всіх складових наукового світогляду магістранта, активізації його творчо-аналітичного мислення, формування навичок самостійної роботи щодо написання наукових робіт (тез доповідей, рефератів, статей, курсових, дипломних та магістерських робіт) з метою оволодіння та вдосконалення професійної майстерності через освоєння сучасних методик збирання, систематизації, аналізу і практичного застосування наукової інформації.

Навчальна програма курсу "Методологія наукових досліджень" рекомендується для вищих закладів освіти, які готують фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр" на базі освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр". Змістове наповнення програми та розподіл академічного часу між темами забезпечують виконання базового компонента підготовки магістрантів з методології наукових досліджень. Навчальний курс дозволяє знайомитись з теоретичною основою методологічних знань, з особливостями, етапами, рівнями, формами і методами наукового дослідження у галузі філософсько-релігієзнавчого аналізу а також з методологією науки як інструментом організації наукових досліджень.

Аудиторні заняття проводяться у формі лекцій і семінарів у відповідності до змісту та ресурсу академічного часу, передбачених навчальною програмою та за методикою, що дає змогу організувати творчо-

аналітичну та науково-пошукову роботу магістрантів як на заняттях, так і під час підготовки до них. **Позааудиторна самостійна робота** магістрантів займає 74 академічні години. **На самостійне вивчення** виносяться теми і проблеми, доступні для освоєння магістрантами в зв'язку з попереднім ознайомленням при вивченні ряду навчальних дисциплін. Основні форми самостійної роботи: аналіз першоджерел і наукових текстів, підготовка робочих матеріалів (тези, конспекти, схеми), вирішення проблемно-пошукових завдань, формування глосарію та ін. Самостійна робота спрямовується на збір, підготовку, систематизацію і використання цих матеріалів на конкурсах наукових робіт, конференціях, теоретичних семінарах.

Оцінювання якості знань здійснюється у формах поточного і підсумкового тестування на електронних чи письмових носіях, в усній або письмовій формі.

В результаті вивчення навчального курсу "Методологія наукових досліджень" **магістрант повинен розуміти:**

- предмет, проблематику, функції та значення методології наукових досліджень;
- особливості предмету методології наукових досліджень;
- сутність наукового знання та особливості його отримання у площині конкретних наукових досліджень;
- природу, логіку, етапи, форми, методи і засоби наукового дослідження;
- методологічний статус понять як форми мислення у процесі наукового дослідження;
- комунікативні засоби у процесі отримання наукової інформації;
- ключові вимоги до написання і оформлення різних видів наукових досліджень у вищій школі;
- аксіологічні засади етики наукового дослідження в ситуації стрімкого технологічного прогресу.

Магістрант повинен знати:

- предметне поле методології наукових досліджень;
- методологічний статус основних наукових категорій та понять;
- функціональні можливості методологічного інструментарію філософії і релігієзнавства;
- особливості процесу підготовки наукового дослідження та критерії обрання його проблематики;
- специфіку процесу підготовки і написання тез наукових доповідей, рефератів та статей, курсових і дипломних робіт;

- особливості підготовки, написання і захисту магістерської дисертації як форми кваліфікаційної роботи;
- знати і дотримуватись ключових вимог до написання кваліфікаційних робіт у вищій школі, насамперед у площині дотримання принципів доброчесності.

Магістрант повинен уміти:

- розмежовувати предметні поля методології наукового дослідження, філософії науки і логіки науки;
- застосовувати на практиці понятійно-категоріальний апарат філософії у процесі наукового дослідження і оформлення його результатів;
- розробити методологію та методику конкретного філософсько-релігієзнавчого дослідження;
- демаркувати основні види і джерела наукової інформації і розмежовувати різні види наукових публікацій в інформаційному просторі сучасності;
- здійснювати та описувати наукові дослідження; на їх основі здійснювати публікацію наукових досліджень у формі тез доповідей, статей, курсових, дипломних і магістерських робіт;
- реалізувати апробацію результатів філософсько-релігієзнавчого дослідження у процесі виступів на семінарах, круглих столах і конференціях;
- розкривати роль науки в цілому і наукових досліджень, зокрема, у процесі вирішенні глобальних проблем сучасної цивілізації.

СТРУКТУРА ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Назви тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Всього	У тому числі					Всього	У тому числі				
		Лекції	Практичні/Семинарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття		Лекції	Практичні/Семинарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття
Модуль 1. Теоретичні засади методології наукових досліджень та особливості їх організації												
Тема 1. Вступ до методології наукових досліджень	12	2	2		8							
Тема 2. Методологічний статус поняття як форми мислення у структурі наукового дослідження	14	2	4		8							
Тема 3. Форми наукової комунікації у системі наукового дослідження	12	2	2		8							
Тема 4. Підготовка наукового дослідження. Академічна доброчесність.	16	4	4		8							
Тема 5. Види наукових публікацій у системі наукового дослідження	12	2	2		8							
Тема 6. Кваліфікаційні роботи у структурі наукового дослідження	14	2	4		8							
Тема 7. Магістерська дисертація як форма кваліфікаційні роботи	12	2	2		8							
Тема 8. Методика і методологія написання філософсько-релігійнознавчої наукової роботи та порядок її захисту	15	2	4		9							
Тема 9. Порядок підготовки та процедура захисту кваліфікаційної роботи	13	2	2		9							
Разом за модулем 1	120	20	26		74							
Усього годин	120	20	26		74							

КОРОТКИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Вступ до методології наукових досліджень.

Предмет методології наукових досліджень становлять способи, механізми, принципи, форми і види наукових досліджень, які визначають зміст практичної підготовки магістрантів з методологічними основами наукових досліджень, вивчення ними конкретних методів і методик наукового пізнання. Метою методології наукових досліджень є спрямування майбутніх магістрів на оволодіння знаннями про сутність, структуру, етапи формування, ідеали, форми, принципи та ціннісні настанови процесу наукових досліджень в умовах інформаційного суспільства.

Завдання вивчення методології наукових досліджень завбачують забезпечення теоретичного та практичного рівнів підготовки здобувачів до проведення наукових досліджень; сформувати знання про основні види та форми наукових робіт, забезпечення обізнаності здобувачів щодо етапів і процесуальних засад підготовки наукових рефератів, доповідей, статей, курсових, дипломних та магістерських робіт, підготовка яких, у свою чергу, базується на знаннях про загальні закони розвитку світу та закони і закономірності процесу пізнання об'єктивної і суб'єктивної дійсності.

У системі соціального буття наука постає як система знань, об'єктивних законів природи, суспільства, мислення, що втілюється у відповідних поняттях, категоріях та термінах. Наукові знання проявляються у науковій свідомості, яка відображає природну і соціальну реальність, у науковій практиці, яка зводиться до розробки та використання наукової методології, використання здобутків науковців попередніх періодів, у діяльності наукових структур та інституцій.

Наука характеризується цілісною єдністю кількісного і якісного накопичення знань у відповідних галузях наукових досліджень та формування зв'язків між ними. Однак, науку не можна розглядати як просто кумулятивну суму знань про навколишній світ. Наука постає як складна система, яка постійно розвивається і в якій сформульовані положення про явища соціальної і природної дійсності та їх зв'язки, закони природи та суспільства, які втілюються у системі відповідних наукових понять і суджень. Поняття і судження стають науковими лише, якщо вони отримані

за допомогою емпіричних і теоретичних досліджень та перевірені на практиці. Отже, наука – є сферою дослідницької діяльності людини, спрямованої на отримання якісно нових знань про природу і суспільство.

У суспільстві виконує такі функції:

- ✓ *гносеологічну (пізнавальну)*, що забезпечує суспільству не обхідні знання для правильного вирішення поставлених проблем;
- ✓ *аксіологічну (ціннісну)*, що формує в суспільстві ціннісні орієнтації, які спрямовують результати наукових досліджень на благо людства;
- ✓ *світоглядну*, згідно з якою наукові знання і наукові інновації сприяють виробленню ідей, переконань, цінностей, практичних настанов людини;
- ✓ *освітню*, що дає можливість підвищити рівень знань громадян;
- ✓ *виховну*, що дає змогу підвищити рівень освіченості і моральності у суспільстві;
- ✓ *нормативну*, що встановлює, організує та регулює відносини між науковими структурами за допомогою системи норм і правил етики;
- ✓ *ретранслятивну*, що забезпечує накопичення, збереження і передавання наукового досвіду попередніх епох;
- ✓ *комунікативну*, що реалізується за допомогою наукової мови як зрозумілого і важливого засобу спілкування;
- ✓ *креативну (творчу)*, що реалізується за допомогою створення потужного, інтелектуального потенціалу людства;
- ✓ *прогностичну*, що дозволяє визначати ймовірні напрямки розвитку як окремих країн, так і людської цивілізації загалом.

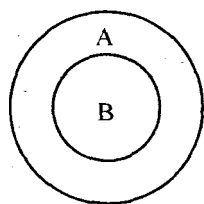
У широкому розумінні наукові знання є системою взаємозалежних понять і категорій, що відображають закономірний процес розвитку природи і суспільства. Ефективність проведення наукових досліджень залежить від інтуїції, кваліфікаційного рівня і досвіду науковця. Науковий пошук, зазвичай, спирається на емпіричні дослідження і їх подальше узагальнення фактаж, передбачає застосування різних методологічних підходів. За цільовим призначенням види наукові дослідження поділяють на: – фундаментальні, результатом яких є відкриття нових явищ і законів розвитку природи і суспільства; – прикладні, спрямовані на отримання і використання знань задля вирішення практичних цілей.

Тема 2. Методологічний статус поняття як форми мислення у структурі наукового дослідження.

Поняття – це форма мислення, яка відображає істотні, сутнісні, необхідні ознаки предмета. Це уявний образ предмета або явища у свідомості людини. Істотними називають ознаки, без яких предмет не може існувати. Неістотними є ознаки несуттєві, мінливі, без яких предмет може існувати. Поняття якісно відрізняються від уявлень як форм чуттєвого пізнання. Уявлення багатші за поняття, вони містять як істотні, так і неістотні ознаки предметів. Поняття не слід плутати зі словами, не усі слова є поняттями. Наприклад, поняттями не є службові частини мови.

Обсяг і зміст понять. Змістом поняття є перелік основних істотних ознак предмета або класу предметів. Зокрема змістом поняття "студент" є належність до людського роду та навчання у закладі вищої освіти. Зміст поняття розкривається у його визначенні (дефініції). Обсяг поняття охоплює сукупність усіх мислимих і узагальнених у ньому предметів. Обсяг поняття "студент" містить у собі всіх студентів, які існували, існують або будуть існувати у світі, в минулому і майбутньому. У логіці є закон обернено-пропорційної залежності між змістом і обсягом поняття: чим більший обсяг поняття, тим вузчий його зміст, і чим ширший зміст, тим менший його обсяг поняття. Для візуального позначення обсягу понять використовують спеціальні схеми – кола Ейлера.

Якщо поняття "студент" позначимо літерою А, "студент-психолог" – В, то у вигляді кіл Ейлера співвідношення між їхніми обсягами графічно зобразимо так:

А – студент;

В – студент-психолог.

Поняття можуть перебувати у видовому-родовому відношеннях. Родовими називаються поняття, обсяг яких включає в себе обсяг іншого поняття. Видовими є поняття, обсяг яких складає лише частину обсягу родового поняття. Наприклад, поняття "цінні папери" є родовим щодо видових понять "акції", "облігації", "векселі".

У залежності від змісту і обсягу поняття розподіляються за види. Виділяють такі види понять за обсягом:

- *одиничні поняття*, які позначають ознаки одного-єдиного предмета: "природний супутник Землі", "місто Київ", "річка Амазонка";

- *загальні поняття*, які позначають ознаки двох і більше предметів і ознаки певної групи або класу предметів: "місто", "філософський напрямок", "людина", "атом", "планета";

- *нульові поняття*, які позначають ознаки двох і більше предметів і ознаки певної групи або класу предметів: "місто", "філософський напрямок", "людина", "атом", "планета";

Загальні поняття поділяються на:

- *реєструючі поняття*, до обсягу яких входить відома, яка підлягає обліку кількість предметів: "місто", "планети сонячної системи", "студенти Житомирського державного університету імені Івана Франка", "банки ЄС";

- *нереєструючі поняття*, до обсягу яких входить необмежена або яка не підлягає обліку кількість предметів: "живі істоти", "атом", "податки".

Одиничні і загальні поняття поділяються на:

- *збірні поняття*, в яких відображається група відносно однорідних предметів, що вважаються єдиним цілим: "ліс", "населення", "бібліотека";

- *незбірні поняття*, в яких елементами обсягу є окремі предмети: "студент", "людина", "стіл", "планета Венера".

- *нульові поняття*, обсяг яких не містить або поки що не містить жодного предмету: "круглий квадрат", "житель Венери", "інопланетянин", "вічний двигун", "золота рибка".

Виділяють види понять за обсягом:

- *конкретні поняття*, в яких відображені властивості окремих предметів у їх цілісності і в прив'язаності до певних предметів: "стіл", "місто Київ", "менеджер", "атом", "студент", "нотаріальна контора";

- *абстрактні поняття*, в яких відображаються не предмети, а певні їх властивості на рівні мислення без прив'язування до певного предмету: "ідея", "Бог", "відповідальність", "гармонія", "прибуток", "вартість";

- *відносні поняття*, в яких відображаються предмети, існування яких неможливе без існування інших предметів: "мати", "дитина", "боржник", "відповідач", "прокурор", "причина";

- *безвідносні поняття*, в яких відображаються предмети, існування яких можливе без існування інших предметів: "людина", "атом", "підприємство", "субсидія", "квітка", "гармонія";

- *позитивні поняття*, в яких констатується наявність певної ознаки у предмета: "прибуток", "порядок", "зло", "добро", "закон", "старіння";

- *негативні поняття*, в яких констатується відсутність певної ознаки у предмета: "агностицизм", "асиметрія", "недобро", "безвідповідальність".

Відношення між поняттями. Поняття у своєму взаємовідношенні можуть бути порівнюваними або не порівнюваними:

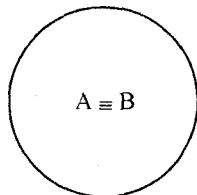
- *порівнювані поняття*, в яких є спільні ознаки, що дає можливість співставляти ці поняття: "студент" і "людина", "атом" і "елементарна частка", "закон" і "старіння";

- *непорівнювані поняття*, в яких немає спільних ознаки, що не дає можливість співставляти ці поняття: "студент" і "гармонія", "атом" і "ідея", "річка" і "людина", "закон" і "рослина".

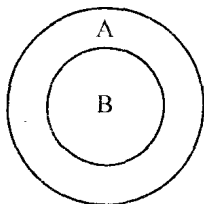
Порівнювані поняття поділяються на:

- *сумісні поняття*, обсяги яких повністю або частково збігаються; сумісні поняття перебувають у відношенні тотожності, перехресності або підпорядкування:

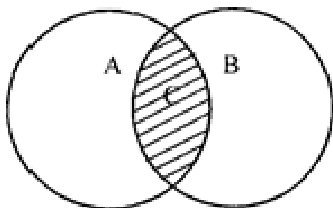
а) *відношення тотожності* існує між поняттями, які мають однаковий обсяг, але відрізняються змістом. Наприклад: А – "найдовша річка у світі" і В – "Амазонка":

б) *відношення підпорядкування* існує між поняттями, обсяг одного з яких повністю входить в обсяг іншого. Наприклад: А – "аналіз" і В – "структурно-функціональний аналіз":

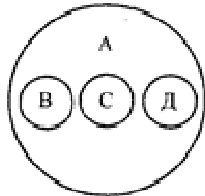

в) *відношення перехресності* існує між поняттями, обсяг яких частково збігається. Наприклад: А – "студент" і В – "економіст":

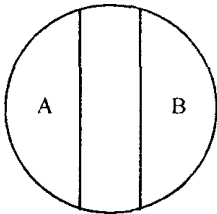

- *несумісні поняття*, обсяги яких зовсім не співпадають; несумісні поняття перебувають у відношенні співвідпорядкування, протилежності (контрартності), суперечності (контрадикторності):

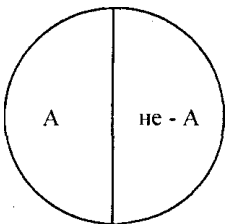
а) *відношення співвідпорядкування* існує між двома або більше поняттями, обсяги яких входять до обсягу більш широкого родового поняття. Наприклад: А – "метод"; В – "синтез"; С – "аналіз"; D – "спостереження":

б) *відношення протилежності* існує між двома несумісними поняттями, обсяг яких містять взаємовиключні ознаки. Наприклад: А – "зло" і В – "добро":

в) у відношенні *суперечності* перебувають поняття, одне з яких містить певні ознаки, а друге ці ж ознаки виключає; обсяг двох суперечних понять складає весь обсяг роду, видами якого вони є і якому вони співвідпорядковані. Наприклад: А – "білий" і В – "небілий":

Логічні операції з поняттями:

- *обмеження понять* – логічна операція, під час якої відбувається перехід від поняття з більшим обсягом до поняття з меншим обсягом. .
Наприклад: метод → аналіз герменевтичний аналіз → герменевтичний аналіз текстів → герменевтичний аналіз текстів Ганса Гадамера;

- *узагальнення понять* – логічна операція, під час якої відбувається перехід від поняття з меншим обсягом до поняття з більшим обсягом.
Наприклад: економічна теорія Адама Сміта → економічна теорія → теорія → форма наукового пізнання → форма пізнання → форма;

- *визначення понять* (від лат. definitio – дефініція) – логічна операція, за допомогою якої відбувається визначення сутнісних ознак і змісту поняття. Зміст поняття встановлюється саме через його визначення. Наприклад: "аналіз – метод пізнання, в межах якого відбувається поділ цілого на елементи". Виділяють *такі правила визначення понять*:

- 1) *визначення має бути співмірним*, тобто обсяг його лівої (визначувана сторона) і правої (визначаюча сторона) сторони мають дорівнювати. Наприклад: "синтез – (=) метод пізнання, в межах якого складання цілого з елементів". У контексті порушення цього правила виділяють помилки: *помилка надто широкого визначення* відбувається, коли обсяг визначаючого поняття є ширшим, ніж обсяг визначуваного поняття (наприклад: "логіка – це наука, предметом вивчення якої є мислення людини"), у цьому визначенні не враховане те, що мислення є предметом дослідження філософії, психології, педагогіки, фізіології а також предметом вивчення логіки є не лише мислення людини, а його форми і закони; *помилка надто вузького визначення* відбувається, коли обсяг визначаючого поняття є вужчим (меншим) від обсягу визначуваного поняттям (наприклад: "логіка – це наука, предметом вивчення якої є поняття"), у такому визначенні обсяг поняття "логіка" є ширшим, ніж визначення "наука, предметом вивчення якої є поняття", адже у логіці вивчаються не лише поняття, а усі форми і закони мислення;
- 2) *визначення не має утворювати кола*, тобто тавтології. У контексті порушення цього правила виділяють помилки: *коло у визначенні* відбувається, якщо визначуване поняття визначається через подібне і так само невідоме поняття (наприклад: "економіка – це наука, предметом вивчення якої є економічні відносити"), для читача невідомим є як поняття "економіка", так і "поняття економічні відносити"; *тавтологія* відбувається, коли визначаюче поняття повторює визначуване (наприклад: "дослідник – людина, яка займається дослідженням");
- 3) *визначення повинне бути чітким, ясним, виразним*, вільним від двозначності, метафоричності, образних порівнянь. Можна виділити такі приклади порушення цього правила: "книги – це величні маяки в океані часу", "індетермінізм – це філософська концепція, протилежна до детермінізму";

4) *визначення не має бути заперечним, а має бути стверджувальним.* Якщо у визначенні є заперечення, то воно вказує на відсутність сутнісних ознак у предмета. А тому не можуть бути визначеннями такі судження: логіка – "це не право", "спостереження – це не теоретичний метод пізнання". Єдиний виняток становлять визначення категорій найвищого ступеня узагальнення, які не мають родових щодо себе понять. Наприклад: буття можна визначити лише через протилежне поняття "небуття".

- *поділ понять* – логічна операція, за допомогою якої розкривається обсяг понять. Наприклад, поділяючи підприємства на фінансові, страхові, посередницькі, комерційні і виробничі, ми встановлюємо обсяг поняття "підприємство". Поняття, обсяг якого розкривається, називається поділюваним поняттям. Основою поділу називається ознака, на основі якої здійснюється поділ. Членами поділу називаються отримані результати поділу поняття. Оперецію поділу не слід плутати з мисленнєвим розчленуванням предмета.

Для перевірки правильності поділу доречно використовувати таке правило: якщо перед певним переліком понять, що утворилися внаслідок проведення логічної операції, поставити вираз "... складається...", то у випадку розчленування – отримане висловлювання буде осмисленим, а у випадку поділу – отримаємо нісенітницю; Якщо ж перед певним переліком понять поставити вираз "...буває...", то у випадку логічного поділу отримане висловлювання буде осмисленим, а у випадку мисленнєвого розчленування отримаємо нісенітницю. Виділяють такі *види поділу понять*:

- 1) *простий поділ* або поділ за видотвірною ознакою. Цей поділ відбувається за однією основою. Наприклад: "У психології виділяють чотири типи темпераменту: меланхоліки, флегматики, сангвініки, холерики", "На підставі першооснови буття виділяють два основні філософські напрямки – ідеалізм і матеріалізм";
- 2) *дихотомічний поділ* відбувається на основі використання двох суперечливих понять. Наприклад: "Люди бувають добрі і недобрі", "Методи бувають емпіричні і неемпіричні";
- 3) *класифікація* є формою багатоступеневого послідовного поділу з метою систематизації. Прикладами системних класифікацій є система хімічних елементів Д. Менделєєва, класифікація типу кліматів В. Кеппена, класифікація рослинного світу К. Ліннея.

У логіці виділяють такі 4 правила поділу понять:

- 1) *поділ має бути співмірним* – обсяг поділюваного поняття має дорівнювати обсягу частин поділу. Наприклад: "Нормативно-правові акти поділяються на: закони, підзаконні акти". Під час порушення цього правила може бути: а) *неповний поділ*, при якому пропущений один з його елементів. Наприклад: "У психології виділяють чотири типи темпераменту: флегматики, сангвініки, холерики"; б) *поділ із зайвим членом*, при якому до обсягу поняття безпідставно вноситься обсяг іншого поняття. Наприклад: "Нормативно-правові акти поділяються на: закони, підзаконні акти і рішення" (у цьому випадку зайвий член поділу – "рішення");
- 2) *поділ має відбуватись за однією основою* – для поділу слід використовувати одну ознаку, а не декілька. При порушенні цього правила відбувається "помилка підміна основи поділу": наприклад, "Усі методи поділяються на емпіричні, неемпіричні та аналітичні". У цьому поділі наявні дві основи поділу: перша співвідноситься з пов'язаністю методу з феноменом досвіду, друга – з пов'язаністю методу з явищем аналітичності;
- 3) *члени поділу мають виключати один одного*, тобто їх обсяги не мають мати спільних елементів. Наприклад: "Злочини бувають умисні та фінансові". У цьому випадку члени поділу не виключають один одного, адже умисні злочини можуть бути фінансовими;
- 4) *поділ має бути безперервним і поступовим*, тобто усі члени поділу мають належати до одно порядкових понять. Порушення цього правила називається "стрибком у поділі". Наприклад: "Держави бувають африканськими, азіатськими, американськими і східноєвропейськими";
- 5) *поділ має відбуватись за істотними сутнісними ознаками*. Наприклад: "Студенти поділяються на студентів-заочників і студентів з чорним волоссям". У цьому випадку поділ зроблено за двома основами.

Тема 3. Форми наукової комунікації у системі наукового дослідження.

Наукова комунікація є формою комунікації, в межах якої відбувається ретрансляція та обмін результатами та способами наукового пізнання. Сам термін комунікація походить від лат. *communicatio*, що перекладається як повідомлення, передача, бесіда, розмова. Важливу роль у науковій комунікації відіграє наукова інформація, яка поширюється за допомогою певних засобів, методів, каналів у часі і просторі. Наукова комунікація є обміном ідеями, знаннями, висновками між науковцями, між науковцями та різними професійними спільнотами. Наукова комунікація реалізується через системні взаємодії між різними суб'єктами наукової активності, окремими науковцями, науковими спільнотами, науковими лабораторіями та ін.

У структурі наукових комунікацій можна виділити такі складові:

- взаємодія на особистісному рівні між науковцями: бесіди між науковцями, очні наукові дискусії;

- взаємодія на колективному рівні за допомогою технічного тиражування інформації: публікації статей, наукових журналів, монографій;

- взаємодія на рівні наукових конференцій, науково-технічних виставок та презентацій.

Наукові комунікації на основі формалізованості взаємодії можуть відбуватися у формі офіційних (формалізованих) контактів і неофіційних (неформалізованих) контактів, бути адресними і безадресними, міжособистісними і безособовими, безпосередніми і опосередкованими.

У науковій комунікації виділяють такі основні елементи:

1. *Комунікант* як суб'єкт комунікації, той, хто відправляє повідомлення (науковець або група науковців, наукова інституція).
2. *Комунікат* як повідомлення фіксованої чи нефіксованої інформації за допомогою певних формул, символів, знаків або кодів.
3. *Спосіб ретрансляції* наукової інформації.
4. *Реципієнт* як отримувач повідомлення, той, хто отримує повідомлення (науковець або група науковців, наукова інституція).
5. *Зворотний зв'язок* як відповідь реципієнта на наукове повідомлення.

Виділяють декілька типів наукової комунікації:

а) *формальна наукова комунікація*: обмін науковими результатами, інформацією за допомогою усталених, узаконених структур або механізмів

генерування і поширення наукових результатів. До них належать наукові видавництва, наукові журнали, науково-дослідні установи, заклади вищої освіти, радіо, телебачення, бібліотеки, інтернет-платформи, музеї, архіви та ін. При цьому пряме цитування одного суб'єкта наукової комунікації іншим вже вказує про те що формальна комунікація між ними вже відбулася;

б) *неформальна наукова комунікація*: форма комунікації, яка встановлюється між науковим комунікантом і науковим реципієнтом через особисті контакти, листування, бесіди, телефонні розмови та ін. Ефективність неформальної наукової комунікації визначається через механізми спостереження, опитування та самозвітів. Результатом неформальної наукової комунікації можуть бути і спільні публікації;

в) *документна наукова комунікація*: форма комунікації, яка відбувається у формі наукової документації, в якій реєструється результативна форма наукових досліджень. У такий спосіб науковий документ набуває характеру комуніката (тез, статті, опису винаходу, збірника конференції, монографії, наукового звіту, дисертації, реферату та ін.). Науковий документ у процесі наукової комунікації дозволяє краще зберігати наукову інформацію, відкриває можливість необхідну кількість разів перечитувати інформацію, збільшує кількість реципієнтів наукової інформації, сприяє фіксації права інтелектуальної власності;

г) *недокументна наукова комунікація*: форма наукової комунікації (часто усної), яка не фіксується на матеріальному носіїві. До такого типу комунікації належать телефонні розмови, наради, семінари, конференції, безпосереднє спілкування. Такий тип наукової комунікації дозволяє економити час та забезпечувати краще розуміння між науковцями.

На початку ХХІ століття наукова комунікація змістилася у сферу комп'ютерних технологій. Технологія Internet забезпечила дистанційний обмін інформацією, науковими ідеями. Мережеві канали, мережеві спільноти сприяють активізації формальної і неформальної комунікації між науковцями. Доступ до електронних журналів та електронних бібліотек став ключовим способом наукової комунікації на сучасному етапі.

Сучасний науковець має усвідомлювати переваги та слабкі сторони різних форм наукової комунікації, вміти шукати оптимальні шляхи генерування і ретрансляції власних наукових результатів.

Тема 4. Підготовка наукового дослідження. Академічна доброчесність

Підготовка наукового дослідження має чітку структуру і етапи. Вона має відображати як авторські підходи до вирішення проблеми, так і враховувати напрацювання щодо її вирішення у конкретній науковій галузі. Структура наукового дослідження має відповідати відображенню таких його складових: обрання його теми, визначення об'єкта і предмета дослідження, його мети і завдання, формулювання методології дослідження, визначення його наукової новизни, теоретичної і практичної значущості.

Тема обраного дослідження відображає проблему та визначає межі і критерії пропонованого наукового дослідження. *Тема* дозволяє конкретизувати ключовий задум дослідження, визначає пошук продуктивних шляхів вирішення наукової проблеми. *Об'єкт* наукового дослідження відображає сферу природної, соціальної або духовної дійсності, де наявні певні зв'язки, взаємовідносини, якості, які відображають певну наукову проблему. Під *предметом* дослідження розуміють виділення певного аспекту, ракурсу об'єкта дослідження, на який націлена пізнавальна активність науковця. У такому розумінні об'єкт розглядається як ціле, а предмет – як частина цього цілого.

Метою наукового дослідження є узагальнене формулювання того, чого науковець або науковці прагнуть досягнути в його результаті. Формулювання мети дослідження має бути простим і лаконічними, щоб не допускати необґрунтованого розширення його поля.

Завдання дослідження конкретизують його мету, вони перебувають у єдності і взаємозалежності з назвами розділів і підрозділів дослідження. Водночас завдання формулюються як послідовні етапи, реалізація яких призводить у сукупності до досягнення окресленої мети дослідження. Наукова проблема вирішується за допомогою сформульованих завдань.

Наукові проблеми можна спрощувати, редукувати до простіших проблем і вирішувати їх за допомогою стандартних методів і способів. В іншому випадку наукоці можуть розробляти якісно нові методи і підходи наукових досліджень. Наукова проблема дозволяє, з одного боку, окреслити поле і межі дослідження. А з другого боку, містить в собі вже вироблені знання і методи їх досягнення з означеної проблематики.

Актуальність дослідження дозволяє визначити його важливість у конкретній науковій парадигмі, встановити наскільки на сучасному етапі розвитку людства ця наукова проблематика має практичну і теоретичну значущість. Натомість *новизна* дослідження відображає рівень значущості висновків і концептуальних положень дослідження серед вже відкритих наукових фактів і положень. У новизні можуть бути заявлені, як інноваційні нові наукові факти, винаходи, технології, концепції, рекомендації, методи дослідження, які обґрунтовані вперше або були уточнені.

Наукова новизна у дослідженні виконує такі функції:

- 1) функцію обґрунтування або конституювання відкриття (винаходу);
- 2) розвиваючу функцію, яка полягає в уточненні, розширенні вже наявних знань про певну сферу дійсності;
- 3) конкретизуючи функцію, яка полягає в деталізації новітніх, інноваційних знань про предмет дослідження;
- 4) доповнюючи функцію, яка дозволяє за допомогою нових відкриттів доповнити вже наявні знання про предмет дослідження.

Академічна доброчесність є ключовою основою підготовки будь-якого наукового дослідження та його репрезентації у науковому просторі. Виділяють п'ять базових висхідних положень (цінностей), які забезпечують академічну доброчесність: чесність, довіру, справедливість, повагу, відповідальність та відвагу до дії. Ці цінності слід не просто знати, але й відстоювати їх у практичній науковій і освітній діяльності.

Академічна доброчесність реалізується в Україні через виконання Статті 42. Академічна доброчесність Закону України «Про освіту» ([URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm#google_vignette](https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm#google_vignette)). Сам термін «академічна доброчесність» розглядається як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

За з цим законом виділяють такі форми поширення академічної доброчесності:

- академічний плагіат (оприлюднення чийось результатів дослідження як власних або тексту без вказання авторства);
- самоплагіат (опублікування власних раніше опублікованих наукових результатів як нових);
- фабрикація (вигадування даних чи фактів);

- фальсифікація (відома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень);
- списування;
- обман;
- хабарництво;
- необ'єктивне оцінювання;
- допомога учням під час оцінювання їх навчальних результатів чи створення перешкод під час оцінювання;
- вплив на працівника, щоб він здійснив необ'єктивне оцінювання (Частина 4 Статті 42. Закону України «Про освіту» ([URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm#google_vignette](https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm#google_vignette))).

Усі учасники наукового і освітнього процесу, серед них наукові, науково-педагогічні, педагогічні працівники, співробітники, здобувачі вищої освіти та інші особи, які беруть участь в освітньому процесі мають дотримуватись Положення про протидію плагіату в Житомирському державному університеті імені Івана Франка від 29 травня 2020 (https://zu.edu.ua/offic/pol_plagiat.pdf). Згідно з п.2.3 Положення з метою стиулювання академічної доброчесності та запобігання плагіату в роботах учасників освітнього процесу застосовуються такі заходи:

- визначення вимог до написання та оформлення всіх видів робіт здобувачів вищої освіти;
- публічний захист робіт;
- перевірка унікальності тексту курсових, кваліфікаційних (дипломних) та інших видів робіт здобувачів вищої освіти;
- перевірка унікальності тексту науково, навчальної, навчально-методичної і довідкової літератури, авторами яких є науково-педагогічні та педагогічні працівники університету;
- розробка внутрішніх нормативних документів, що забезпечують дотримання академічної доброчесності;
- підписання декларації про дотримання академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу (Положення про протидію плагіату в Житомирському державному університеті імені Івана Франка від 29 травня 2020. URL: https://zu.edu.ua/offic/pol_plagiat.pdf).

Тема 5. Види наукових публікацій у системі наукового дослідження

Висновки і результати наукової діяльності знаходять відображення у наукових публікаціях. Ці публікації втілюються у формі курсових, дипломних (магістерських) робіт, дисертацій на здобуття наукового ступеня доктор філософії, докторських дисертаціях, тезах і матеріалах доповідей на конференціях, статтях, наукових збірниках, монографіях.

Написання усіх видів цих наукових робіт має відповідати певним вимогам щодо їх структури, форми, обсягу, стилю і оформлення. У широкому розумінні наукова публікація розглядається як форма оприлюднення, доведення інформації до наукової спільноти або громадськості через друковані носії, радіомовлення, телебачення, інтернет-ресурси.

Означені види наукових публікацій здійснюють *такі функції*:

- оприлюднення висновків і результатів наукових відкриттів;
- фіксація авторства суб'єкта наукових інновацій і відкриттів;
- визначення особистого внеску дослідника у розробку наукової проблеми;
- перевірка і селекція основних висновків і результатів дослідження;
- засвідчення факту апробації висновків і результатів наукових відкриттів;
- рефлексія основного змісту та новизни наукових робіт;
- забезпечення доступності для інших науковців і громадськості новітньої наукової інформації і наукових відкриттів.

Наукові публікації поділяються на дві ключові групи. До першої з них належать науково-дослідні публікації:

- *тези доповідей* – наукова публікація обсягом близько 0,2 друкованих аркуша або повноцінна стаття (0,5-0,7 друкованих аркушів), в якій репрезентуються висновки і результати виступу її автора на науковій конференції, форумі, симпозіумі, семінарі та ін.;
- *наукова стаття* – форма наукової публікації (0,5-0,7 друкованих аркушів), яка репрезентує висновки і результати дослідження;
- *науковий реферат* – форма наукової публікації, в якій репрезентується короткий виклад висновків і результатів дослідження;
- *інформативний реферат* – форма наукової публікації, в якій репрезентується короткий виклад однієї наукової праці;

- *монографія* – наукова праця, предметом якої є дослідження однієї наукової проблеми;
- *збірник наукових праць* – статей або матеріалів конференцій, форумів, симпозіумів, виданих у закладах вищої освіти або в наукових закладах.

Другу групу наукових публікацій становлять джерелознавчі видання або видання документів, які можуть містити матеріали, що відображають культурні пам'ятки або збірники історичних документів. Такі видання можуть містити вступні статті, схеми, допоміжні покажчики та ін.

Серед наукових публікацій виділяють також:

- *брошури* як книжкові видання від 4 до 48 сторінок;
- *книги* – книжкові видання обсягом 48 сторінок і більше.

Наукові публікації мають відповідати вимогам до оформлення наукових видань. У них мають міститися вихідні відомості про видання, до яких належать у залежності від його виду: відомості про авторів, заголовок (назва) видання, надзаголовні дані, підзаголовні дані, нумерація, шифр зберігання видання, індекс УДК; індекс ББК, авторський знак, макет анотованої каталожної картки, знак охорони авторського права, міжнародний стандартний номер ISBN та ін. (Близнюк А. С., Безверха Т. М. Оформлення видання : Посібник для студентів відділення "Видавнича справа та редагування", 2007, С.13-26). При цьому, якщо вихідні дані включають: місце випуску видання, назву видавництва, рік випуску, то випускні дані позначають дату подання оригіналу на видання, дату підписання видання до друку, формат паперу і частку аркуша, вид і номер паперу, гарнітуру шрифту основного тексту, спосіб друку, обсяг видання в умовних друківаних аркушах, що приведені до формату паперового аркуша 60x90 см, обсяг видання в обліково-видавничих аркушах; номер замовлення поліграфічного підприємства, назву і поштову адресу поліграфічного підприємства (Близнюк А. С., Безверха Т. М. Оформлення видання : Посібник для студентів відділення "Видавнича справа та редагування", 2007, С.16-18).

Важливим для дослідника залишається визначення обсягу наукового видання. До основних одиниць обчислення наукової інформації належать авторський аркуш, друківаний аркуш та облікововидавничий аркуш. Авторський аркуш розглядається як одиниця друківаного твору, яка відповідає 40.000 друківаних знаків (літери, цифри, розділові знаки з пробілами між словами). Він приблизно дорівнює 24 сторінкам друківаного тексту з подвійним інтервалом на аркуші формату А4.

Натомість в обліково-видавничих аркушах обліковуються частини видань, які не є результатом безпосередньої наукової роботи автора, як-от: анотація, зміст, вихідні відомості на обкладинках, випускні дані, номери сторінок, неавторська вступна стаття, редакційна передмова, неавторські ілюстрації, схеми та рисунки та ін.

У процесі наукових досліджень науковець має здійснювати системний облік своїх публікацій, де мають міститись висхідні дані публікації, короткий опис її характеру, обсяг у авторських аркушах. Також він має мати оригінали або завірнені копії своїх публікацій. Можна такі картотеки мати і в електронній формі з відповідними посиланнями на сайти видань або видавництв. Але при цьому слід враховувати певну ненадійність таких сайтів і можливість їх повного зникнення або переархівації.

Зупинимося більш детально на *характеристиці монографії* як формі наукового видання. Для нього властиві такі ознаки:

- монографія містить системне дослідження однієї проблеми або теми;
- монографії поділяються на наукові та практичні;
- у монографії може бути один автор або група авторів;
- монографія, в якій чітко обґрунтована і доведена новизна, може розглядатись і прирівнюватись до кваліфікаційної наукової роботи, зокрема докторської дисертації;
- зазвичай наукова монографія було важливим засобом апробації, висвітлення ключових положень змісту дисертації;
- обсяг монографії має становити не менше, ніж 10 обліково-видавничих аркушів;
- монографія має супроводжуватись рецензією двох докторів наук з відповідної спеціальності;
- її тираж має складати не менш, ніж триста примірників;
- присвоєння монографії міжнародного стандартного номера ISBN;
- обов'язковим для видання монографії є рекомендація вченої ради заклада вищої освіти або науково-дослідної установи.

Іншою важливою формою наукової публікації є дисертація. Вона може бути дисертацією на здобуття наукового ступені доктора філософії (PhD) з відповідних спеціальностей або на наукового ступені доктора наук. До *дисертації* висувається також *ряд вимог*:

- у дисертації має бути виклад особистих висновків, концептуальних положень новизни, отриманих автором самостійно;

- у дисертації, на відміну від монографії, мають бути викладені якісно нові результати, інноваційні теоретичні, методологічні або технічні рішення;
- дисертація має відповідати чітким вимогам до її структури та оформлення;
- дисертація є рукописом, який зберігається в невеликій кількості (2-4 примірники) у бібліотечних установах інституцій, де відбувається їх захист;
- у дисертаціях науковці мають дотримуватися чіткості формулювання наукових положень та логічності їх викладення.

Окрім монографій і дисертацій, ключовою формою викладення наукових результатів дослідження відбувається в наукових статтях, в яких окреслюються окремі аспекти розробки або вирішення наукової проблеми. Існують вимоги до *оформлення і написання наукових статей*:

- у статтях викладаються або проміжні, або прикінцеві результати досліджень;
- наукові статті подаються у редакції наукових журналів і оформлюються у відповідності до вимог цих журналів;
- зазвичай статті охоплюють матеріал обсягом 0,5-0,7 др.аркушів;
- у рукописі статті вказується повна назва роботи, ім'я (ініціали) та прізвище автора, анотація до статті, список використаної літератури;
- стаття має відповідати чіткій структурі і містити: опис актуальності дослідження, характеристику розробленості проблеми у науковій літературі за останні 5-10 років, опис методик і методологій дослідження, постановку невирішених питань, мету дослідження, основну його частину (постановку проблеми, дискусії), висновки дослідження та перспективи подальших досліджень.

Важливу роль в апробації результатів дослідження відіграють тези або матеріали виступів на конференціях. До них також висуваються певні вимоги: а) у тезах коротко формулюються ключові ідеї, положення і висновки наукової публікації; б) обсяг тез, зазвичай становить 0,2-0,3 друкованих аркушів; в) на початку тез вказується ім'я та прізвище автора, установа, в якій він працює; г) структура тез має містити короткий опис актуальності, виклад основного матеріалу та висновки; д) в тезах зазвичай не використовуються прямі цитування, схеми або деталізована інформація.

Тема 6. Кваліфікаційні роботи у структурі наукового дослідження

Серед видів наукових досліджень важливу роль відіграють курсові та дипломні (кваліфікаційні) роботи. Курсова робота є науковою роботою, спрямованою на теоретичне, практичне або творче вирішення конкретного наукового завдання, яке виконється здобувачами вищої освіти самостійно, але під керівництвом викладача. Курсові роботи виконуються протягом одного навчального семестру.

Написання курсової роботи покликане розширити або поглибити теоретичні знання здобувача, розвинути можливості їх використання на практиці, формування умінь здобувачів до самостійної роботи. Курсова робота "допомагає здобувачу вищої освіти узагальнити і закріпити компетентності, визначені освітньою програмою, навчитися здійснювати пошук та аналіз навчальної та наукової літератури, робити обґрунтовані висновки, презентувати результати своєї дослідницької роботи" (Положення про курсову роботу здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка. (Нова редакція від 26 травня 2023 року, протокол № 10.) URL: https://zu.edu.ua/offic/pro_kursovu.pdf).

До організації написання *курсорової роботи* висуваються такі вимоги:

- тематика курсових робіт має відповідати спеціальності та науковій проблематиці профільної кафедри, бути актуальною;
- тематика курсових робіт має щорічно оновлюватись у відповідності з інтересами здобувачів та вимогами ринку праці;
- здобувач освіти може обрати тему курсової роботи з наданого переліку або може запропонувати свою проблематику курсової роботи;
- контроль за написанням курсових робіт здійснює науковий керівник.

Виділяють такі *етапи написання курсорової роботи*

- етап обрання тематики курсової роботи;
- складання плану (змісту) курсової роботи;
- селекція і початковий аналіз джерел і наукової літератури за обраною темою дослідження;
- написання вступу до курсової роботи;
- написання змісту і коротких висновків до курсової роботи;
- написання висновків і концептуальних положень курсової роботи;
- подання чорнового варіанту курсової роботи керівнику;
- перевірка курсової на унікальність тексту;

- підготовка матеріалів курсової роботи (презентації) до захисту;
- безпосередній захист курсової роботи.

До *структури і оформлення* курсової роботи є *чіткі вимоги* (Положення про курсову роботу здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка. (Нова редакція від 26 травня 2023 року, протокол № 10.) URL: https://zu.edu.ua/offic/pro_kursovuv.pdf).

Курсова робота має містити:

- *титольний аркуш*: на цьому має бути назва міністерства, назва університету, назва кафедри на якій виконується робота, повна назва теми, реєстраційний номер роботи та дата її здачі, курс, номер групи, спеціальність, предметна спеціальність, освітня програма, повне прізвище, ім'я, по батькові здобувача, оцінка за стобальною університетською шкалою та шкалою ЄКТС, члени комісії та місто і рік виконання курсової роботи;
- *зміст* містить повне найменування розділів і підрозділів дослідження, переліку умовних скорочень, висновків до кожного розділу (за наявністю), загального висновку, списку використаних джерел і літератури, додатків з вказівкою відповідних сторінок у тексті;
- *перелік умовних позначень*, символів, скорочень (за потреби) охоплює усталені або малопоширені умовні позначення, скорочення, терміни, які активно використовуються у тексті курсової роботи;
- *вступ* містить у собі обґрунтування актуальності дослідження, відповідність обраної теми викликам часу і суспільним потребам; мету і завдання дослідження; об'єкт і предмет дослідження; ключові загальнонаукові і спеціальнонаукові методи дослідження; опис практичної і теоретичної значущості роботи; апробацію роботи на конференціях, симпозіумах і форумах; перелік публікацій автора, в яких викладені основні результати курсової роботи; короткий опис роботи з зазначенням кількості розділів, кількості джерел і кількості сторінок основного тексту;
- *основну частину курсової роботи*, яка співпадає з викладенням матеріалу на основі використання джерельної бази, теоретичних і практичних напрацювань інших авторів, власних емпіричних досліджень, формулюванням основних концептуальних положень новизни; зміст підрозділів має відповідати заявленій темі та поставленим завданням дослідження; основна частина курсової роботи має мати обсяг від 18 до 23 сторінок;

- *висновки курсової роботи* формулюються коротко після кожного підрозділу і розділу, і остаточно формулюються у загальних висновках; їх обсяг має становити у залежності від спеціальності і специфіки наукової проблематики від 1 до 3 сторінок;
- *список використаних джерел і літератури* охоплює лише ті джерела, на які є посилання у тексті курсової роботи; у курсовій роботі список використаних джерел і літератури має містити від 25 до 30 позицій, оформлення яких має відповідати критеріям ДСТУ 8302:2015;
- *додатки* (за необхідності) містять у собі схеми, таблиці, ілюстрації, малюнки, дидактичні матеріали, анкети, тестові завдання; кожен з додатків має містити відповідну нумерацію;
- акт перевірки на унікальність тексту.

У залежності від галузі, спеціальності та тематики курсової роботи її обсяг має становити від 25 до 30 сторінок без врахування додатків та списку використаних джерел і літератури (Положення про курсову роботу здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка. (Нова редакція від 26 травня 2023 року, протокол № 10.) URL: https://zu.edu.ua/offic/pro_kursovnu.pdf). Курсова робота має відповідати таким технічним вимогам: кегль 14 Times New Roman, міжрядковий інтервал – 1,5, поля: ліве – 30 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм, праве – 10 мм, сторінки курсової роботи нумеруються за допомогою арабських цифр у правому нижньому кутку. Титульний аркуш враховується під час нумерації, але номер на ньому не ставиться.

Процедура перевірки та захисту курсової роботи:

1. Не пізніше двох тижнів до дати захисту друкований варіант роботи здається в деканат і реєструється в журалі обліку.
2. Зареєстровані курсові роботи передаються на кафедри.
3. За результатами перевірки роботи науковий керівник оформлює відгук на курсову роботу. У випадку негативного відгуку робота відправляється на доопрацювання.
4. До роботи додається акт перевірки на унікальність тексту. До захисту допускаються лише роботи, де оригінальність тексту задовільна (не менше 60 % оригінальності). Але при цьому в роботі не має бути академічного плагіату.
5. Захист курсової роботи відбувається прилюдно у присутності комісії.

Тема 7. Магістерська дисертація як форма кваліфікаційної роботи.

Теоретико-методологічні засади підготовки і написання магістерської дисертації. Обрання теми та складання плану магістерської дисертації. Визначення методології дослідження проблематики магістерської дисертації. Процедура підготовки рукопису дисертації. Прийоми компонування наукових матеріалів. Наукові рубрики. Науковий стиль викладу дослідницького матеріалу.

Обрання теми кваліфікаційної магістерської роботи є одним з найважливіших етапів у процесі її написання й успішного захисту. Кафедра філософії та політології Житомирського державного університету пропонує широку тематику магістерських робіт, проблематика яких охоплює філософські аспекти релігієзнавчих досліджень у галузях філософії та феноменології релігії, історії релігій, соціології релігії, аксіології та праксеології релігії та ін. Магістрант окрім запропонованого переліку магістерських робіт може запропонувати власну тему. Це є прийнятним, тоді, коли магістрант вже має наукові дослідження або наукові розробки з означеної проблематики. Проте остаточна назва магістерської роботи узгоджується і затверджується після співбесіди з науковим керівником.

Вибір теми магістерської роботи має відповідати низці критеріїв:

1. Тематика магістерської роботи має відображати наукові інтереси магістранта. Ці інтереси мають обмежуватися проблематикою філософії та феноменології релігії, історії релігій, соціології релігії, аксіології та праксеології релігії та ін. Магістрант має вирішити, яка з галузей філософсько-релігієзнавчих досліджень є особливо цікавою для нього.

2. Тема магістерської роботи має містити ознаки актуальності, бути прив'язаною до потреб сучасного філософського і гуманітарного дискурсу. Вона має мати високий ступінь практичної значущості.

3. Тематика магістерської роботи має співпадати з науковою проблематикою кафедри філософії та політології, насамперед у площині відповідності науково-дослідницьким темам кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка: «Випробування людського буття: класичний і посткласичний дискурс» (№ 0111U000154); «Повсякденність інологічного як феномен життя сучасної людини: теоретичні, методологічні та практичні проблеми (№ 0114V0038730).

4. Тематика магістерської роботи визначається ще й критерієм можливості забезпечення доступними філософськими і релігієзнавчими джерелами для роботи магістранта. Останнє видається важливим ще й у контексті володіння магістрантом іноземними мовами для опрацювання закордонної літератури з обраної теми дослідження.

Після затвердження назви магістерської роботи необхідним є звернення до більш детального аналізу предмету аналізу дослідницької роботи. Наприклад у процесі роботи над магістерською роботою на тему «Сутнісні вияви сакрального у соціокультурному просторі християнського храму» доречним є звернення по-перше, до проблематики визначення ключових понять «сакральне», «сакральний простір» «християнство», «християнський храм» та ін. Окрім цього, в магістерській роботі доречним було б звернення і до визначення методологічних підходів до аналізу сакрального простору храму. Серед них засадничий характер мають метод феноменологічного, порівняльного (компаративного) та системного аналізу. Магістерська кваліфікаційна робота має містити й підрозділи, в яких будуть розкриватися атрибутивні ознаки виявів сакрального у просторі християнського храму а також порівняння цих проявів у площині специфіки храмів різних християнських конфесій.

Протягом вересня поточного навчального року магістрант повинен узгодити тему з науковим керівником. Тема магістерської роботи затверджується на засіданні кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка та може корегуватися протягом навчального року. Тематика магістерських робіт має щорічно корегуватись.

Розробка робочого плану магістерської роботи.

Важливим етапом підготовки магістерської роботи є підготовка робочого плану. Наявність робочого плану убезпечує дослідника від несистемності і хаотичності у межах наукового дослідження конкретної проблематики. Робочий план також дозволяє систематизувати і згрупувати значне коло наукових джерел і літератури.

Робочий план завбачує опрацювання літератури і опублікованих джерел з обраної проблематики через використання друкованих або електронних каталогів, де література згрупована за проблематикою і змістом у відповідних галузях наукового знання. Натомість алфавітний каталог доречно використовувати у процесі пошуку джерел за прізвищами відомих науковців і мислителів. Виконана робота дозволить молодому

досліднику згрупувати отримані джерела, скласти перспективний план дослідження. Цей план у майбутньому може піддаватись корекції.

Магістрант у процесі первинного опрацювання літератури має, насамперед, звернути увагу на необхідність прискіпливої і точної фіксації вихідних даних процитованого джерела (автор, рік видання, назва, місце видання, видавництво, загальна кількість сторінок і вказівка на сторінку цитування). У процесі опрацювання електронних джерел обов'язково слід вказувати електронну адресу цитованого джерела та фіксувати час звернення до нього (електронні джерела з часом можуть бути ліквідованими або заблокованими). Така робота убезпечує магістранта від необхідності повторного пошуку опрацьованого джерела і значно економить час.

Наступним важливим етапом підготовки кваліфікаційної магістерської роботи є компоновання тексту роботи та його форматування. Дослідник має чітко дотримуватись принципу пропорційності магістерської роботи. Розділи і підрозділи будь-якої наукової роботи мають бути співмірними. Іншими словами обсяг Розділу 1, Розділу 2, Розділу 3 мають бути приблизно рівними. Наприклад, якщо у магістерській роботі три розділи, то вони за обсягом приблизно мають складати 18-20 сторінок. Окрім цього текст магістерської роботи має працювати на реалізацію єдиної поставленої мети дослідження, а відтак між розділами і підрозділами має бути у висновках перехід від однієї частини дослідження до іншої.

В цілому текст магістерської роботи має бути логічно скомпонованим і впорядкованим, викладеним за критеріями наукового стилю. Чорновий варіант тексту магістерської роботи подається на перевірку науковому керівнику, яким може висловити зауваження і побажання щодо вдосконалення її тексту. Після процесу доопрацювання і повторного рецензування роботи науковим керівником магістерська робота подається на відповідну кафедру. Окрім тексту магістерської роботи завершальним етапом її виконання є процедура захисту.

Структура магістерської роботи складається з титульного аркуша, переліку умовних скорочень (якщо вони необхідні), змісту (плану), основного тексту, списку використаних джерел та літератури, додатків (за наявності), акту перевірки на унікальність тексту.

Тема 8. Методика і методологія написання філософсько-релігієзнавчої наукової роботи та порядок її захисту

Окрім загальнонаукових *принципів пізнання* (об'єктивності, історизму, практики, діалектики) у філософсько релігієзнавчих дослідженнях активно використовуються і спеціальнонаукові принципи. Водночас як зауважує А.Черній і для релігієзнавчих дослідження *принцип об'єктивності* є висхідним. Цей принцип виходить з необхідності "розглядати релігійний феномен таким, яким він є сам по собі, без будь-яких суб'єктивних інтерпретацій, емоційно-упереджених установок" (Черній А.М.. Релігієзнавство. 2-ге вид., 2008, URL: <https://academia-pc.com.ua/product/153>). Об'єкт пізнання має аналізувати ся як незалежна цілісна релігійна система і дослідник має опиратися на дослідження перевірних фактів.

У площині релігієзнавства принцип об'єктивності має доповнюватися *принципом позаконфесійності*. Він виходить з необхідності уникнення науковцем своєї конфесійної заангажованості у процесі дослідження різних релігійних феноменів і процесів, які зокрема належать до інших релігійних традицій і зразків релігійного досвіду.

Принцип історизму в релігієзнавчих дослідженнях має застосовуватись як орієнтація науковця на методологічний підхід, за яким релігійний об'єкт не може бути чимось статичним і незмінним. Він як і всі матеріальні, і ідеальні об'єкти постійно розвивається і змінюється. Означений принцип вимагає у дослідника виділити чіткі періоди у розвитку релігійного феномена або процесу, з'ясувати особливості його формування або становлення, виділити його взаємозв'язки і механізми взаємодії об'єкту з різними виявами соціальної і духовної дійсності.

У релігієзнавчих і філософських дослідженнях активно використовується принцип *толерантності*, він завбачує синтетичне поєднання релігійного і нерелігійного типів світогляду: інтегральних уявлень, знань, релігійних і нерелігійних переконань, ідей, практичних настанов. У такому розумінні релігійні об'єкти і процес мають аналізуватися як загальнолюдські явища, незалежно від соціального і економічного статусу, національної і етнічної приналежності носіїв релігійних переконань. Принцип толерантності є засадничим для реалізації свободи совісті людини, яка гарантується більшістю провових систем держав. А.Причепій зауважує, що принцип толерантності у релігієзнавчих дослідженнях співвідноситься з такими законодавчими актами (Черній А.М.. Релігієзнавство. 2-ге вид., 2008, URL: <https://academia-pc.com.ua/product/153>), як:

- Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р., який гарантує громадянам право на свободу совісті відповідно до Конституції України;
- Загальна декларація прав людини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.);
- Європейська конвенція з прав людини (Міжнародному пакті про громадянські і політичні права), прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.;
- Паризька хартія для нової Європи (підписана керівниками 32 держав Європи, США і Канади 21 листопада 1990 р.);
- Декларація про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1992 р.);
- Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань (проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 25 листопада 1981 р.).

Окрім принципів наукового пізнання у філософсько-релігієзнавчих дослідженнях активно використовується міждисциплінарний підхід, який завбачує поєднання типологічного аналізу, компаративного аналізу, генетичного аналізу, структурно-функціонального, феноменологічного та системного аналізу. Така широка методологічна палітра цілком обґрунтована, адже релігієзнавство перебуває на межі філософії, культурології, історії, етнології, соціології й теології та інших галузей.

У релігієзнавстві активно використовується і метод астроархеології (Д.Лок'єр), який дозволяє поєднати дані археології, астрофізики, астрономії, геології з метою уточнення часу створення та існування ріхних релігійних археологічних пам'яток, періодів функціонування різного типу вірувань. Окрім цього в релігієзнавчих дослідженнях активно використовується і емпірична методологія: спостереження, опитування, контент-аналіз та ін.

У релігієзнавчій парадигмі активно використовується герменевтична і феноменологічна методології, одним з базових принципів яких є принцип інтерпретації. Однак у межах релігієзнавства за слушним твердженням Л.Конотом ми зіштовхуємося з серйозною методологічною проблемою: "...при ототожненні з релігійною традицією й при дистанціюванні від неї: або об'єктивність страждає через суб'єктивності позиції, або виникає загроза фальсифікації. Позбавитися цієї поляризації можна при умові, якщо питання про істинність тієї чи іншої релігії виноситься за дужки. Претензії на істинність не перевіряються, а описуються разом із методами, що

пропонують самі ці релігії для власної ж верифікації" (Конотоп Л. Г. Основні аспекти методології релігієзнавчого дослідження, 2014, с.20).

Підсумовуючи дослідниця зауважує, що "системну методологію сучасного релігієзнавства створюють ті сфери наукового пошуку, які об'єктивно ідентифікують предмет дослідження, вказують на його аспекти та засоби, формулюють принципи і правила систематизації знання та критерії цінності" (Конотоп Л. Г. Основні аспекти методології релігієзнавчого дослідження, 2014, с.20). Виходячи з цього системна методологія релігієзнавчого аналізу виконує такі функції:

- визначення предметного поля дослідження;
- з'ясування мети релігієзнавчого дослідження;
- розробка переліку методів для запропонованого дослідження;
- дотримання відповідності висновків дослідження поставленим у ньому завданням.

У межах *феноменологічної методології* дослідження релігії відбувається опис і систематизація релігійних феноменів, визначення різних форм і типів релігії, значення релігійних явищ у житті людини. Ключовим принципом феноменології релігіє є принцип емпатії, тобто здатності людини переживати релігійні явища, феномени з позиції їх носіїв, а не зовнішніх суб'єктів пізнання. Один з фундаторів феноменології релігії Натан Зедербл доводив, що можна зрозуміти основи релігійного вчення африканських аборигенів, лише навчившись мислити як вони.

Безпосереднє становлення феноменології релігії пов'язане з діяльністю *Рудольфа Отто*, який у праці "Святе" доводив, що основою релігії є насамперед почуття. І ці почуття не вроджені, а формуються під час релігійних пошуків конкретної людини. І з часом у конкретні соціокультурні епохи ці релігійні почуття перетворюються на образи культурних героїв, демонів або богів, які у підсумку стають базовими для формування різних релігійних культур і релігійних організацій.

Розквіт феноменологічної методології релігії пов'язаний з теоретичними і емпіричними дослідженнями релігії Мірчи Еліаде, який всі об'єкти реальності поділив на дві групи: священне і мирське (профанне). Хоча ці два начала опозиційні, але у деякі періоди священне може виявляти себе у природних об'єктах, горах, скелях, річках, струмках, зорях та атмосферних явищах. Такі прояви священного отримали назву "ієрофаній".

Кількість проявів священного на думку М.Еліаде обмежена, так само, як і релігійних символів. Одним з прикладів таких явищ є символ хреста як священного дерева, яке з прадавніх часів було уособленням єднання трьох світів: небесного, земного і підземного царства. За допомогою релігійних

почуттів людина здатна переживати священне, яке іманентно укорінене у людській душі і свідомості. У такому розумінні релігія допомагає за допомогою прадавніх символів, архетипових форм постійно створювати ситуацію "віковичного повернення" у сакральний простір і час.

Герменевтична методологія тісно пов'язана з дослідженням релігійних, священних текстів. Герменевтика в епоху середньовіччя і Нового часу формувалася як мистецтво і методологія тлумачення Біблії. За твердженням українського дослідника О.Сарапіна узагальнення герменевтичних методологічних новацій було зроблено у першій половині ХХ століття італійським дослідником Е.Бетті. Продовжуючи напрацювання Ф.Шлейєрмахера, Е.Бетті сформулював правило «герменевтичного трикутника», в якому у процесі тлумачення будь-яких, зокрема наукових і релігійних текстів враховуються три вершини: текст (об'єкт), автор (суб'єкт), інтерпретатор тексту (другий суб'єкт) (Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень, 2009, с.203). Це дозволило, на думку О.Сарапіна виділити у герменевтичному дослідженні три ключові стадії: 1) рекогнітивна стадія (стадія упізнавання); 2) репродуктивна стадія (стадія відтворення); 3) нормативна стадія (стадія застосування) (Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень, 2009, с.203). Отже, методологія герменевтичного аналізу вкладається у три ключові стадії: упізнавання, відтворення і застосування смислів і значень тексту.

У контексті релігієзнавства важливого значення набуває аналіз саме священних текстів, які розуміються як тексти, котрим у відповідних культурах надається особливий статус богонатхненності і відповідності ключовим догматам і приписам конкретної релігійної традиції. Критерієм належності до священності є визнання релігійною інституцією та її прихожанами такого статусу за відповідним текстом.

При цьому не можна не визнавати релятивізм практично усіх сакральних, священних текстів. Це пов'язане з тим, що сам священний текст ніколи не мав такого статусу завжди і для усіх людей. Сакральність надавалася тексту у конкретній соціокультурній і історичній ситуації на підставі письмової фіксації і процедур кодифікації, розроблених у конкретній віросповідній системі. Після відповідної кодифікації священні тексти визнаються канонічними.

Священні тексти можуть тривалий час передаватися усно і лише у пізніші періоди їх сакральний статус фіксується на рівні канонів або юридичних рішень. За твердженням О.Сарапіна, "в іудейській традиції Тора була записана лише в ХІV столітті до н.е. і з тих пір з буквальною точністю передавалась від покоління до покоління. Натомість, остаточний список

священних текстів, відомих під назвою Палестинський канон, був затверджений Синадріоном в 90 році н.е. у місті Ямнії. Причому 39 книг ТаНаХа були зафіксовані у тій послідовності, в якій вони дійшли до нашого часу" (Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень, 2009, с.205). Так само у християнській традиції до III століття авторитетними для християн було лише Євангеліє. А "2-е послання Петра, 2-е і 3-е послання Івана і послання Якова та Іуди не одразу отримали сакральний статус. Між іншим, остаточний список Нового Завіту був затверджений на Лаодикійському соборі 363 року і Карфагенському соборі 397 року" (Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень, 2009, с.205). Слід враховувати, що в християнській і іудейській традиції сакральний статус надається саме семантичному простору Старого і Нового Заповітів.

У герменевтичній методології релігієзнавчого дослідження можна виділити *такі правила*:

- 1) *правило автономії тексту*, згідно з яким релігієзнавець не має порушувати семантичний простір сакрального тексту; при цьому "релігієзнавець буквально приречений на знаходження прихованого смислу чи смислів і його (їх) подальшу реконструкцію, вдаючись до своєрідної інверсії творчого процесу автора тексту" (Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень, 2009, с.205);
- 2) *правило (принцип) конгеніальності*, обґрунтований свого часу Аврелієм Августиним, за яким у процесі дослідження слід дотримуватись вимоги співмірності творчих потенціалів автора та інтерпретатора його текстів. При цьому інтерпретатор тексту принаймні має відповідати за своїм розумовим рівнем когнітивному потенціалу автора тексту. Водночас слід враховувати, що неможливим є досягнення тотожності і повної єдності між інтелектуальними і духовними інтенціями автора й інтерпретатора, що знайшло відображення у висновку Г.Гадамера, що між цими суб'єктами пізнання завжди буде залишатись певна ментальна дистанція.
- 3) *правило герменевтичного кола*, згідно з яким ціле можна досліджувати лише на основі одиничного і навпаки. У розумінні Ф.Шлейєрмахера текст розглядається як частина, одиничне у цілісному полі культури, а відтак будь-який текст, зокрема сакральний, можна зрозуміти, лише дослідивши контекст його написання і духовні, інтелектуальні і моральні інтенції його автора або авторів. Інтерпретатор у такому розумінні завжди має цікавитись соціокультурним контекстом виникнення сакрального тексту. При цьому доречно нагадати "застереження А.Швейцера, подане ним у праці «Історія вивчення

життя Ісуса»(1906). Він показав, що численні біографії Ісуса, написані упродовж XVIII – XIX століть, відображають скоріше уявлення, погляди та ідеали відповідної епохи, аніж євангельських часів" (Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень, 2009, с.211). Подібні методологічні підходи стосуються усіх релігійних традицій, так "на підставі вивчення інтерпретацій Будди в дослідницькій літературі можна стверджувати про такі рецепційні установки як романтичний Будда С.Біла, міфічний Будда Е.Сенара та Г.Керна, історичний Будда Е.Томаса, раціоналістичний Будда у викладі К.Ліддона" (Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень, 2009, с.211).

Герменевтична методологія дослідження філософсько-релігієзнавчої проблематики доповнюється використанням структурно-функціональної методології. Її становлення пов'язується з іменами Фердінанда де Соссюра, Жоржа Дюмезіля та Клода Леві-Стросса. В інтерпретації К.Леві-Стросса усі сфери людського життя та феномени культури розглядаються як структури, в яких виділяється ряд елементів. У цих системах функціонують бінарні опозиції. На рівні первісного суспільства у свідомості людини формувалися висхідні опозиції: верх-низ, ліве-праве, живе-мертве, сире-варене, законне-незаконне, добро-зло та ін. Означені опозиції і структури можуть не усвідомлюватися людиною, утім вони функціонують у її свідомості насамперед за допомогою мови.

У праці "Структурна антропологія" К.Леві-Стросс звернув увагу, що саме у міфоепічній традиції якнайповніше втілюються означені бінарні опозиції і позачасові архетипові форми і символи. При цьому, в за переконанням дослідника "сутність міфу не втрачається навіть за умови достатньо посереднього перекладу. У міфі смисл відділяється від лінгвістичної основи, навколо якої він сформувався" (Ковтун Н.М. Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя, 2019, с.14). При використанні методології структурного аналізу, релігієзнавець має можливість упорядкувати і систематизувати різні варіанти міфів у різних соціокультурних і релігійних традиціях.

За твердженням К.Леві-Стросса, міфоепічна традиція є назвичайною різноманітною, але її сюжети є типовими для різних регіонів світу. При цьому "безперечна цінність міфу полягає в тому, що події, які відбуваються у певний проміжок часу, продукують постійні структури, одночасові для минулого, теперішнього і майбутнього" (Ковтун Н.М. Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя, 2019, с.25). Окремий міф не розглядався французьким дослідником як унікальне явище, він

доводив, що слід досліджувати всі варіанти окремого міфу, які формують цілісну структуру. Водночас К.Леві-Стросс вважав архетипові форми і похідні від них міфологеми як своєрідні категорії символічної думки. А тому й самі інтерпретації міфів (наприклад, інтерпретація міфу про Едіпа Зігмунда Фрейда, міфу про Іова – Серена К'єркегора) стають важливим об'єктом культурологічного та релігієзнавчого дослідження.

Означений методологічний підхід до дослідження міфів і спроб їх реконструкції значною мірою позбавляє прадавні міфи претензій на співвідношення з реальними історичними подіями. Дослідник має враховувати, що ретрансляція міфів через тисячі років людської історії є відображенням індивідуальної художньої творчості сотень і тисяч людей, які належали до різних культурних і релігійних традицій

На підставі поєднання порівняльної і структурної методології наукового дослідження сформувався метод порівняльної індоєвропейської міфології на основі праць Жоржа Дюмезіля. Дослідник у кінці 30-х років ХХ століття обґрунтував ідею "нової порівняльної індоєвропейської міфології", сутність якої викладена у працях "Верховні боги індоєвропейців", "Осетинський епос і міфологія", "Скіфи і нарти" (Ковтун Н.М. Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя, 2019, с.13). Згідно з висновками швейцарського дослідника у міфології усіх індоєвропейських народів чітко простежується тенденція, що у діяльності верховних богів-громовиків наявні 3 функції (релігійно-жрецька, військова і господарська).

Ці функції відображають жортку соціальну структуру індоєвропейських народів, де населення чітко поділялося на три верстви – жрецтво, воїнів і землеробів. При цьому жерці за допомогою обрядів мали забезпечувати звернення до вищих сил з метою утримання упорядкованості космосу, воїни мали забезпечувати захист соціальної спільноти, а землероби мали забезпечувати матеріальні основи її існування. На основі ґрунтовного аналізу міфологічної традиції індоєвропейських народів Ж.Дюмезіль встановив, що в іранській, індійській, скандинавській, грецькій, римській міфології виділяються тріади богів, які здійснюють релігійно-жрецьку, військову і господарську функції

Тема 9. Порядок підготовки та процедура захисту кваліфікаційної роботи

Оформлення кваліфікаційної магістерської роботи має відбуватися у відповідності з діючими державними стандартами. До захисту магістерська робота подається у формі друкованої роботи, яка має статус рукопису. Текст має подаватися у м'якому переплетенні. Мовою тексту кваліфікаційної магістерської роботи є державна мова.

За обсягом магістерська робота має становити не менше 75 сторінок друкованого тексту (3 друкованих аркуші і 120 друкованих знаків) основної частини без врахування списку використаної літератури та джерел і додатків. При цьому за обсягом магістерська робота має не перевищувати 90 сторінок.

Форматування роботи. Текст кваліфікаційної магістерської роботи має друкуватись на листках білого паперу формату А-4 з одного боку сторінки (окрім титульної сторінки). Друкований примірник має бути ідентичним електронному і зберігатися у форматі RTF. Допускається до 30 рядків на сторінці. Шрифт друку магістерської роботи *Times New Roman*, кегль шрифту – 14, міжрядковий інтервал 1,5 мм. Абзац має становити 1,25 см. Поля друкованих аркушів: ліве не менше 30 мм, верхнє та нижнє – 20 мм, праве – 10 мм.

Нумерація в межах кваліфікаційної магістерської роботи та в усіх її структурних одиниць відбувається арабськими цифрами. Кожна структура частина магістерської роботи починається з нової сторінки, але нумерація роботи є суцільною. Титульна сторінка нумерується, але номер не проставляється через відповідну функцію. На наступних сторінках номери магістерської роботи проставляються у верхньому правому куті сторінки.

Підлягають нумерації і такі структурні підрозділи як РОЗДІЛ 1, РОЗДІЛ 2, після номера крапка не ставиться. Такі заголовки мають бути надруковані великими літерами з нового рядку без крапки в кінці речення. Натомість нумерація підрозділу має виглядати наступним чином («2.3.»), де перша цифра має відповідати номеру розділу, а друга – номеру підрозділу.

Особливе значення у кваліфікаційній магістерській роботі має оформлення **титульного листа** (див. Додаток А). На ньому мають бути наявні такі дані:

- назва профільного міністерства, повна назва навчального закладу, факультету, кафедри;
- тема магістерської роботи;

- дата реєстрації магістерської роботи;
- прізвище, імя, по батькові в родовому відмінку автора магістерської роботи;
- дані про спеціальність студента, шифр групи, освітній рівень здобувача;
- вихідні дані наукового керівника у називному відмінку: науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, імя, по батькові;
- оцінка за магістерську роботу;
- перелік членів комісії по захисту магістерської роботи і їх підпис;
- місто, в якому розміщується навчальний заклад, рік виконання роботи.

Частина структурних елементів пишеться великими літерами – ЗМІСТ, СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ 1, РОЗДІЛ 2, РОЗДІЛ 3, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ, ДОДАТКИ.

Список використаних джерел та літератури оформляється в алфавітному порядку або в порядку посилань. Спочатку наводяться показники літератури кирилицею, після на них наводяться показники латиницею. Студенти мають неухильно дотримуватися вимог до оформлення бібліографічного опису літератури.

Окрім того, студенти мають дотримуватися й жорстких правил у порядку цитування джерел різного типу:

- цитування можуть бути прямі, де текст береться в лапки і непрямі, які формулюються шляхом переказування ключових ідей джерела; в обох випадках доцільно вказувати сторінки процитованого джерела;
- не доцільно закінчувати абзаци цитуванням інших авторів; після цитати обов'язково мають бути авторські міркування і висновки;
- не допускається використання декількох цитат підряд, а також великі за обсягом цитування, насамперед, прямі;
- за умови використання прямого цитування, авторський текст має наводитися у повній відповідності з дотриманням авторської орфографії;
- у процесі цитування іншого автора доцільними є формулювання, що автор «слухно констатує», «доводить», «вважає», «визначає», «вказує», «підтверджує», «зауважує» та ін.;
- цитування має завершуватися посиланням у квадратних дужках, як-от, [26, с. 135]; перша цифра вказує на порядковий номер джерела у списку літератури, друга цифра позиціонує номер сторінки, на яку посилаються; натомість коли потрібно просто перерахувати різні

джерела без прив'язування тексту до конкретних сторінок, то такі посилання мають виглядати як [26; 12], де позначаються джерела номер 26 і 12 у списку літератури.

У процесі форматування тексту кваліфікаційної магістерської роботи необхідно враховувати і **ряд технічних побажань**:

- у деяких випадках доречно використовувати нерозривний пробіл (*Shift+Ctrl*+пробіл); він допомагає структурним одиницям тексту бути нерозривними; насамперед, він «тримає» ініціали біля прізвища; такого типу пробіл можна ставити і для корегування місця тире у потрібному рядку;
- не потрібно робити пробіли між словом і комою, крапкою, двокрапкою;
- у списку літератури усталеним є порядок наявності ініціалів після прізвища автора; водночас магістрант має чітко розрізняти ініціали і частини псевдонімів, самі псевдоніми, на кшталт Леся Українка, Джек Лондон, Марк Твен, пишуться завжди повністю;
- у списку літератури доцільним залишається виділення періодичного видання або наукового збірника курсивом, наприклад: Соколовський О. Л. Сотеріологічний контекст христології гностицизму // *Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал*. 2017. Випуск 19. С. 116–119.

2.2. Процедура захисту та критерії оцінювання кваліфікаційної магістерської роботи

Остаточна оцінка за кваліфікаційну магістерську роботу виставляється лише після проведення процедури її захисту. Терміни захисту магістерської роботи визначаються профільною кафедрою і завчасно повідомляються здобувачеві. Захист кваліфікаційної магістерської роботи відбувається у два етапи. На першому етапі відбувається попередній захист на засіданні кафедри. На другому етапі захист відбувається на засіданні Екзаменаційної комісії.

Необхідність першого етапу зумовлена потребою у визначенні якості і стадії готовності роботи, визначення якості підготовки магістранта до захисту кваліфікаційної роботи. Термін попереднього захисту роботи визначається завідувачем кафедри, але не пізніше, ніж за місяць до засідання Екзаменаційної комісії.

На попередній захист подається повністю готова кваліфікаційна робота. Окрім цього подається відгук наукового керівника. З огляду на це не пізніше, ніж за тиждень до попереднього захисту текст роботи подається науковому

керівнику для перевірки і виставлення оцінки. Оцінювання кваліфікаційної магістерської роботи розпочинається з перевірки на наявність плагіату та інших запозичень. За результатами перевірки науковий керівник подає на кафедру відгук на магістерську роботу та акт перевірки її тексту на унікальність.

Процедура попереднього захисту є усталеною, але може корегуватися кафедрою. Вона складається з виступу здобувача, питань до здобувача і його відповідей щодо проблематики дослідження, усного виступу наукового керівника або зачитування його відгуку. Магістрант завчасно має бути ознайомлений з рецензією наукового керівника на текст роботи. У своєму виступі він може як погодитись з зауваженнями, так і уточнити, пояснити або спростувати деякі з них.

Здобувач готує власний **виступ на захист магістерської роботи**. На виступ відводиться 10-15 хвилин. Магістрант має коротко обґрунтувати актуальність дослідження 2-3 позиції, розкрити недосліджені аспекти проблеми та вказати на методи і методологічні підходи, які дозволили їх вирішити у тексті магістерської роботи. Здобувач має чітко визначити об'єкт і предмет дослідження та окреслити ключові його завдання.

Ключову роль у виступі мають відігравати 3-4 позиції новизни дослідження, які корелюють з основними висновками дослідження. У виступі слід акцентувати на практичній значущості результатів і висновків, отриманих у магістерській роботі. У прикінцевих положеннях виступу доцільно вказати на ступінь апробації наукового дослідження: на яких семінарах, конференціях, симпозіумах обговорювались концептуальні положення магістерської роботи.

Окрім виступу здобувача **процедура захисту магістерської роботи** передбачає оприлюднення висновку-відгуку наукового керівника, відповіді магістранта запитання, які можуть бути задані будь-ким з присутніх на захисті, прикінцеве слово магістранта, офіційне оголошення про рішення комісії по захисту про оцінку за кваліфікаційну магістерську роботу.

У залежності від якості виконаної роботи, вона може бути рекомендована до розгляду на засіданні Екзаменаційної комісії або відправлена на доопрацювання. Рекомендації кафедри заносяться у відповідний протокол засідання.

За умови порушення термінів подання роботи на розгляд або недостатній рівень її готовності кафедра має право не допустити здобувача до захисту кваліфікаційної (магістерської) роботи. Це рішення є підставою для відрахування здобувача з університету.

На підставі прийняття кафедрою рішення про допуск здобувача освіти до захисту кваліфікаційної (магістерської) роботи, вона піддається процедурі зовнішнього рецензування. Рецензію на кваліфікаційну роботу мають право подавати висококваліфіковані спеціалісти з відповідної галузі знання, викладачі та працівники інших навчальних закладів, які мають науковий ступінь та / або вчене звання з відповідної спеціальності. На кваліфікаційну (магістерську) роботу подається одна зовнішня рецензія, засвідчена підписом і печаткою організації, де працює рецензент.

Безпосередній захист кваліфікаційних (магістерських) робіт відбувається на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії за участі не менше, ніж половини її членів та за умови обов'язкової присутності голови.

Захист кваліфікаційних (магістерських) робіт на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії відбувається за процедурою, подібною до процедури попереднього захисту на профільній кафедрі. При цьому доповідь здобувача може супроводжуватись мультимедійною презентацією.

Після проходження процедури запитань-відповідей здобувача, голова Екзаменаційної комісії оголошує рецензії на кваліфікаційну (магістерську) роботу. У процесі оцінювання кваліфікаційної роботи враховується зовнішня рецензія на роботу та відгук наукового керівника. Кожен член Екзаменаційної комісії оцінює якість кваліфікаційної роботи та якість її захисту за 100-бальною шкалою, згідно з прийнятими критеріями оцінювання. Після закінчення процедури захистів на закритому засіданні комісії підраховується середній бал оцінок членів Екзаменаційної комісії, який вноситься до протоколу і, відповідно до таблиці, переводиться за національною шкалою та шкалою ECTS, які також вносяться у протокол.

Голова екзаменаційної комісії оголошує оцінку за кваліфікаційну (магістерську) роботу здобувачам вищої освіти у день захисту.

Підсумкові результати захисту кваліфікаційної магістерської роботи позначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» у залежності від наукового рівня виконання усіх структурних частин роботи та результатів її захисту. Оцінки за національною системою мають корелюватися зі 100-бальною шкалою оцінювання ECTS (*див. Таблиця 2.1*):

Таблиця 2.1.

СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ECTS	ОЦІНКА ЗА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка за кваліфікаційну магістерську роботу виставляється у залікову книжку та відповідну екзаменаційну відомість. У випадку, якщо магістрант отримав оцінку «незадовільно з можливістю повторного складання», він може допущений до захисту кваліфікаційної магістерської роботи лише після виконання нового завдання.

За результатами захистів магістерських робіт, деякі найкращі роботи можуть бути рекомендовані до участі у формі доповідей на наукових симпозиумах і наукових конференціях. Магістранти, які виконали такі магістерські роботи можуть бути рекомендовані до вступу в аспірантуру

У площині об'єктивного оцінювання запропонованої наукової роботи виділяють низку **критеріїв атестації кваліфікаційної магістерської роботи** за 100-бальною шкалою (див. Таблиця 2.2):

Таблиця 2.2.

Положення про курсову роботу здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка https://zu.edu.ua/offic/pro_kursovu.pdf

Елементи роботи, що підлягають оцінюванню	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
Оцінювання курсової роботи керівником (ОКК): 100 балів		
1.Своєчасне подання завершеної роботи в деканат факультету/ дирекцію навчально-наукового інституту		14
2.Якість написання у тому числі:		86:
Зміст	Наявність всіх структурних компонентів, стиль формулювання, відповідність поставленим завданням та назві роботи	8
Вступ	<ul style="list-style-type: none"> – Актуальність і постановка проблеми (виявлення суперечностей, які зумовили актуальність проблеми); – рівень розробки проблеми (констатація наявності досліджень з проблеми); – об’єкт, предмет, мета, завдання (чіткість формулювання, логічність, відповідність і взаємно відповідність); – методи дослідження, їх відповідність меті та завданням; 	14
	– теоретичне і практичне значення (логіка формулювання).	
Основна частина	<ul style="list-style-type: none"> – Глибина розкриття завдань дослідження; – доцільність і рівень використання джерел; – відповідність дослідницького матеріалу плану курсової роботи; – логіка викладу матеріалу; – наявність науково грамотно сформульованих власних думок, відповідність науковому стилю; – використання методів, задекларованих у вступі; – відповідність змісту сучасним науковим дослідженням з обраної проблеми. 	30

Висновки	– Відповідність логіки побудови висновків поставленим меті та завданням; – адекватність та обґрунтованість висновків.	14
Список джерел	- Кількість літературних джерел; - наявність сучасних актуальних джерел з досліджуваної проблеми (журнальні публікації за останні 5 років); - відповідність оформлення списку використаних джерел бібліографічним вимогам.	10
Оформлення роботи	Відповідність вимогам до оформлення курсових робіт (шрифт, обсяг, цитування та посилання на джерела, таблиці, рисунки, додатки тощо).	10
Оцінювання курсової роботи в ході захисту (ОКЗ): 100 балів		
3.Захист роботи	- Логічне та аргументоване викладання матеріалу;	20
	- Відображення результатів дослідження у наочних засобах, якість мультимедійної презентації;	50
	- Адекватне розуміння та правильні відповіді на запитання членів комісії.	30

Структура доповіді магістранта щодо змісту роботи. Специфіка підготовки відповідей магістранта на запитання щодо змісту кваліфікаційної роботи. Висновок наукового керівника та рецензента щодо якості кваліфікаційної роботи. Підготовка відповідей магістранта щодо зауважень рецензентів. Прикінцеве слово магістранта та його ознайомлення з висновком про оцінку кваліфікаційної роботи.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Предмет методології наукових досліджень (2 год).

1. Поняття, предмет та функції методології наукових досліджень.
2. Методологія та методика наукового дослідження.
3. Змістовна і формалізована методологія наукового дослідження.

Література:

Основна література:

1. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб Київ: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.
2. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
3. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
4. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
5. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. Київ:ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/1_2033_56166122.pdf
6. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова література:

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень. Київ: АБУ, 2002. 480 с.
2. Демківський А. В. Основи методології наукових досліджень [Текст] : навч. посібн. / А. В. Демківський, П. І. Безус. Київ, 2012. 276 с.

3. Каламбет С. В. Конспект лекцій з дисципліни "Методологія наукових досліджень" для студентів "Управління інноваційною діяльністю". Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2015. 92 с.
4. Основи методології та організації наукових досліджень / А. Є. Конверський (ред.). Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
5. Філіппенко А. С. Основи наукових досліджень. Конспекти лекцій: Посібник. Київ: Академвидав, 2005. 208 с.
6. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Київ: Слово, 2003. 240 с.

Тема 2. Методологічний статус поняття як форми мислення у структурі наукового дослідження (4 год).

1. Поняття як форма мислення. Поняття і категорії у структурі наукового дослідження.
2. Зміст і обсяг поняття. Класифікація понять.
3. Дефініції (визначення) понять. Правила визначень понять.
4. Категоріальний апарат наукового дослідження.

Література:

Основна література:

1. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с
2. Гасяк О. С. Формальна логіка : короткий словник-довідник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 200 с.
3. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
4. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
5. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
6. Конверський А.Є. Логіка: підручник. 2-ге вид. виправлене. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2017. 391 с.
7. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL:

https://dut.edu.ua/uploads/1_2033_56166122.pdf

8. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
9. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова література:

1. Пасько Я.І., Білецький В.В., Савенкова М.Є., Бурега В.В. Логіка : навчально-методичний посібник. Донецьк: ДонДДУ, 2004. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20141129031521/http://ukrkniha.org.ua/ukrkniha-text/37/>
2. Пілюшенко В.Л., Шкрабак І.В., Славенко Е.І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: Навч. посіб. Київ: Лібра, 2004. 344 с.
3. Тофтул М. Г. Логіка: Посібник. Київ: Вид. центр "Акад.", 2003. 368 с.
4. Тофтул М. Г. Логіка : навч. посіб. Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. Житомир: ОП "Житомир. облдрук", 2007. 224 с.
5. Тофтул М. Г. Логіка : підручник. 2-ге вид., переробл., доповн. Київ: Акад., 2008. 400 с.
6. Шишкіна Є.К., Носирев О.О. Методологія наукових досліджень [Текст]: навч. посіб. Харків: Вид-во "Діса плюс", 2014. 200 с.
7. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.

Тема 3. Форми наукової комунікації у системі наукового дослідження (2 год.).

1. Форми і рівні наукової комунікації. Роль академічної мобільності у процесі наукового дослідження.
2. Пошук і обробка наукової інформації. Використання Інтернет-технологій у процесі наукового дослідження.
3. Складання та оформлення бібліографії. Бібліографічні посилання в науковому тексті.

Література:

Основна література:

1. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. *Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб.* Київ: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.
2. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. *Методологія наукових досліджень: підручник.* Харків: Право, 2019. 368 с.
3. Діденко О. В., Шумовецька С. П. *Основи наукової комунікації: навч. посіб.* Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. 166 с.
4. Ковтун Н. М. *Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія.* Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
5. *Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін.* Київ: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2033_56166122.pdf
6. *Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т.* Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
7. *Приклади оформлення бібліографічного опису відповідно до ДСТУ 83.02:2015.* Електронний ресурс. Режим доступу: <http://aphd.ua/pryklady-oformlennia-bibliohrafichnoho-opysu-vidpovidno-do-dstu-83022015/>
8. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. *Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник.* Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>
9. Свириденко Д. Б. *Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія.* Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. 279 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6418/3/Akademichna%20mobilnist.pdf>

Додаткова література:

1. *Академічні свободи, університетська автономія та освіта для сталого розвитку. Мовою документів / НАН України; [редкол.: Клименко Л. П. та ін.].* Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 285 с.
2. *Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання ДСТУ 8302:2015.* Електронний ресурс. Режим доступу: http://knmu.kharkov.ua/attachments/3659_8302-2015.PDF

3. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп. Навч. посіб. Київ: Центр учб. літ-ри, 2011. 144 с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/OsnjvyMetDoslilKolesnykov2011.pdf
4. Куліков В. О. Пошук історичної інформації в Інтернеті: Посібник для студентів історичних факультетів. Харків: Вид-во ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2007. 91 с. Електронний ресурс. Режим доступу:http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/104/1/Kulikov_Poshyk_informacii.pdf
5. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: [монографія] / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ:, 2009. 198 с.
6. Чупріна Н. В. Методологія сучасних наукових досліджень [Текст] : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Київ: КНУТД, 2009. 246 с.
7. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій: монографія / Г. В. Шемаєва ; Харк. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2008. 289 с.
8. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.

Тема 4. Підготовка наукового дослідження (2 год.).

1. Процедура обрання проблематики та теми наукового дослідження.
2. Особливості складання плану і наукового дослідження.
3. Визначення мети, об'єкту, предмету і переліку дослідницьких завдань.

Література:

Основна література:

1. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб Київ: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.
2. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
3. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
4. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-

- методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
5. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2033_56166122.pdf
 6. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
 7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова література:

1. Афанасьєв А. О. Основи наукових досліджень: навч. посібн. / А. О. Афанасьєв, Є. В. Кузькін. Харків : Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень. Київ: АБУ, 2002. 480 с.
3. Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: авторський підручн. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 398 с.
4. Клименюк О. В. Технологія наукового дослідження [Текст] : авторський підручник. Київ-Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. 308 с.
5. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп. Навч. посіб. Київ: Центр учб. літ-ри, 2011. 144 с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/OsnjvyMetDoslilKolesnykov2011.pdf
6. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібн. Київ:: Кондор, 2003. 192 с.
7. Методичні вказівки для написання дипломних робіт (для студентів 5 курсу денної форми навчання географічного факультету. Укл.: М. Р. Салюк. Ужгород: Видавництво "УжНУ", 2016. 50 с.
8. Основи методології та організації наукових досліджень / А. Є. Конверський (ред.). Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
9. Шишкіна Є.К., Носирєв О.О. Методологія наукових досліджень [Текст]: навч. посіб. Харків: Вид-во "Діса плюс", 2014. 200 с.
10. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.

Тема 5. Типологія наукових публікацій у системі наукового дослідження (2 год.).

1. Види наукових досліджень. Конспект і реферат як форми наукових досліджень.
2. Науковий звіт, наукова доповідь, тези доповіді, рецензія та анотація у структурі наукового дослідження.
3. Навчальний посібник, підручник як особливі форми наукової і навчальної літератури.
4. Наукова стаття і монографія у структурі наукового дослідження.

Література:

Основна література:

1. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.
2. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.
3. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
4. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
5. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2033_56166122.pdf
6. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова література:

1. Афанасьєв А. О. Основи наукових досліджень: навч. посібн. / А. О. Афанасьєв, Є. В. Кузькін. Харків: Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень. Київ: АБУ, 2002. 480 с.

3. Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: авторський підручн. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 398 с.
4. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп. Навч. посіб. Київ: Центр учб. літ-ри, 2011. 144 с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/OsnjvyMetDoslilKolesnykov2011.pdf
5. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібн. Київ: Кондор, 2003. 192 с.
6. Методичні вказівки для написання дипломних робіт (для студентів 5 курсу денної форми навчання географічного факультету. Укл.: М. Р. Салюк. Ужгород: Видавництво "УжНУ", 2016. 50 с.
7. Методологія наукових досліджень: навчально-методичний посібник для студентів економічного факультету спеціальності 8.03050501 / укладач Олійник Н. Ю. Кам'янець-Подільський: Кам'янець Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 105 с.
8. Основи методології та організації наукових досліджень / А. Є. Конверський (ред.). Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
9. Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень [Текст] : підруч., затвердж. МОНУ / Стеченко Дмитро Миколайович, Чмир Олена Сергіївна. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 317 с.
11. Шишкіна Є.К., Носирев О.О. Методологія наукових досліджень [Текст]: навч. посіб. Харків: Вид-во "Діса плюс", 2014. 200 с.
12. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.

Тема 6. Кваліфікаційні роботи у структурі наукового дослідження (4 год.).

1. Курсова робота: структура, обсяг, актуальність, мета, завдання, методологія дослідження.
2. Дипломна робота у структурі гуманітарних і природничо-наукових досліджень: структура, обсяг.
3. Вимоги до апробації дипломної роботи.

Література:

Основна література:

1. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб Київ: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.

2. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. *Методологія наукових досліджень : підручник*. Харків : Право, 2019. 368 с.
3. Ковтун Н. М. *Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія*. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
4. Ковтун Н. М. *Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія*. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
5. *Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін.* Київ: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2033_56166122.pdf
6. *Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т.* Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. *Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник*. Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова література:

1. Білуха М. Т. *Методологія наукових досліджень*. Київ: АБУ, 2002. 480 с.
2. Клименюк О. В. *Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: авторський підручн.* Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 398 с.
3. Ковтун Н. М. *Філософія: програма кандидатського іспиту та методичні рекомендації для аспірантів та здобувачів / А. А. Герасимчук, М. А. Козловець, П. Ю. Саух, Н. М. Ковтун, В. М. Слюсар; [за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха].* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 57 с.
4. Колесников О. В. *Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп.* Навч. посіб. Київ: Центр учб. літ-ри, 2011. 144 с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/OsnjvyMetDoslilKolesnykov2011.pdf
5. Товт В.А. *Нормативні вимоги та методика підготовки курсових, дипломних і магістерських робіт: Методичні рекомендації/В.А.Товт, Е.М.Сивохоп, В.Я.Сусла.* Ужгород: "Ліра", 2004. 64 с.
6. Шишкіна Є.К., Носирєв О.О. *Методологія наукових досліджень [Текст]: навч. посіб.* Харків: Вид-во "Діса плюс", 2014. 200 с.
7. Юринєць В. Є. *Методологія наукових досліджень*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.

Тема 7. Методологія підготовки магістерської дисертації (2 год.).

1. Процедура обрання теми і складання плану магістерської дисертації.
2. Розробка методології дослідження у магістерській дисертації.
3. Процедура підготовки рукопису дисертації. Наукові рубрики.
4. Вимоги до оформлення змісту і структури магістерської дисертації.

Література:

Основна література:

1. Безверхнюк Т. М. Магістерська робота: написання, оформлення, захист: навч.-метод. посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2014. 120 с.
2. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
3. Гуткевич С. О. Пугачова К. М. Магістерська робота: методика написання та захисту: навчальний посібник по методиці написання магістерської роботи. Київ : Видавничий дім "Гельветика", 2017. 200 с.
4. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
5. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
6. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2033_56166122.pdf
7. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
8. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова література:

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень. Київ: АБУ, 2002. 480 с.
2. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб Київ: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.

3. Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: авторський підручн. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 398 с.
4. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп. Навч. посіб. Київ: Центр учб. літ-ри, 2011. 144 с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/OsnjvyMetDoslilKolesnykov2011.pdf
5. Методологія наукових досліджень: навчально-методичний посібник для студентів економічного факультету спеціальності 8.03050501 / укладач Олійник Н. Ю. Кам'янець-Подільський, 2015. 105 с.
6. Товт В.А. Нормативні вимоги та методика підготовки курсових, дипломних і магістерських робіт: Методичні рекомендації/В.А.Товт, Е.М.Сивохоп, В.Я.Сусли. Ужгород: "Ліра", 2004. 64 с.
7. Шишкіна Є.К., Носирєв О.О. Методологія наукових досліджень [Текст]: навч. посіб. Харків: Вид-во "Діса плюс", 2014. 200 с.
8. Юринєць В. Є. Методологія наукових досліджень. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.

Тема 8. Методика і методологія підготовки філософсько-релігієзнавчої наукової роботи та порядок її захисту (2 год.).

1. Принципи філософсько-релігієзнавчого аналізу. Принцип методологічного плюралізму.
2. Дуалізм богословсько-теологічного і наукового підходів до аналізу релігії.
3. Герменевтичний, структурно-функціональний та феноменологічний підходи до розуміння релігії і релігійних процесів.

Література:

Основна література:

1. Гуткевич С. О. Пугачова К. М. Магістерська робота: методика написання та захисту: навчальний посібник по методиці написання магістерської роботи. Київ : Видавничий дім "Гельветика", 2017. 200 с.
2. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
3. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>

4. Кебуладзе В. Феноменологічна психологія і феноменологічна соціологія. Навчально-методичний посібник. Київ, 2021. 134 с. URL: <http://www.philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/Kafedry/Philosophy/Phenomenological%20Psychology%20&%20Sociology%20Textbook.pdf>
5. Кірюхін Д. Методологія наукового вивчення релігії в умовах неklasичної раціональності. *Українське релігієзнавство*. 2001. № 20. С. 48 – 54. URL: https://www.researchgate.net/publication/330690696_Methodology_of_scientific_study_of_religion_under_conditions_of_non-classical_rationality/fulltext/5c4fc00a458515a4c747cb79/Methodology-of-scientific-study-of-religion-under-conditions-of-non-classical-rationality.pdf
6. Конотоп Л. Г. Основні аспекти методології релігієзнавчого дослідження. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. 2014. № 2 С. 2 – 4.
7. Конотоп Л. Г. Методологія дослідження релігійного досвіду в сучасній філософії Заходу. *Софія*. 2014. № 1. С. 12 – 15. URL: http://www.philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/Vydanna/SOPHIA/Sophia_1.pdf
8. Левкулич В., Матвієнко О. Феноменологія і герменевтика: навчально-методичні рекомендації (для студентів за спеціальністю 033 «Філософія»); Навчально-методична серія «КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; каф. філософії]. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла» 2020. 51 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44908/1/Fenom_.pdf
9. Якуніна К. Теоретико-методологічні аспекти дослідження релігійної ідентичності у площині соціокультурних викликів. *Соціокультурні виклики сучасності: потреба у теоретичному осмисленні*. Колективна монографія за ред. М.Петрушкевич. Острого: «Острозька академія», 2022. С. 154 – 195. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8691/1/06_%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%AF%D0%BA%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0_154-195.pdf

Додаткова література:

1. Академічне релігієзнавство: [підручни] / За ред. А. Колодного. К.: Світ Знань, 2000. 862 с
2. Богачов А., Ваховська Н., Кебуладзе В. Феноменологічне мислення в українських термінах. *Філософська думка*. 2019. № 4. С. 114–118.

3. Богачов А. Л. Філософська герменевтика: навч. посіб. Київ: "Курс", 2006. 406 с.
4. Буфан А. Релігійна філософія та її методологічні принципи. *Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції студентів та молодих вчених*. Вінниця, 2021. С.428-429. <https://jts.donnu.edu.ua/issue/view/386>
5. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології; [переклад з німецької Марії Култаєвої]. К. Альтерпрес, 2002. 176 с.
6. Гадамер Г.-Г. Істина і метод: основи філософської герменевтики ; [пер. з нім. О. Мокровольський]. Київ: Юніверс, 2000. Т. I. 464 с.
7. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Герменевтика II : Основи філософської герменевтики. Київ: Юніверс, 2000. Т. II. 478 с.
8. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень. Дисциплінарне релігієзнавство. Колективна монографія. За наук. ред. проф. А.Колодного. Київ, 2009. С. 202 – 211.
9. Гусерль Е. Досвід і судження. Дослідження генеалогії логіки; [переклад з німецької і післямова перекладача Вахтанга Кебуладзе]. Харків: Фоліо, 2018. 372 с. (Бібліотека класичної світової наукової думки).
10. Гусерль Е. Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії: Книга перша. Загальний вступ до чистої феноменології; [переклад з німецької і коментарі Вахтанга Кебуладзе]. Харків: Фоліо, 2020. 348 с.
10. Берладена І. Феноменологічний підхід як засіб пояснення організації соціальної реальності сучасного віруючого. *Релігія та соціум*. 2012. № 2 (8). С. 171 – 177. URL: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup2\(8\)/25.pdf](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup2(8)/25.pdf)
11. Еко У. Роль читача: Дослідження з семіотики текстів: Зб. ессе. Львів: Літопис, 2004. 383 с
12. Квіт С. М. Основи герменевтики: навч. посібник. Київ: Академія, 2003. 192 с.
13. Кебуладзе В. Феноменологія. Навчальний посібник. Київ: «ППС-2002», 2005. 120 с.
14. Кебуладзе В. Критика емпіризму в творах Едмунда Гусерля «Логічні дослідження», «Філософія як строга наука» і «Перша філософія». *Sententiae XXV*. 2011. № 2. С. 120–132.
15. Кебуладзе В. Тенденція перетворення феноменології з філософії свідомості на філософію досвіду. *Філософська думка*. 2012. № 1. С.125–134.
16. Леві-Строс К. Структурна антропологія. Київ: Основи, 2000. 387 с.

- 17.Литовченко І. В. Структурно-функціональна парадигма в дослідженнях соціальних інститутів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія Філософія. Культурологія*. 2012. № 2. С. 48 – 51.
- 18.Методи дослідження в релігієзнавстві. Лубський В. І., Бурлак С. М. та ін. Релігієзнавство: підручник. Київ: Вид-во центр «Академія», 2000. URL: <https://buklib.net/books/27214/>
- 19.Методологічні принципи релігієзнавства. Лубський В. І., Бурлак С. М. та ін. Релігієзнавство: підручник. Київ: Вид-во центр «Академія», 2000. URL: <https://buklib.net/books/27331/>
- 20.Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття; [переклад з французької Оксани Йосипенко та Сергія Йосипенка]. Київ: Український центр духовної культури, 2001. 552 с.
- 21.Посторева. С. М. Структурний підхід – структуралізм-постструктуралізм (еволюція методології та її поширення у гуманітарних студіях. Монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. 336 с.
- 22.Релігійна свідомість. Філософський енциклопедичний словник. URL: <http://slovo.org.ua/104/53408/1085066.html> [02.12.2021].
- 23.Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем Західної Європи: інституційний вимір. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.
- 24.Феноменологія і філософський метод. Щорічник Українського феноменологічного товариства 1999 р. Київ: Тандем, 2000. 228 с.
- 25.Феноменологія релігії в її суперечливому баченні. Дисциплінарне релігієзнавство. Колективна монографія. За наук. ред. проф. А.Колодного. Київ, 2009. С. 68 – 75.
- 26.Ярошовець В. І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму [Текст] : підручник для студ. вищих навч. закл. Київ: Знання України, 2004. 214 с.

Тема 9. Підготовка та процедура захисту кваліфікаційної роботи (2 год.).

1. Основні вимоги щодо форматування тексту кваліфікаційної роботи.
2. Підготовка виступу магістранта щодо змісту кваліфікаційної роботи.
3. Відповіді на зауваження рецензента та на можливі запитання щодо змісту роботи під час захисту.

4. Прикінцеве слово магістранта та процедура ознайомлення з висновком про оцінку кваліфікаційної роботи.

Література:

Основна література:

1. Безверхнюк Т. М. Магістерська робота: написання, оформлення, захист: навч.-методичний посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2014. 120 с.
2. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб Київ: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.
3. Гуткевич С. О. Пугачова К. М. Магістерська робота: методика написання та захисту: навчальний посібник по методиці написання магістерської роботи. Київ : Видавничий дім "Гельветика", 2017. 200 с.
4. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
5. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
6. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
7. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2033_56166122.pdf
8. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: ХНАУ, 2017. 57 с.
9. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. Київ: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова література:

1. Єріна А.М. Організація вибіркового обстеження: Навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2004. 127 с.
2. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.

3. Здобувачу наукового ступеня: Метод. рекомендації / Упорядник С. В. Сьомін. Київ: МАУП, 2009. 184 с.
4. Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: авторський підручн. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. 398 с.
5. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп. Навч. посіб. Київ: Центр учб. літ-ри, 2011. 144 с. URL: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/OsnjvyMetDoslilKolesnykov2011.pdf
6. Методологія наукових досліджень: навчально-методичний посібник для студентів економічного факультету спеціальності 8.03050501 / укладач Олійник Н. Ю. Кам'янець-Подільський: Кам'янець Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 105 с.
7. Методичні вказівки для написання дипломних робіт (для студентів 5 курсу денної форми навчання географічного факультету. Укл.: М. Р. Салюк. Ужгород: Видавництво "УжНУ", 2016 50 с.
8. Методичні рекомендації до написання магістерських робіт для студентів філологічного факультету. Уклад Єрмоленко С.І., Митяй З.О. Мелітополь, 2019. 63 с.
9. Товт В.А. Нормативні вимоги та методика підготовки курсових, дипломних і магістерських робіт: Методичні рекомендації/В.А.Товт, Е.М.Сивохоп, В.Я.Сусла. Ужгород: "Ліра", 2004. 64 с.
10. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ

1. Поняття та предмет методології наукових досліджень.
2. Природа науки та наукових досліджень.
3. Наука як особлива форма пізнання світу. Співвідношення наукового та буденного способу пізнання дійсності.
4. Методологія та методика наукового дослідження.
5. Змістовна і формалізована методологія наукового дослідження.
6. Ключові принципи наукового пізнання. Специфіка їх використання у філософсько-релігієзнавчому дослідженні.
7. Основні форми наукового пізнання: факт, ідея, проблема, концепція, гіпотеза, теорія.
8. Особливості використання фактів у природничих і гуманітарних дослідженнях.
9. Наукова ідея у структурі дослідження процесів об'єктивної і суб'єктивної дійсності.
10. Роль постановки і вирішення наукової проблеми у процесі пізнання дійсності.
11. Гіпотеза у структурі наукового дослідження.
12. Наукова теорія: види, структура та пізнавальні можливості.
13. Емпіричні та теоретичні методи наукового дослідження.
14. Використання наукової термінології у тексті.
15. Поняття як форма мислення. Поняття і категорії у структурі наукового дослідження.
16. Зміст і обсяг поняття. Класифікація понять.
17. Дефініції (визначення) понять. Правила визначень понять.
18. Роль істини у структурі наукового дослідження. Критерії істинності результатів наукового пізнання.
19. Спеціальні, загальні і всезагальні закони у структурі наукового дослідження.
20. Форми і рівні наукової комунікації. Роль академічної мобільності у процесі наукового дослідження.

21. Ключові етапи організації наукового дослідження. Їх діалектична єдність.
22. Пошук і обробка наукової інформації. Роль інформаційних революцій у процесі наукових досліджень.
23. Використання Інтернет-технологій у процесі наукового дослідження.
24. Релевантна, бібліографічна та нова інформація.
25. Складання та оформлення бібліографії. Бібліографічні посилання в науковому тексті.
26. Обрання проблематики та теми наукового дослідження.
27. Складання плану і плану-проспекту наукового дослідження.
28. Формулювання актуальності та новизни наукового дослідження.
29. Визначення мети, об'єкту та предмету дослідження, окреслення кола дослідницьких завдань.
30. Типологія наукових досліджень. Наукові видання та їх класифікація.
31. Конспект і реферат як форми наукових досліджень.
32. Науковий звіт і наукова доповідь у структурі наукових досліджень.
33. Особливості підготовки тез доповіді, рецензій і анотацій як особливий тип наукової продукції.
34. Навчальний посібник, підручник як особливі форми наукової і навчальної літератури.
35. Наукова стаття і монографія у структурі наукового дослідження.
36. Курсова робота: структура, обсяг, актуальність
37. Особливості визначення мети, завдань, методології курсової роботи.
38. Дипломна робота у структурі гуманітарних і природничо-наукових досліджень: структура, обсяг, особливості підготовки.
39. Обрання теми та складання плану магістерської дисертації.
40. Визначення методології дослідження проблематики магістерської дисертації.
41. Процедура підготовки рукопису дисертації. Наукові рубрики.
42. Вимоги до оформлення змісту і структури магістерської дисертації.
43. Ключові принципи філософсько-релігієзнавчого аналізу.

44. Методологічний плюралізм та позаконфесійність як принципи філософсько-релігієзнавчого дослідження.
45. Співвідношення богословсько-теологічного і наукового підходів до аналізу релігії.
46. Герменевтична методологія дослідження релігії і релігійних процесів.
47. Структурно-функціональний аналіз у системі дослідження релігійних процесів.
48. Феноменологічна методологія дослідження релігії і релігійних процесів
49. Формальні вимоги щодо форматування тексту кваліфікаційної роботи.
50. Структура доповіді магістранта щодо змісту кваліфікаційної роботи.
51. Підготовка відповідей на зауваження рецензента та на можливі запитання щодо змісту роботи під час захисту.
52. Прикінцеве слово магістранта та процедура ознайомлення з висновком про оцінку кваліфікаційної роботи.
53. Відповідальність вченого за результати наукових досліджень в умовах Четвертої індустріальної революції.
54. Етичні виміри новітніх біотехнологічних практик (генна інженерія, клонування, трансплантологія тощо).
55. Роль наукових досліджень у процесі вирішення глобальних проблем людства.
56. Спеціалізація і кооперування у структурі організації наукових досліджень.
57. Наукові ступені та вчені звання у системі організації роботи наукових кадрів.
58. Особливості процесу захисту авторських прав в умовах інформаційного суспільства.
59. Проблема державного регулювання наукових досліджень. Наука і влада.
60. Проблемне поле розвитку наукових досліджень в Україні у ситуації соціальної транзитивності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ

1. *Висхідне положення або твердження, яке не потребує доведення:*

- a) теорія;
- b) аксіома;
- c) гіпотеза;
- d) концепція;
- e) закон.

2. *Одиниця обсягу друкованого твору, яка дорівнює 40.000 друкованих знаків (літери, цифри, розділові знаки, пробіли між словами тощо):*

- a) реєстр;
- b) авторський аркуш;
- c) індекс;
- d) преїскурант;
- e) каталог.

3. *Загальнологічний метод, сутність якого полягає у пошуку загального у різних за природою об'єктів:*

- a) верифікація;
- b) аналіз;
- c) аналогія;
- d) ідеалізація;
- e) синтез.

4. *Теорія розвитку або метод пізнання, згідно з яким будь-яке явище знаходиться у стабільному, незмінному, статичному стані:*

- a) метафізика;
- b) еkleктика;
- c) діалектика;
- d) логіка;
- e) софістика.

5. *Напрямок у філософії, згідно з яким свідомість людини є творцем об'єктивного світу:*

- a) суб'єктивний ідеалізм;
- b) об'єктивний ідеалізм;
- c) пантеїзм;
- d) панлогізм;
- e) деїзм.

6. *Документ, що пройшов процедуру редакційно-видавничого опрацювання та виготовлений способом друкування, тиснення:*

- a) тези;
- b) видання;

- c) стаття;
- d) збірник;
- e) монографія.

7. Напрямок у філософії, прихильники якого заперечують можливість пізнання сутності речей, об'єктивності істини (софісти, Д. Юм, І. Кант, позитивісти):

- a) агностицизм;
- b) гностицизм;
- c) релятивізм;
- d) софізм;
- e) догматизм.

8. Метод визначення кількісного, числового значення певної величини за допомогою використання конкретних одиниць виміру:

- a) вимірювання;
- b) аналіз;
- c) синтез;
- d) формалізація;
- e) ідеалізація.

9. Метод пізнання, у процесі якого відбувається розкладання цілого на частини:

- a) формалізація;
- b) ідеалізація;
- c) аналіз;
- d) синтез;
- e) ідеалізація.

10. Структурна одиниця наукового дослідження, в якій обґрунтовується його актуальність, визначається мета, завдання, об'єкт, предмет, наукова гіпотеза, ключові методологічні підходи:

- a) методологія дослідження;
- b) об'єкт дослідження;
- c) предмет дослідження;
- d) вступ до дослідження;
- e) висновки.

11. Фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), яка має повну вищу освіту у конкретній науковій галузі та проводить фундаментальні та (або) прикладні дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати:

- a) здобувач;
- b) студент;
- c) методолог;

- d) суб'єкт пізнання;
- e) вчений.

12. Основна предметна сфера освіти і науки, що містить в собі групу споріднених спеціальностей, в межах яких здійснюється професійна підготовка:

- a) вчення;
- b) навчальна дисципліна;
- c) галузь знань;
- d) наука;
- e) освітня компонента.

13. Філософський напрямок, згідно з яким основою існування і пізнання світу є воля як ірраціональне несвідоме начало (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше):

- a) ідеалізм;
- b) фаталізм;
- c) пантеїзм;
- d) матеріалізм;
- e) волюнтаризм.

14. Форма наукового знання, в межах якої постулюється припущення, яке потребує доведення:

- a) теорія;
- b) концепція;
- c) аксіома;
- d) гіпотеза;
- e) проблема.

15. Вчення про пізнання, розділ філософії, в якому вивчається процес пізнання, його походження, основи, структура та наслідки, досліджується відношення суб'єкта до об'єкта:

- a) аксіологія;
- b) гносеологія;
- c) логіка;
- d) методологія;
- e) праксеологія.

16. Форма дискусії, в межах якої відбувається логічно впорядкований, структурований і спеціально організований публічний обмін позиціями, ідеями, думками між протилежними сторонами, учасники якого зосереджують свої зусилля на необхідності переконання третьої сторони:

- a) дебати;
- b) маєвтика;
- c) дискусія;
- d) суперечка;
- e) полеміка.

17. Форма кваліфікаційного навчально-наукового дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання студента у вищому навчальному закладі:

- a) практична робота;
- b) курсова робота;
- c) дипломна робота;
- d) дисертація;
- e) монографія.

18. Форма суспільного обговорення, спрямована на співставлення різних точок зору з метою досягнення істинного знання або вироблення правильного рішення проблеми:

- a) софістика;
- b) маєвтика;
- c) суперечка;
- d) дискусія;
- e) дебати.

19. Форма наукового знання, основою якої є передбачення, сформульоване на основі певних фактів, але це знання є невизначеним і потребує доведення:

- a) гіпотеза;
- b) концепція;
- c) проблема;
- d) теорія;
- e) ідея.

20. Метод пізнання, в межах якого відбувається рух думки від загального до одиничного:

- a) формалізація;
- b) аналогія;
- c) індукція;
- d) дедукція;
- e) ідеалізація.

21. Форма наукової праці, яка вимагає проведення процедури прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня:

- a) курсова робота;
- b) практична робота;
- c) дипломна робота;
- d) дисертація;
- e) монографія.

22. Філософський і пізнавальний принцип, згідно з яким визнається об'єктивний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ матеріального та

духовного світу, наявність причини у кожному процесі, яка визначає відповідні наслідки:

- a) детермінізм;
- b) релятивізм;
- c) агностицизм;
- d) раціоцентризм;
- e) скептицизм.

23. Філософське вчення і методологічний підхід, згідно з яким будь-яке явище перебуває у зміні, розвитку, котрий базується на взаємодії протилежностей (Геракліт, Г. Гегель, К. Маркс):

- a) метафізика;
- b) еkleктика;
- c) майєвтика;
- d) діалектика;
- e) софістика.

24. Форма форма публічного обговорення суспільно значущої або наукової проблеми, яка відбувається у колі широкого кола фахівців:

- a) софістика;
- b) логістика;
- c) маєвтика;
- d) диспут;
- e) полеміка.

25. Другий науковий ступінь в Україні, який здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня кандидата наук (або доктора філософії) і завбачує набуття найвищого рівня компетентностей у галузі розробки і впровадження новітніх методологій дослідницької роботи:

- a) кандидат наук;
- b) доктор наук;
- c) доктор філософії;
- d) студент;
- e) здобувач.

26. Філософський напрям, згідно з яким основою пізнання є чуттєвий досвід (Ф. Бекон):

- a) номіналізм;
- b) реалізм;
- c) сенсуалізм;
- d) раціоналізм;
- e) емпіризм.

27. Філософська дисципліна, в межах якої досліджуються основні риси, закономірності й межі наукового пізнання:

- a) аксіологія;
- b) епістемологія;
- c) праксеологія;
- d) логіка;
- e) онтологія.

28. Освітній і водночас перший науковий ступінь, який здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра і присуджується разовою вченою радою вищого навчального закладу в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій вченій раді:

- a) кандидат наук;
- b) доктор наук;
- c) доктор філософії;
- d) студент;
- e) здобувач.

29. Форма наукового знання, яка виражає стійкий, повторюваний, істотний зв'язок явищ, сторін та інших особливостей дійсності і пізнання:

- a) гіпотеза;
- b) концепція;
- c) закон;
- d) проблема;
- e) ідея.

30. Система ідей, теорій, принципів, котрі втілюють усвідомлені соціальні інтереси:

- a) аксіологія;
- b) логіка;
- c) гносеологія;
- d) ідеологія;
- e) праксеологія.

31. Філософський і пізнавальний принцип, згідно з яким заперечується об'єктивний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ:

- a) детермінізм;
- b) індетермінізм;
- c) агностицизм;
- d) релятивізм;
- e) скептицизм.

32. Особлива форма видання, яка формується з окремих праць різних авторів, що поєднуються спільною проблематикою, але у різних аспектах:

- a) курсова робота;
- b) збірник;
- c) дисертація;

- d) стаття;
- e) монографія.

33. *Перевірені на практиці результати пізнання об'єктивної і суб'єктивної сфери дійсності, адекватно відображені у свідомості людини:*

- a) відчуття;
- b) знання;
- c) сприйняття;
- d) перцепція;
- e) інтерпретація.

34. *Метод пізнання, під час якого відбувається рух думки від одиничного до загального:*

- a) формалізація;
- b) моделювання;
- c) індукція;
- d) дедукція;
- e) ідеалізація.

35. *Відповідність знань об'єктивній дійсності:*

- a) силогізм;
- b) ентимема;
- c) дилема;
- d) правда;
- e) істина.

36. *Філософська дисципліна, предметом якої є закономірності й особливості пізнання відношення людини і світу на різних етапах розвитку філософії:*

- a) аксіологія;
- b) гносеологія;
- c) історія філософії;
- d) логіка;
- e) праксеологія.

37. *Наука про закони і форми людського мислення:*

- a) аксіологія;
- b) методологія;
- c) гносеологія;
- d) логіка;
- e) праксеологія.

38. *Спосіб пізнання дійсності, що завбачує здатність до безпосереднього осягнення істин поза межами усвідомленого міркування:*

- a) чуттєве пізнання;
- b) інтуїція;
- c) раціональне пізнання;

- d) формалізація;
- e) ідеалізація.

39. *Найбільш загальні й фундаментальні поняття, які відображають універсальні властивості і відношення об'єктивної дійсності:*

- a) силогізми;
- b) категорії;
- c) терміни;
- d) ентимеми;
- e) антиномії.

40. *Найбільш поширена форма обміну науковою і практичною інформацією за конкретною темою, у процесі якої деякі учасники оприлюднюють власні наукові ідеї, результати досліджень:*

- a) полеміка;
- b) конференція;
- c) диспут;
- d) суперечка;
- e) дискусія.

41. *Особлива форма наукового пізнання, яка дає системне розуміння, тлумачення й інтерпретацію ключової ідеї наукової теорії:*

- a) гіпотеза;
- b) концепція;
- c) закон;
- d) проблема;
- e) ідея.

42. *Різновид індивідуального навчально-наукового творчого дослідження студента або магістранта, метою якого є поглиблення, узагальнення і закріплення знань з конкретної навчальної дисципліни, формування навичок і вмінь самостійно працювати з навчальною, науковою друкованою літературою та електронними науковими ресурсами:*

- a) практична робота;
- b) курсова робота;
- c) дипломна робота;
- d) дисертація;
- e) монографія.

43. *Засіб одержання нових знань; відносно стійка система правил і принципів діяльності спрямованих на пізнання об'єкта:*

- a) гіпотеза;
- b) метод;
- c) закон;
- d) концепція;

е) ідея.

44. *Метод пізнання, в межах якого речі й процеси розглядаються відокремлено, поза їх загальними зв'язками:*

- а) еkleктика;
- б) метафізика;
- в) логіка;
- г) діалектика;
- е) софістика.

45. *Сфера знання, в межах якої досліджуються й розробляються методи пізнання:*

- а) аксіологія;
- б) логіка;
- в) гносеологія;
- г) методологія;
- е) праксеологія.

46. *Метод розуміння різноманітності явищ світу з позицій визнання однієї, єдиної основи:*

- а) теїзм;
- б) гілозоїзм;
- в) пантеїзм;
- г) монізм;
- е) дуалізм.

47. *Філософський напрямок і методологічний підхід, в межах якого суцє розглядається через переживання людиною природи або за допомогою основних знань природничих наук:*

- а) натурфілософія;
- б) метафізика;
- в) еkleктика;
- г) діалектика;
- е) софістика.

48. *Сфера суспільної діяльності людини, в межах якої відбувається вироблення й теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність:*

- а) релігія;
- б) метафізика;
- в) наука;
- г) філософія;
- е) міф.

49. *Філософський напрям XX ст., представники якого вбачали завдання філософії у вивченні мовних форм знання, спираючись на принцип верифікації й методологію семантичного аналізу:*

- a) структуралізм;
- b) позитивізм;
- c) герменевтика;
- d) екзистенціалізм;
- e) неопозитивізм.

50. *Філософське вчення, згідно з яким універсалії (загальні поняття) існують не в дійсності, а лише у сфері мислення:*

- a) номіналізм;
- b) реалізм;
- c) концептуалізм;
- d) релятивізм;
- e) раціоналізм.

51. *Філософська дисципліна, предметом якої є вивчення методів пізнання:*

- a) методологія;
- b) праксеологія;
- c) логіка;
- d) історія філософії;
- e) аксіологія.

52. *Об'єднані загальними принципами взаємозалежні методи наукового пізнання:*

- a) філософські школи;
- b) філософські ідеї;
- c) концептуальні підходи;
- d) філософські напрями;
- e) методологічні підходи.

53. *Людський індивід, котрий пройшов або проходить процес соціалізації і є суб'єктом пізнання:*

- a) особистість;
- b) індивідуальність;
- c) особа;
- d) людина;
- e) персона.

54. *Філософський принцип, згідно з яким дійсність тлумачиться як логічне вираження ідеї, мислячої субстанції (Г. Гегель):*

- a) теїзм;
- b) гілозоїзм;
- c) пантеїзм;
- d) панлогізм;

е) дуалізм.

55. *Філософсько-методологічна концепція, суть якої полягає в абсолютизації місця і ролі законів і принципів механіки:*

- а) теїзм;
- б) механіцизм;
- с) панлогізм;
- д) гілозоїзм;
- е) дуалізм.

56. *Загальнологічний метод наукового пізнання, який полягає в побудові моделей і їх використанні:*

- а) формалізація;
- б) моделювання;
- с) синтез;
- д) аналіз;
- е) ідеалізація.

57. *Напрямок у давньогрецькій філософії, згідно з яким першоосновою світу та сутністю речей є числові співвідношення:*

- а) скептицизм;
- б) піфагореїзм;
- с) атомізм;
- д) ідеалізм;
- е) кінізм.

58. *Філософський принцип або методологічний підхід, за яким існує декілька чи множина незалежних рівноправних концепцій дійсності:*

- а) плюралізм;
- б) дуалізм;
- с) релятивізм;
- д) монізм;
- е) деїзм.

59. *Філософський напрям, представники якого єдиним джерелом істинного знання вважали емпіричний досвід, заперечуючи пізнавальну цінність філософських знань і теоретичного мислення (О. Конт, Г. Спенсер):*

- а) структуралізм;
- б) позитивізм;
- с) скептицизм;
- д) екзистенціалізм;
- е) герменевтика.

60. Новітній філософський напрям, за яким постіндустріальному суспільству відповідає культура й наука, яка базується на "радикальному плюралізмі" (Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, Ф. Джеймісон):

- a) постмодернізм;
- b) неопозитивізм;
- c) екзистенціалізм;
- d) структуралізм;
- e) герменевтика.

61. Філософський напрям (США), за яким філософія має зосереджуватися не на з'ясуванні всезагальних принципів буття, а на вдосконаленні основних форм і методів практичного пізнання дійсності (Ч. Пірс, УДжемс):

- a) екзистенціалізм;
- b) позитивізм;
- c) прагматизм;
- f) структуралізм;
- d) герменевтика.

62. Філософська дисципліна, в межах якої досліджуються умови і методи ефективної діяльності людини, спрямованої на перетворення світу:

- a) онтологія;
- b) гносеологія;
- c) методологія;
- d) логіка;
- e) праксеологія.

63. Система знаків, яка служить позначенню предметів та процесів дійсності, обміну думок:

- a) свідомість;
- b) ідеологія;
- c) психіка;
- d) мова;
- e) діалог.

64. Форма наукової публікації, в якій міститься системне й вичерпне дослідження наукової проблеми у конкретній вузькій галузі наукового знання, що підготовлена одноосібно або колективом авторів:

- a) монографія;
- b) тези;
- c) збірник;
- d) анотація;
- e) стаття.

65. Форма навчального видання, яка повною мірою або частково доповнює підручник та офіційно затверджена і схвалена у закладі вищої освіти:

- a) монографія;
- b) навчальний посібник;
- c) анотація;
- d) збірник;
- e) стаття.

66. *Філософський напрям, згідно з яким основою пізнання є розум:*

- a) матеріалізм;
- b) гілозоїзм;
- c) теїзм;
- d) раціоналізм;
- e) пантеїзм.

67. *Філософський напрям, згідно з яким загальні поняття (універсалії) існують реально як сутності речей:*

- a) реалізм;
- b) концептуалізм;
- c) номіналізм;
- d) скептицизм;
- e) сенсуалізм.

68. *Філософський принцип, в межах якого абсолютизується мінливість суб'єктивності істини:*

- a) реалізм;
- b) раціоцентризм;
- c) релятивізм;
- d) агностицизм;
- e) номіналізм.

69. *Сфера суспільної діяльності людини, функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність:*

- a) філософія;
- b) релігія;
- c) мова;
- d) психіка;
- e) наука.

70. *Форма публічно виголошеного повідомлення, під час якого відбувається презентації змісту конкретної наукової проблеми:*

- a) диспут;
- b) наукова доповідь;
- c) дискусія;
- d) суперечка;
- e) полеміка.

71. Система найзагальніших знань, ідей, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу:

- a) рефлексія;
- b) свідомість;
- c) світогляд;
- d) ідеологія;
- e) психіка.

72. Філософський напрям, згідно з яким відчуття є єдиним джерелом пізнання (Дж. Локк, Дж. Берклі, Е. Мах):

- a) емпіризм;
- b) раціоналізм;
- c) раціоцентризм;
- d) реалізм;
- e) сенсуалізм.

73. Філософський напрям, висхідною позицією якого є сумнів у можливості досягнення істини (Піррон, Секст Емпірик):

- a) епікуреїзм;
- b) піфагореїзм;
- c) скептицизм;
- d) стоїцизм;
- e) неоплатонізм.

74. Форма наукової публікації, в якій презентуються проміжні або й остаточні результати наукового дослідження, висвітлюються окремі аспекти дослідження:

- a) наукова стаття;
- b) наукова доповідь;
- c) монографія;
- d) підручник;
- e) навчальний посібник.

75. Творча спільнота вчених, які зазвичай працюють в одній лабораторії, інституті, одній країні над вирішенням спільної наукової проблеми з використанням подібних методологічних підходів, стилю роботи:

- a) лабораторія;
- b) наукова школа;
- c) науковий напрямок;
- d) інститут;
- e) університет.

76. Напрямок у філософії ХХ ст., в межах якого провідним методом пізнання у сферах соціології, культурології, етнографії, мовознавства та ін. є структурно-функціональний метод (В. Пропп, К. Леві-Стросс):

- a) екзистенціалізм;
- b) психоаналіз;
- c) структуралізм;
- d) герменевтика;
- e) постпозитивізм.

77. Той, хто пізнає – людина, група людей, соціальна група:

- a) особа;
- b) індивід;
- c) особистість;
- d) індивідуальність;
- e) суб'єкт.

78. Видання, що містить статті або матеріали досліджень теоретичного або практичного характеру, призначене зазвичай для фахівців з конкретної галузі наукового знання:

- a) науковий журнал;
- b) монографія;
- c) збірник матеріалів конференції;
- d) наукова стаття;
- e) анотація.

79. Філософський напрямок періоду середньовіччя, в межах якого поєднані релігійно-філософські засновки з раціоналістичною методикою та формально-логічними проблемами:

- a) апологетика;
- b) неоплатонізм;
- c) скептицизм;
- d) патристика;
- e) схоластика.

80. Філософсько-світоглядна орієнтація ХХ т., в межах якої відбувається абсолютизація науки у її здатності вирішити нагальні проблеми людства:

- a) антисцієнтизм;
- b) релятивізм;
- c) скептицизм;
- d) агностицизм;
- e) сцієнтизм.

81. Філософсько-світоглядна орієнтація ХХ т., в межах якої обґрунтовується песимістичний погляд на здатність науки та техніки забезпечити соціальний прогрес:

- a) антисцієнтизм;
- b) релятивізм;
- c) скептицизм;

- d) агностицизм;
- e) сцієнтизм.

82. *Форма наукового пізнання, в межах якої дається цілісна уява про закономірності й істотні зв'язки певних сфер дійсності:*

- a) теорія;
- b) ідея;
- c) гіпотеза;
- d) проблема;
- e) концепція.

83. *Сукупність актів наукового опису об'єкта дослідження, які є основою для наукової аргументації, систематизації, узагальнення за допомогою понять, їх дефініціювання та інших теоретичних способів дослідження предмету пізнання:*

- a) теорія;
- b) ідея;
- c) наукові факти;
- d) проблема;
- e) концепція.

84. *Відтворення образу предмета у свідомості, без безпосередньої взаємодії з ним, але на основі попереднього чуттєвого досвіду:*

- a) уявлення;
- b) сприйняття;
- c) поняття;
- d) інтерпретація;
- e) судження.

85. *Установа, що займається дослідженнями у сфері науки і техніки, розробкою науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт:*

- a) коледж;
- b) науково-дослідний інститут;
- c) університет;
- d) ліцей;
- e) академія.

86. *Особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах здійснюють наукову, науково-технічну, педагогічну, навчальну, методичну, мистецьку та організаційну діяльність:*

- a) науково-педагогічні працівники;
- b) дослідники;
- c) вчені;
- d) педагоги;
- e) викладачі.

87. Фрагмент дійсності, який вступає в активну взаємодію з суб'єктом в процесі репрезентації і наукової діяльності, з використанням різних засобів, прийомів, методів:

- a) природа;
- b) матерія;
- c) реальність;
- d) суб'єкт дослідження;
- e) об'єкт дослідження.

88. Філософська течія ХХ ст., представники якої вбачали завдання філософії в аналізі мовних форм знання:

- a) структуралізм;
- b) неопозитивізм;
- c) прагматизм;
- d) скептицизм;
- e) постмодернізм.

89. Система вихідних складових науково-пізнавальної діяльності, що складається в певну історичну епоху та визначає стиль наукового мислення практично в усіх науках:

- a) парадигма;
- b) наукова школа;
- c) науковий підхід;
- d) методологічні підходи;
- e) логічні міркування.

90. Неформальний творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою та стилем дослідницької роботи, які діють під керівництвом визнаного лідера:

- a) наукова школа;
- b) коледж;
- c) науково-дослідний інститут;
- d) університет;
- e) академія.

91. Журнали, часописи та інші видання з різних галузей науки і техніки, однотипно оформлені випуски яких публікуються через встановлені проміжки часу і в яких друкуються наукові праці:

- a) періодичні видання;
- b) монографії;
- c) збірники матеріалів конференції;
- d) підручники;
- e) навчальні посібники.

92. Навчальне видання, у структурі якого наведений систематизований виклад змісту і програми конкретної навчальної дисципліни, офіційно затверджений як такий вид видання:

- a) науковий збірник;
- b) журнал;
- c) монографія;
- d) збірник матеріалів конференції;
- e) підручник.

93. Філософська позиція, згідно з якою існує декілька чи множина незалежних концепцій дійсності, що не зводяться одна до іншої та розглядаються як рівноправні; це також вчення про багато начал буття:

- a) плюралізм;
- b) релятивізм;
- c) агностицизм;
- d) скептицизм;
- e) сцієнтизм.

94. Кому з мислителів середньовіччя належить вислів: "Вірую, тому що абсурдно"?:

- a) Тертуліану;
- b) Аврелію Августину;
- c) Орігену;
- d) Плотіну;
- e) Василю Великому.

95. Форма дискусії, в межах якої простежується протистояння сторін, жорстке протиставлення протилежних думок, ідей, поглядів, концепцій в ситуації прагнення учасників досягнути перемоги над опонентом:

- a) суперечка;
- b) дебати;
- c) диспут;
- d) дискусія;
- e) полеміка.

96. Кому з філософів епохи середньовіччя належить обґрунтування п'яти доказів буття Бога:

- a) Уїльяму Оккаму;
- b) Северину Боецію;
- c) Августину Блаженному;
- d) П'єру Абеляру;
- e) Фомі Аквінському.

97. Науковий напрям, прибічники якого розглядають позитивне знання, як знання, що продукують природничі та спеціальні науки, а за філософією залишають лише функцію узагальнення знання конкретних наук:

- a) плюралізм;
- b) релятивізм;
- c) скептицизм;
- d) агностицизм;
- e) позитивізм.

98. Форма логічного мислення, що узагальнює повторюване і суттєве в речах та явищах, фіксує певні загальні властивості предметів дійсності:

- a) поняття;
- b) судження;
- c) умовивід;
- d) інтерпретація;
- e) міркування.

99. Аспект, сторона об'єкта, на якій зосереджується дослідник з метою визначення її якостей та властивостей, що становлять пізнавальний інтерес:

- a) метод дослідження;
- b) спосіб дослідження;
- c) предмет дослідження;
- d) принцип дослідження;
- e) об'єкт дослідження.

100. Висхідне концептуальне положення наукової теорії, вчення, наукової дисципліни чи типу світогляду, яке позначає найабстрактніше визначення ключової ідеї і є початковою формою систематизації знань:

- a) метод;
- b) спосіб пізнання;
- c) принцип;
- d) предмет;
- e) об'єкт.

101. Хто з емпіриків був номіналістом і одним з засновників семіотики:

- a) Ф. Бекон;
- b) О. Конт;
- c) Дж. Берклі;
- d) Т. Гоббс;
- e) Дж. Локк.

102. Концепція "вроджених ідей (істин)" Р. Декарта сягає своїм корінням концепції пригадування (анамнезу):

- a) Платона;

- b) Аристотеля;
- c) Демокрита;
- d) Емпедокла;
- e) Сократа.

103. Орієнтація на теорію пізнання, тісний зв'язок з наукою, впровадження експериментальних і математичних методів дослідження, розробка теорії суспільного договору є характерними рисами філософії:

- a) античності;
- b) середньовіччя;
- c) Відродження;
- d) Нового часу;
- e) новітнього часу.

104. Форма знання, основою якої є передбачення, сформульоване за допомогою фактів, однак, це знання є невизначеним і потребує доведення:

- a) теорія;
- b) концепція;
- c) ідея;
- d) гіпотеза;
- e) проблема.

105. Хто з раціоналістів відкрив сферу свідомості як мислительну діяльність "Я" (суб'єкта):

- a) Ф. Бекон;
- b) Р. Декарт;
- c) Т. Гоббс;
- d) Дж. Локк;
- e) Б. Спіноза.

106. Засновником емпіричної традиції у філософії Нового часу є:

- a) Ф. Бекон;
- b) Р. Декарт;
- c) Т. Гоббс;
- d) Дж. Локк;
- e) Б. Спіноза.

107. Спосіб мислення, в основі якого лежить рух думки від загального до одиничного:

- a) індукція;
- b) ідеалізація;
- c) дедукція;
- d) формалізація;
- e) моделювання.

108. Одним з розробників методу структурно-функціонального аналізу є:

- a) К. Леві-Стросс;
- b) Г. Гадамер;
- c) К.Ясперс;
- d) в) Ф. Ніцше;
- e) г) А. Камю.

109. Прихильники емпіризму стверджували, що джерелом пізнання і критерієм істини є:

- a) досвід;
- b) відчуття;
- c) Бог;
- d) розум;
- e) феномен.

110. Науковець, який обґрунтував закони класичної механіки:

- a) І. Кант;
- b) О. Конт;
- c) І. Ньютон;
- d) М. Планк;
- e) Н. Бор.

111. Автором "Курсу позитивної філософії" був:

- a) І. Кант;
- b) Г. Спенсер;
- c) М. Планк;
- d) Н. Бор;
- e) О. Конт.

112. Кому з просвітників належить ідея, що розумова нерівність є результатом відмінностей у вихованні, в належних умовах кожна людина здатна піднятися на найвищі щаблі культури:

- a) Вольтеру;
- b) Д. Дідро;
- c) П. Гольбаху;
- d) Ж.-Ж. Руссо;
- e) К.-А. Гельвецію.

113. Одним з найвидатніших філософів-матеріалістів XVIII ст., котрий понад двадцять років присвятив роботі над виданням "Енциклопедії", котра стала одним з найвеличніших культурних звершень свого часу, є:

- a) Вольтеру;
- b) Д. Дідро;
- c) П. Гольбаху;
- d) Ж.-Ж. Руссо;

е) К.-А. Гельвецію.

114. Наукова операція зведення висловлювань до аксіоматичних суджень, котрі не потребують доведення (позитивізм, неопозитивізм):

- а) верифікація;
- б) ідеалізація;
- с) формалізація;
- д) дедукція;
- е) моделювання.

115. Науковець, який обґрунтував теорію відносності:

- а) І. Кант;
- б) О. Конт;
- с) А. Ейнштейн;
- д) М. Планк;
- е) О. Конт.

116. Відповідність знань об'єктивній дійсності:

- а) істина;
- б) формалізація;
- с) ідеалізація;
- д) правда;
- е) моделювання.

117. Спосіб мислення, в основі якого лежить рух думки від часткового, одиничного до загального:

- а) індукція;
- б) формалізація;
- с) ідеалізація;
- д) дедукція;
- е) моделювання.

118. Хто з раціоналістів відкрив сферу свідомості як мисленнєву діяльність "Я" (суб'єкта):

- а) Р. Декарт;
- б) Г. Гегель;
- с) Г. Лейбніц;
- д) Б. Спіноза;
- е) І. Кант.

119. Концепція розвитку науки через зміну періодів наукових революцій і наукових парадигм розроблена:

- а) Т. Кун;
- б) Г. Гадамер;
- с) К. Поппер;

- d) Л. Вітгенштейн;
- e) І. Лакатос.

120. Наукова форма знання, змістом якої є те, що не пізнане людиною і потребує пізнання:

- a) ідея;
- b) гіпотеза;
- c) концепція;
- d) теорія;
- e) проблема.

121. Вчення про апіорні форми знань І. Канта має за джерело концепцію пригадування (анамнезу):

- a) Платона;
- b) Аристотеля;
- c) Плотіна;
- d) Емпедокла;
- e) Сократа.

122. Те, що пізнається (природа, суспільство, людина):

- a) суб'єкт пізнання;
- b) реальність;
- c) дійсність;
- d) об'єкт пізнання;
- e) дійсність.

123. Форма наукового знання, в якій дається цілісне, системне відображення закономірностей та сутнісних зв'язків певної сфери дійсності:

- a) ідея;
- b) гіпотеза;
- c) концепція;
- d) теорія;
- e) проблема.

124. Розробка принципу етичного раціоналізму належить:

- a) Парменіду;
- b) Сократу;
- c) Зенону;
- d) Піфагору;
- e) Фалесу.

125. Кому належить вислів "Я знаю, що нічого не знаю"?:

- a) Парменіду;
- b) Демокриту;
- c) Сократу;

- d) Піфагору;
- e) Фалесу.

126. Представники цієї філософської школи обґрунтовували принцип виведення суцього з числових співвідношень:

- a) елети;
- b) атомісти;
- c) епікурейці;
- d) піфагорійці;
- e) софісти.

127. Обґрунтування пізнавального методу майєвтики у філософії належить:

- a) Парменіду;
- b) Зенону;
- c) Сократу;
- d) Піфагору;
- e) Фалесу.

128. Кому належить вислів "Пізнай самого себе"?:

- a) Парменіду;
- b) Платону;
- c) Сократу;
- d) Піфагору;
- e) Фалесу.

129. Науковець, який обґрунтував у 1859 р. еволюційну теорію біологічних видів:

- a) Н. Бор;
- b) А. Ейнштейн;
- c) Ч. Дарвін;
- d) Г. Фріз;
- e) А. Кроулі.

130. Розробка концепту "Знання – це сила" належить:

- a) Ф. Бекону;
- b) Р. Декарту;
- c) Т. Гоббсу;
- d) Дж. Локку;
- e) Б. Спінозі.

131. Думка про те, що існує світ незмінних і вічних ідей і світ мінливої, тлінної матерії, належить:

- a) Платону;
- b) Геракліту;
- c) Сократу;

- d) Аристотелю;
- e) Плотіну.

132. До емпіричних методів наукового аналізу належать:

- a) індукція;
- b) ідеалізація;
- c) формалізація;
- d) дедукція;
- e) експеримент.

133. Пізнавальні концепти нескінченності пізнання ("Я знаю, що я нічого не знаю") і осмислення дійсності через самопізнання ("Пізнай самого себе") розробив:

- a) Парменід;
- b) Зенон;
- c) Сократ;
- d) Піфагор;
- e) Фалес.

134. Кому належить вислів "Платон мені друг, але істина дорожча"?:

- a) Платону;
- b) Геракліту;
- c) Зенону;
- d) Аристотелю;
- e) Плотіну.

135. Песимістичний філософський підхід щодо здатності науки та техніки забезпечити соціальний прогрес та матеріальне благополуччя людства:

- a) антисцієнтизм;
- b) сцієнтизм;
- c) релятивізм;
- d) плюралізм;
- e) раціоналізм.

136. Засновником науки про основні форми і закони мислення (логіки) є:

- a) Платон;
- b) Геракліт;
- c) Парменід;
- d) Аристотель;
- e) Плотін.

137. Філософська дисципліна, в межах якої досліджуються основні риси, закономірності й межі наукового пізнання:

- a) аксіологія;
- b) логіка;

- c) філософія науки;
- d) логіка;
- e) праксеологія.

138. *Хто з античних мислителів у теорії пізнання висунув концепцію анамнезу (пригадування):*

- a) Платон;
- b) Геракліт;
- c) Зенон;
- d) Аристотель;
- e) Плотін.

139. *Напрямок у теорії пізнання, в якому визнається розум основою пізнання:*

- a) антисциєнтизм;
- b) сциєнтизм;
- c) плюралізм;
- d) емпіризм;
- e) раціоналізм.

140. *Хто з представників німецької філософії Нового часу виокремив у теорії пізнання чуттєвість, здоровий глузд, розум:*

- a) І. Кант;
- b) Г. Гегель;
- c) Ф. Шеллінг;
- d) Й. Фіхте;
- e) Л. Фейєрбах.

141. *Якісні перетворення в науці, пов'язані зі зміною наукової картини світу, фундаментальної наукової теорії або найбільш характерних для даної епохи способів пояснення і засобів опису реальності:*

- a) парадигма;
- b) наукова еволюція;
- c) наукова революція;
- d) наукова доктрина;
- e) наукова теорія.

142. *Кому з представників німецької філософії належить вислів "Майже мужність користуватися власним розумом":*

- a) І. Канту;
- b) Г. Гегелю;
- c) Ф. Шеллінг;
- d) Й. Фіхте;
- e) Л. Фейєрбаху.

143. Хто з представників німецької філософії розробив проблему антиномій (суперечностей) у процесі мислення:

- a) І. Кант;
- b) Г. Гегель;
- c) Й. Фіхте;
- d) Ф. Шеллінг;
- e) Л. Фейєрбах.

144. Хто з представників німецької філософії розробив концепцію панлогізму – повсюдного панування логіки, зокрема, підпорядкування єдиній логіці законів історії і законів психології:

- a) І. Кант;
- b) Г. Гегель;
- c) Й. Фіхте;
- d) Ф. Шеллінг;
- e) Л. Фейєрбах.

145. Метод пізнання, під час якого складний, невідомий раніше об'єкт досліджується шляхом зведення ряду його властивостей і особливостей до більш простих і відомих:

- a) індукція;
- b) аналіз;
- c) ідеалізація;
- d) формалізація;
- e) редукція.

146. Кому належить думка, що між дослідними даними і апіорними положеннями свідомості завжди є щось третє – активність суб'єкта пізнання:

- a) І. Канту;
- b) Г. Гегелю;
- c) Й. Фіхте;
- d) Ф. Шеллінгу;
- e) Л. Фейєрбаху.

147. Кому належить праця "Критика чистого розуму":

- a) І. Канту;
- b) Г. Гегелю;
- c) Й. Фіхте;
- d) Ф. Шеллінгу;
- e) Л. Фейєрбаху.

148. Форма наукового дослідження, де подано короткий виклад змісту наукової проблеми або способів її вирішення:

- a) монографія;
- b) реферат;
- c) тези;

- d) збірник матеріалів конференції;
- e) підручник.

149. Хто з представників німецької філософії Нового часу розробив вчення про апріорне і апостеорне знання:

- a) І. Кант;
- b) Г. Гегель;
- c) Й. Фіхте;
- d) Ф. Шеллінг;
- e) Л. Фейєрбах.

150. Загальнологічний метод наукового пізнання, що полягає в поєднанні, інтеграції елементів-частин у якусь цілісність:

- a) аналіз;
- b) формалізація;
- c) моделювання;
- d) синтез;
- e) ідеалізація.

151. Спосіб вивчення характеристик системних об'єктів на основі використання таких категорій, як "система", "елемент", "структура", "зв'язок", "відношення", "зміст", "форма", "частина", "ціле", "функція":

- a) герменевтичний аналіз;
- b) функціональний аналіз;
- c) феноменологічний аналіз;
- d) математичний аналіз;
- e) системний аналіз.

152. Складова конкретної галузі знань, в межах якої здійснюється професійна підготовка:

- a) наукова галузь;
- b) спеціальність;
- c) сфера соціальної дійсності;
- d) дійсність;
- e) реальність.

153. Процес відображення дійсності у формі чуттєвого образу об'єкта:

- a) сприйняття;
- b) міркування;
- c) перцепція;
- d) розуміння;
- e) уявлення.

154. Систематизована форма викладення ключових положень, ідей, думок, спостережень за умови відсутності вказівки на неістотні несуттєві ознаки конкретного об'єкту пізнання:

- a) антиномія;

- b) аналогія;
- c) теза;
- d) полеміка;
- e) дилема.

155. Опубліковані на початку наукової, науково-теоретичної або науково-практичної конференції (форуму, з'їзду, симпозіуму) матеріали, які містять положення ключових висновків наукової доповіді:

- a) тези доповіді;
- b) реферат;
- c) анотація;
- d) стаття;
- e) монографія.

156. Хто з діячів Києво-Могилянської академії задовго до М. Ломоносова сформулював положення закону збереження матерії:

- a. Ф. Прокопович;
- b. С. Яворський;
- c. Л. Баранович;
- d. І. Гізель;
- e. Г. Кониський.

157. Який з навчальних закладів, заснованих у 1632 р., став першим центром академічної філософії у Східній Європі:

- a. Острозька академія;
- b. Києво-Могилянська академія;
- c. Львівський університет;
- d. Чернігівський колегіум;
- e. Харківський колегіум.

158. Форма наукового знання, яка дає цілісну уяву про закономірності та істотні зв'язки певних областей дійсності:

- a) ідея;
- b) теорія;
- c) гіпотеза;
- d) концепція;
- e) проблема.

159. Загальнологічний метод пізнання, в межах якого відбувається логічний перехід від одиничного до загального:

- a) формалізація;
- b) індукція;
- c) моделювання;
- d) узагальнення;
- e) ідеалізація.

160. Форма мислення, в межах якої на основі одного або декількох суджень виводиться інше судження, яке містить ознаки якісно нового знання:

- a) умовивід;
- b) поняття;
- c) узагальнення;
- d) інтерпретація;
- e) судження.

161. Метод дослідження об'єктів шляхом відображення їх структури у знаковій формі за допомогою штучних мов та ін.:

- a) формалізація;
- b) моделювання;
- c) інтерпретація;
- d) узагальнення;
- e) ідеалізація.

162. Напрям в західній філософії ХХ ст., що зосереджується на дослідженні "чистих" утворень свідомості (її смислу, очищеного від міфологічних, наукових, ідеологічних, повсякденно-побутових установок, схем):

- a) герменевтика;
- b) структуралізм;
- c) феноменологія;
- d) неопозитивізм;
- e) постпозитивізм.

163. Песимістичний погляд на здатність науки та техніки забезпечити соціальний прогрес:

- a) детермінізм;
- b) антисцієнтизм;
- c) агностицизм;
- d) релятивізм;
- e) скептицизм.

164. На думку кого з українських мислителів, мова – це вічно повторюване зусилля духу зробити членороздільний звук виявленням думки:

- a. П. Куліша;
- b. М. Максимовича;
- c. О. Потебні;
- d. М. Драгоманова;
- e. М. Костомарова.

165. Хто з українських мислителів був одним з перших прихильників позитивізму і розумів еволюцію в суспільстві як єдність прогресу і регресу:

- a. І. Франко;
- b. М. Драгоманов;
- c. М. Максимович;
- d. П. Юркевич;

е. М. Костомаров.

166. Форма мислення, в межах якої стверджується наявність або відсутність властивостей у предметів, відношень між предметами, зв'язків між ситуаціями:

- a) умовивід;
- b) поняття;
- c) узагальнення;
- d) інтерпретація;
- e) судження.

167. Поняття, які мають спільні елементи обсягу, тобто їх обсяги повністю або частково співпадають:

- a) негативні поняття;
- b) несумісні поняття;
- c) сумісні поняття;
- d) нульові поняття;
- e) позитивні поняття.

168. Поняття, які не мають спільних елементів обсягу, тобто їх обсяги не співпадають:

- a) негативні поняття;
- b) несумісні поняття;
- c) сумісні поняття;
- d) нульові поняття;
- e) позитивні поняття.

169. Поняття, в якому виражається відсутність у предмета ознак, що становлять зміст відповідного позитивного поняття:

- a) негативні поняття;
- b) несумісні поняття;
- c) сумісні поняття;
- d) нульові поняття;
- e) позитивні поняття.

170. Поняття, які відображають наявність у предмета або явища певних ознак:

- a) негативні поняття;
- b) несумісні поняття;
- c) сумісні поняття;
- d) нульові поняття;
- e) позитивні поняття.

171. Поняття, в обсязі якого мислиться один предмет:

- a) негативні поняття;
- b) несумісні поняття;
- c) сумісні поняття;

- d) нульові поняття;
- e) одиничні поняття.

172. Поняття, в обсязі якого мислиться два або більше предметів:

- a) загальні поняття;
- b) несумісні поняття;
- c) сумісні поняття;
- d) нульові поняття;
- e) одиничні поняття.

173. Поняття, до обсягу якого входить чітко визначена, зліченна кількість предметів:

- a) реєструюче поняття;
- b) несумісні поняття;
- c) нереєструюче поняття;
- d) нульові поняття;
- e) одиничні поняття.

174. Поняття, в обсязі яких мислиться необмежена кількість предметів:

- a) реєструючі поняття;
- b) нульові поняття;
- c) несумісні поняття;
- d) нереєструюче поняття;
- e) одиничні поняття.

175. Поняття, в обсязі якого множини предметів мисляться як окремі предмети:

- a) реєструюче поняття;
- b) нульові поняття;
- c) збірні поняття;
- d) нереєструюче поняття;
- e) одиничні поняття.

176. Поняття, в обсязі якого мисляться окремі предмети:

- a) реєструюче поняття;
- b) нульові поняття;
- c) збірні поняття;
- d) нереєструюче поняття;
- e) незбірні поняття.

177. Наука є особливою формою суспільної діяльності, формою суспільної свідомості, на думку:

- a) І. Канта;
- b) К. Маркса;
- c) Г. Гегеля;
- d) Л. Вітгенштейна;
- e) О. Конта.

178. Кому з мислителів належить твердження, що метафізика привносить у науку непотрібне, трансцендентне, натомість вона має стати на службу науці, створити загальну систему науки та наукову методологію:

- a. О. Конту;
- b. Ф. Ніцше;
- c. К. Марксу;
- d. Г. Гегелю;
- e. С. Керк'єгору.

179. Ключовою функцією науки є:

- a) аксіологічна;
- b) гносеологічна;
- c) праксеологічна;
- d) етична;
- e) світоглядна.

180. Одним з найвизначніших критиків раціоналізму, засновником ірраціоналізму, який абсолютизував значення окремої людини, що є вищою загалом, був:

- a. О. Конт;
- b. Ф. Ніцше;
- c. К. Маркс;
- d. А. Шопенгауер;
- e. С. Керк'єгор.

181. Хто є автором праць "Новий органон" і "Про гідність та примноження наук":

- a) Р. Декарт;
- b) Ф. Бекон;
- c) Б. Спіноза;
- d) Дж. Локк;
- e) І. Кант.

182. Метод емпіричного пізнання, під час якого явища вивчають за допомогою доцільно обраних чи штучно створених умов:

- a) аналіз;
- b) синтез;
- c) верифікація;
- d) спостереження;
- e) експеримент.

183. Хто є автором "Курсу позитивної філософії" і засновником позитивізму:

- a. О. Конт;
- b. Л. Фейєрбах;
- c. Ф. Ніцше;
- d. А. Шопенгауер;

е. С. Керк'єгор.

184. Засновником прагматизму, що виходив з необхідності корисності філософії для людини:

- а. Ч. Пірс;
- б. О. Конт;
- с. Ф. Ніцше;
- д. А. Шопенгауер;
- е. С. Керк'єгор.

185. Хто є автором праці "Досвід про людське розуміння" і розробником концепту людської свідомості як "чистої дошки":

- а) Р. Декарт;
- б) Ф. Бекон;
- с) Дж. Берклі;
- д) Б. Спіноза;
- е) Дж. Локк.

186. Хто є автором праці "Міркування про метод", "Роздуми про першу філософію":

- а) Р. Декарт;
- б) Ф. Бекон;
- с) Дж. Берклі;
- д) Б. Спіноза;
- е) Дж. Локк.

187. Кому належить ідея про чотири принципи наукового пізнання – піддавати усе сумніви, кожну проблему ділити на дрібніші, починати пізнання потрібно з очевидних, найпростіших проблем, виявляти послідовність та ретельність, детальний опис усіх ланок дослідження:

- а) Р. Декарт;
- б) Ф. Бекон;
- с) Дж. Берклі;
- д) Б. Спіноза;
- е) Дж. Локк.

188. Кому з ірраціоналістів належить думка, що, "все, що існує у пізнанні і сам світ є об'єкт у відношенні до суб'єкта, світ є моїм уявленням":

- а. З. Фрейд;
- б. А. Бергсону;
- с. Ф. Ніцше;
- д. А. Шопенгауеру;
- е. С. Керк'єгору.

189. Кому з постпозитивістів належить твердження, що факти не можуть підтверджувати жодного теоретичного положення, однак здатні їх спростовувати:

- a. К. Попперу;
- b. Й. Лакатосу;
- c. Л. Вітгенштейну;
- d. Т. Куну;
- e. М. Фуко.

190. Розробка правила "герменевтичного трикутника" належить:

- a. Г. Гадамеру;
- b. Т. Куну;
- c. М. Фуко;
- d. Й. Лакатосу;
- e. К. Ясперсу.

191. Автор концепції "критичного раціоналізму" К. Поппер є фундатором:

- a. структуралізму;
- b. феноменології;
- c. екзистенціалізму;
- d. постпозитивізму;
- e. герменевтики.

192. Вкажіть напрям у філософії, в межах якого феномени культури (тексти) тлумачаться у залежності від контексту культури:

- a. структуралізм;
- b. екзистенціалізм;
- c. неопозитивізм;
- d. постпозитивізм;
- e. герменевтика.

193. Віденський гурток, Львівсько-Варшавська філософська школа стали осередками становлення:

- a. структуралізму;
- b. екзистенціалізму;
- c. неопозитивізму;
- d. постпозитивізму;
- e. герменевтики.

194. Вкажіть філософський напрямок і методологічний підхід, в межах якого розуміння вважається однією з провідних філософських категорій:

- a. структуралізм;
- b. постпозитивізм;
- c. постмодернізм;
- d. неопозитивізм;
- e. герменевтика.

195. Прихильником "негативної діалектики" як альтернативи діалектики у сфері пізнання є:

- a. К. Маркс;

- b. Ф. Енгельс;
- c. К. Поппер;
- d. Т. Адорно;
- e. Л. Фейєрбах.

196. Вкажіть один з методів філософії, за яким будь-яке явище перебуває в зміні, розвитку, в основі якого лежить боротьба протилежностей:

- a. метафізика;
- b. софістика;
- c. діалектика;
- d. еkleктика;
- e. герменевтика.

197. Вкажіть один з основних принципів філософії Г. Гегеля, який полягає в тому, що друге заперечення (синтез) у пізнанні знімає протилежності тези і антитези:

- a. принцип єдності і боротьби протилежностей;
- b. принцип взаємного переходу кількісних і якісних змін;
- c. принцип заперечення заперечення;
- d. принцип розвитку;
- e. принцип об'єктивності.

198. Вкажіть один з основних принципів діалектики, в межах якого розкривається джерела і рушійні сили будь-якого розвитку:

- a. принцип єдності і боротьби протилежностей;
- b. принцип взаємного переходу кількісних і якісних змін;
- c. принцип заперечення заперечення;
- d. принцип розвитку;
- e. принцип об'єктивності.

199. Хто з мислителів у розвитку науки виділяє 2 етапи; 1) період нормальної науки, де панує парадигма; 2) період наукової революції:

- a. К. Поппер;
- b. Л. Вітгенштейн;
- c. І. Лакатос;
- d. Т. Кун;
- e. М. Фуко.

200. Хто з мислителів у розвитку науки є три складові: 1) дослідницькі програми, що суперничають; 2) теорія; 3) експеримент:

- a. К. Поппер;
- b. Л. Вітгенштейн;
- c. М. Фуко;
- d. Т. Кун;
- e. І. Лакатос.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Авторський аркуш – одиниця обсягу друкованого твору, яка дорівнює 40.000 друкованих знаків (літери, цифри, розділові знаки, пробіли між словами тощо).

Адекватність інформації – характеристика інформації, що вказує на її відповідність об'єктивній або суб'єктивній дійсності.

Аксіома – висхідне положення або твердження, яке не потребує доведення.

Аксіоматичний метод – один із розповсюджених теоретичних методів наукового пізнання, а також побудови і організації теоретичного знання. Аксіоматичний метод полягає у виділенні двох частин (шарів) знання – 1) який не виводиться (в рамках даної системи) і 2) виводиться з (1) за допомогою логічних і математичних засобів. В шар (1) входять аксіоми, постулати, принципи і означення.

Актуальність дослідження – характеристика дослідження, яка вказує на міру впливу його результатів на вирішення конкретних наукових і практичних завдань або усунення вже існуючих проблем у природній і суспільній сферах буття.

Аналіз – загальнологічний метод наукового пізнання, який полягає в поділі деякого цілого (об'єкта) на окремі частини, як правило, більш доступні для дослідження. Додатковим методом відносно аналізу є синтез.

Аналогія – загальнологічний метод, суть якого є пошук загального в різних за природою об'єктів. Аналогія є підґрунтям методу моделювання.

Видання – документ, що пройшов процедуру редакційно-видавничого опрацювання та виготовлений способом друкування, тиснення, містить інформацію, призначену для поширення та відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо регуляції процедури видавничого оформлення і поліграфічного виконання.

Вимірювання – метод визначення кількісного, числового значення певної величини за допомогою використання конкретних одиниць виміру.

Висновки дослідження – структурна одиниця наукового дослідження, в межах якої на основі узагальнення формулюються його найбільш істотні результати і концептуальні положення, що можуть претендувати на статус наукової новизни.

Вступ до дослідження – структурна одиниця наукового дослідження, в якій обґрунтовується його актуальність, визначається мета, завдання, об'єкт, предмет, наукова гіпотеза, ключові методологічні підходи.

Вторинна інформація – інформація, що з'явилась в результаті теоретичної, аналітичної обробки і публікації первинної інформації.

Вчений – фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), яка має повну вищу освіту у конкретній науковій галузі та проводить фундаментальні та (або) прикладні дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати.

Галузь знань – основна предметна сфера освіти і науки, що містить в собі групу споріднених спеціальностей, в межах яких здійснюється професійна підготовка.

Герменевтика – теорія тлумачення текстів, напрям у сучасній філософії. Герменевтика вказує на невіддільність розуміння (тлумачення) текстів від налаштованості інтерпретатора.

Гіпотеза (наукова) – форма наукового знання; частіше відноситься до теоретичного рівня наукового пізнання. Гіпотеза є висловлюванням (чи системою висловлювань), істиннісне оціювання якої не є достовірним, а ймовірним, і тому гіпотеза потребує обґрунтування і підкріплення, щоб стати справжньою науковою теорією.

Гіпотетико-дедуктивний метод – різновидність аксіоматичного методу, який використовується в фактуальних науках (зокрема, в природознавстві), причому в ролі аксіом виступають фундаментальні закони природи (як принципи) або природничо-наукові гіпотези. Як вважають деякі історики науки, гіпотетико-дедуктивний метод застосовував вже Г. Галілей при дослідженні вільного падіння тіл і формулюванні відповідного закону.

Гносеологія – або вчення про пізнання, розділ філософії, в якому вивчається процес пізнання, його походження, основи, структура та наслідки, досліджується відношення суб'єкта до об'єкта.

Дебати – форма дискусії, в межах якої відбувається логічно впорядкований, структурований і спеціально організований публічний обмін позиціями, ідеями, думками між протилежними сторонами, учасники якого зосереджують свої зусилля на необхідності переконання третьої сторони.

Дедукція – загальнологічний метод, суть якого полягає в логічному висновку з деяких загальних суджень (аксіом, принципів, законів тощо) окремих, більш конкретних суджень.

Детермінізм – загальнонаукове вчення про об’єктивний закономірний взаємозв’язок і взаємообумовленість явищ матеріального та духовного світу, наявність причини у кожному процесі, яка зумовлює настання наслідку.

Дипломна робота – форма кваліфікаційного навчально-наукового дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання студента у вищому навчальному закладі.

Дисертація – форма наукової праці, яка вимагає проведення процедури прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня.

Дискусія – форма суспільного обговорення, спрямована на співставлення різних точок зору з метою досягнення істинного знання або вироблення правильного рішення проблеми.

Диспут – форма публічного обговорення суспільно значущої або наукової проблеми, яка відбувається у колі широкого кола фахівців.

Доктор наук – другий науковий ступінь в Україні, який здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня кандидата наук (або доктора філософії) і завбачує набуття найвищого рівня компетентностей у галузі розробки і впровадження новітніх методологій дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, що забезпечують розв’язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані у наукових виданнях.

Доктор філософії – освітній і водночас перший науковий ступінь, який здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра і присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Дослідницький університет – національний вищий навчальний заклад, якому надано статус дослідницького університету Кабінетом Міністрів України на підставі того, що він забезпечує проривний розвиток держави у певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки.

Економічна ефективність дослідження – рівень втілених у вартісних вимірах показників економії живої та уречевленої праці в суспільному виробництві, сфері послуг, які отримано на підставі використання

результатів науково-дослідницької роботи та порівняння їх з витратами на проведення дослідження.

Експеримент (науковий) – емпіричний метод, в рамках якого досліджується будь-яке явище завдяки активному впливу на нього за допомогою створення нових умов, які відповідають меті дослідження, або ж способом зміни тривалості процесу в потрібному напрямку. Науковий експеримент тісно пов'язаний з іншими емпіричними методами – спостереженням і вимірюванням; його матеріальними засобами є інструменти, прилади тощо.

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, що визнає чуттєвий досвід за початкове знання та вважає, що зміст знання може розумітись як опис цього досвіду, або зводиться до нього.

Емпіричний опис – метод фіксації засобами природної або штучної мови відомостей про об'єкти, які фіксуються у процесі спостереження, а також встановлення емпіричних залежностей між результатами вимірювань.

Емпіричний рівень наукового пізнання – рівень, який характеризується діяльністю суб'єкта з явними об'єктами, нерідко такими, що чуттєво сприймаються. Через це методи наукового пізнання, що діють при цьому рівні, і форми наукового пізнання, що функціонують на цьому рівні, називають емпіричними (наприклад такі форми, як науковий факт, емпіричний закон тощо).

Загальнонаукова методологія – система методів дослідження, що використовуються практично у всіх наукових дисциплінах і базуються на загальних наукових принципах дослідження (об'єктивності, конкретності, практики, діалектики, логічності, системності та ін.).

Закон – форма наукового знання, яка виражає стійкий, повторюваний, істотний зв'язок явищ, сторін та інших особливостей дійсності і пізнання.

Збірник – особлива форма видання, яка формується з окремих праць різних авторів, що поєднуються спільний проблематиці але у різних аспектах.

Зміст наукової проблеми – комплекс позицій, на основі яких у дослідження відбувається реалізація мети і завдань наукового аналізу.

Знання – перевірені на практиці результати пізнання об'єктивної і суб'єктивної сфери дійсності, адекватно відображені у свідомості людини.

Знання наукове – одне з трьох складових науки. Знання наукове – це такий вид знання, який має такі властивості: а) системність; б) об'єктивність змісту (об'єктивну істинність); в) предметну визначеність; г) прогресивність

(необхідність росту знання). В (а) входять такі форми наукового знання (як елементи чи підсистеми), як теорії, гіпотези, закони, факти. З (б) пов'язані такі властивості наукового знання, як перевірність, підтверджуваність, доказовість, обґрунтованість.

Ідеалізація – теоретичний метод наукового пізнання, який поєднує в собі абстрагування та граничний перехід мислення до об'єкта чи ситуації, яких в принципі не існує в природі. Термін "ідеалізація" використовують як для позначення процесу реалізації відповідного теоретичного методу, так і для позначення ідеалізованого об'єкта як результату (методу) його застосування. Ідеалізація – необхідна складова частина теоретичної діяльності в науці.

Ідея – форма теоретичного осягнення дійсності, що водночас і відтворює цю дійсність, і довершує її.

Індукція – загальнологічний метод, це вид міркувань (розсудів) від множини одиничних фактів чи даних до загального судження (в ідеалі – емпіричного закону).

Інтуїція – поняття, що означає здатність безпосереднього осягнення істини, обминаючи міркування. Відомо, що пізнання не зводиться до одного логічного, понятійного мислення, що в пізнанні велику роль відіграє чуттєва та інтелектуальна інтуїція. Логічне пізнання та інтуїція тісно зв'язані між собою.

Інформаційний продукт – уніфікована інформація та послуги, подані у стандартизованій формі (спеціалізовані нормативні видання, державні стандарти, будівельні норми і правила тощо).

Інформаційні ресурси науково-технічної інформації – систематизовані зібрання науково-технічної літератури і документації, зафіксовані на паперових або інших носіях.

Інформація – відомості, які визначають рівень знань про явища, факти, події зв'язки дійсності та їх інтерпретацію.

Істина – знання, зміст якого відтворює об'єктивну дійсність.

Категорії – найбільш загальні й фундаментальні поняття, які відображають універсальні властивості і відношення об'єктивної дійсності.

Категорії діалектики – гранично абстрактні поняття, які відображають найбільш загальні й істотні властивості, сторони, зв'язки і відношення реальної дійсності і пізнання (категорії буття і небуття, ідеї, матерії, руху, простору, часу, якості, кількості, причини і наслідків, необхідності і випадковості, форми і змісту та ін.).

Конференція – найбільш поширена форма обміну науковою і практичною інформацією за конкретною темою, у процесі якої деякі учасники оприлюднюють власні наукові ідеї, результати досліджень, практичних дослідів, а інша частина учасників сприймають і обговорюють її.

Концепція – особлива форма наукового пізнання, яка дає системне розуміння, тлумачення й інтерпретацію ключової ідеї наукової теорії.

Кореляційний аналіз – особливий метод вивчення співвідношення між незалежними змінними у процесі наукового пізнання.

Курсова робота – різновид індивідуального навчально-наукового творчого дослідження студента або магістранта, метою якого є поглиблення, узагальнення і закріплення знань з конкретної навчальної дисципліни, формування навичок і вмінь самостійно працювати з навчальною, науковою друкованою літературою та електронними науковими ресурсами.

Магістерська робота – форма кваліфікаційного навчально-наукового дослідження студента, що виконується на завершальному етапі навчання на другому (магістерському) рівні отримання вищої освіти.

Математика – наука про ідеальні форми, які можуть відображати як кількісні, так і якісні відношення. Математику не можна віднести до природничих наук, тому що: а) її об'єкти – не природні об'єкти, а уявні конструкти (ідеалізовані об'єкти), і б) істина в математиці не є істина факту, а істина логічна, пов'язана з несуперечливістю, доказовістю тощо.

Матерія – філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, тобто того, що існує поза нашою свідомістю. Природничо-наукове розуміння матерії пов'язане з її видами або властивостями.

Метафізика – має ряд значень. Термін метафізика вживається як синонім філософії. Метафізика – це метод мислення, що розглядає речі та процеси відокремлено, поза їх загального зв'язку, розуміючи розвиток однобічно, спрощено, як кількісне накопичення, монотонний рух по колу.

Метод – засіб одержання нових знань; відносно стійка система правил і принципів діяльності спрямованих на пізнання об'єкта. Метод, який пов'язаний з виробництвом і використанням наукового знання і який має ознаки науковості, відносять до наукових методів.

Метод науковий – це метод, який характеризується основними ознаками науковості знання і науковості діяльності. Метод науковий – це відносно стійка система правил і принципів діяльності досягнення істинного і ефективного результату у науці, наприклад, у вигляді наукового знання, яке є істинне і яке може застосовуватись. За тим, на якому **рівні наукового**

знання розглядаються методи наукові, вони поділяються на емпіричні, теоретичні і загальнологічні. Емпіричні – це ті методи наукові, які діють на емпіричному рівні наукового пізнання (спостереження, вимірювання, експеримент), теоретичні – це ті, які діють на теоретичному рівні наукового пізнання (ідеалізація, аксіоматичний метод, метод математичного моделювання, уявний експеримент, гіпотетико-дедуктивний метод). Загальнологічними методами називають ті наукові методи, які діють на обох рівнях наукового пізнання і навіть поза сферою науки (абстрагування, аналіз і синтез, аналогія, індукція і дедукція, моделювання).

Методологічний принцип – певна форма пізнавальної діяльності в науці, причому більш експліцитна, ніж звичайні регулятивні принципи наукового пізнання. Більша частина ефективно працюючих в науці методологічних принципів сформувались у фізиці і математиці.

Методологія – вчення про методи. В загально-філософському плані говорять про загальну методологію. У вузькому сенсі, відносно конкретної наукової дисципліни говорять про методологію фізики, методологію математики тощо.

Методологія наукової діяльності – система методів (принципів, правил, прийомів, способів і засобів) пізнання об'єктивної і суб'єктивної дійсності та організації (формування) системи наукових знань.

Методологічні підходи – об'єднані загальними принципами взаємозалежні методи наукового пізнання.

Механіцизм – філософсько-методологічна концепція, суть якої полягає в абсолютизації місця і ролі законів і принципів механіки. Згідно з механіцизмом, будь-яке складне і незнайоме явище можна пояснити на основі механічних моделей і законів механіки.

Мова – система знаків, яка служить позначенню предметів та процесів дійсності, обміну думок. Мова є засобом фіксації, накопичення, зберігання, створення та передачі інформації.

Моделювання – загальнологічний метод наукового пізнання, який полягає в побудові моделей і їх використанні. Моделювання використовується у процесі дослідження об'єктів, безпосереднє дослідження яких ускладнене, недоцільне або й взагалі неможливе.

Монографія – форма наукової публікації, в якій міститься системне й вичерпне дослідження наукової проблеми у конкретній вузькій галузі наукового знання, що підготовлена одноосібно або колективом авторів.

Навчальний посібник – форма навчального видання, яка повною мірою або частково доповнює підручник та офіційно затверджена і схвалена у вищому навчальному закладі.

Наука – сфера суспільної діяльності людини, функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Поняття науки включає в себе як процес отримання нового знання, так і наслідок цієї діяльності – суму одержаних на даний час знань, що створюють в сукупності наукову картину світу.

Наукова діяльність – форма інтелектуальної творчої праці, спрямована на відкриття або використання нових наукових знань.

Наукова доповідь – форма публічно виголошеного повідомлення, під час якого відбувається презентація змісту конкретної наукової проблеми.

Наукова інформація – логічно впорядкована систематизована інформація, отримана в процесі наукового дослідження, що адекватно відображає закономірності сфер об'єктивної і суб'єктивної дійсності.

Наукова картина світу – форма наукового знання, що являє собою історично конкретну теоретичну модель реальності, яку створює домінуюча в духовній культурі суспільства на даному етапі його історичного розвитку наукова дисципліна. Наукова картина світу XVIII ст. – першої половини XIX ст. носила механістичний характер, у ній домінував механіцизм.

Наукова публікація – особлива форма доведення наукової інформації до громадськості за допомогою преси, радіо, телебачення, та її розміщення у різного типу виданнях (газетах, журналах, монографіях, підручниках та ін.).

Наукова стаття – форма наукової публікації, в якій презентуються проміжні або й остаточні результати наукового дослідження, висвітлюються окремі аспекти дослідження.

Наукова школа – творча спільнота вчених, які зазвичай працюють в одній лабораторії, інституті, одній країні над вирішенням спільної наукової проблеми з використанням подібних методологічних підходів, стилю роботи.

Науковий апарат дослідження – ключові положення, що визначають спрямованість, логічну послідовність, умови підготовки і проведення наукових досліджень. Науковий апарат дослідження завбачує розкриття актуальності, стану наукової розробленості проблеми, визначення об'єкту, предмету, мети, гіпотези, завдань, методології дослідження, його наукової новизни та практичної значущості.

Наукове видання – видання якісно нових результатів наукових теоретичних або емпіричних досліджень або публікація до друку історичних документів, першоджерел, пам’яток культури, літературних текстів та ін.

Науковий журнал – видання, що містить статті або матеріали досліджень теоретичного або практичного характеру, призначене зазвичай для фахівців з конкретної галузі наукового знання.

Науковий напрямок – сфера наукових досліджень спільноти науковців, які тривалий час вирішують завдання теоретичного або практичного характеру у конкретній галузі наукового знання.

Науковий стиль – стиль літературної мови, який містить в собі попереднє обмірковування формулювань, чітку послідовність викладу матеріалу, монологічний характер, тяжіння до унормованої мови.

Наукові працівники – особи, які за повноваженнями за основним місцем роботи та у відповідності з трудовим договором (контрактом) професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-організаційну діяльність та мають відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання.

Наукові факти – сукупність актів наукового опису об’єкта дослідження, які є основою для наукової аргументації, систематизації, узагальнення за допомогою понять, їх дефініціювання та інших теоретичних способів дослідження предмету пізнання.

Науково-дослідна установа – юридична особа, незалежно від форми власності, створена в установленому законодавством порядку, де наукова або науково-технічна діяльність становить не менше 70 % загального обсягу виконаних робіт.

Науково-дослідний інститут – установа, що займається дослідженнями у сфері науки і техніки, розробкою науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт.

Науково-інформаційна діяльність – діяльність, спрямована на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в інформації, що полягає у збиранні, аналітико-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні.

Науково-педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах здійснюють наукову, науково-технічну, педагогічну, навчальну, методичну, мистецьку та організаційну діяльність.

Наукова новизна дослідження – положення у науковому дослідженні, в межах яких визначається наявність у ньому виявленого якісно нового

знання, нових закономірностей і особливостей функціонування об'єкту наукового дослідження та шляхів їх застосування з метою задоволення конкретних наукових і практичних потреб людини і суспільства в цілому.

Неопозитивізм – філософська течія ХХ ст., представники якої вбачали завдання філософії в аналізі мовних форм знання. Віденський гурток неопозитивізму зводив філософію до логічного аналізу мови науки, спираючись на принцип верифікації. Львівсько-Варшавська школа неопозитивізму розробила методологію семантичного аналізу і конвенціоналізму.

Об'єкт дослідження – фрагмент дійсності, який вступає в активну взаємодію з суб'єктом в процесі репрезентації і наукової діяльності, з використанням різних засобів, прийомів, методів. В реальній науковій практиці, наприклад, вчений фізик має справу не з об'єктивно існуючими елементарними частинками, а з експериментально "приготовленими" частинками, або з відповідними теоретичними об'єктами, які репрезентують об'єктивно існуючі частинки. В цьому плані корисно відрізнити, з однієї сторони, об'єкт експерименту чи об'єкт фізичної теорії, і з іншої – фізичний об'єкт.

Опис – процес (чи результат) відображення, виражений мовою деякої реальності з предметної області науки, теорії, гіпотези чи моделі, поряд з поясненням і передбаченням. Опис є важливою функцією науки, теорії чи закону.

Парадигма – система вихідних складових науково-пізнавальної діяльності, що складається в певну історичну епоху та визначає стиль наукового мислення практично в усіх науках. Зміна наукової парадигми розглядається як наукова революція. В сучасному наукознавстві фігурують поняття класичної, некласичної та посткласичної наукової парадигми. У філософію і методологію науки поняття "парадигма" увів Т. Кун.

Патентно-ліцензій видання (патентні бюлетні) – нормативно-технічні документи, в яких наводяться єдині вимоги до якості продукції, її розробки, виробництва та застосування.

Первинна інформація – початкова, висхідна інформація, яка є результатом безпосередніх досліджень, зокрема емпіричних.

Передбачення – одна з найважливіших функцій наукової теорії або закону (або взагалі науки), полягає в знаходженні нових фактів або законів, як правило, з допомогою логічних засобів і операцій. За своєю логічною структурою передбачення однаково з поясненням.

Періодичні видання – журнали, часописи та інші видання з різних галузей науки і техніки, однотипно оформлені випуски яких публікуються через встановлені проміжки часу і в яких друкуються наукові праці та їх результати.

Пізнання – діяльність, метою та змістом якої є набуття нового знання.

Підручник – навчальне видання, у структурі якого наведений систематизований виклад змісту і програмі конкретної навчальної дисципліни, офіційно затверджений як такий вид видання.

Плюралізм – філософська позиція, згідно якої існує декілька чи множина незалежних концепцій дійсності, що не зводяться одна до іншої та розглядаються як рівноправні; це також вчення про багато начал буття.

Полеміка – форма дискусії, в межах якої простежується протистояння сторін, жорстке протиставлення протилежних думок, ідей, поглядів, концепцій в ситуації прагнення учасників досягнути перемоги над опонентом.

Позитивізм – напрям, прибічники якого розглядають позитивне знання, як знання, що продукують природничі та спеціальні науки. За філософією залишають лише функцію узагальнення знання конкретних наук.

Поняття – форма логічного мислення, що узагальнює повторюване і суттєве в речах та явищах, фіксує певні загальні властивості предметів дійсності.

Постмодерн – культурологічне й філософське поняття, що виражає ситуацію "після сучасності".

Постмодернізм – найновітніший філософський напрям (ще недостатньо оформлений), згідно з яким постіндустріальному суспільству відповідає культура й наука постмодерну. Це концепція „радикального плюралізму”.

Пояснення – одна з найважливіших функцій науки, теорії чи закону. Науковий факт вважається поясненим, якщо його можна підвести під будь-який науковий закон, наукову модель чи наукову теорію. В філософії науки однією з найбільш розповсюджених моделей наукового пояснення є так звана номологічна модель Гемпеля – Оппенгейма, згідно з якою те, що пояснюється, логічно виводиться з того, що пояснює, яке являє собою найчастіше науковий закон чи систему таких, тобто наукову теорію. Пояснення має, взагалі, таку ж логічну структуру, як і передбачення.

Прагматизм – філософський напрям (в основному в США), який вважає, що філософія має зосереджуватися не на з’ясуванні глибинних та

всезагальних принципів буття, а вдосконалювати діяльність та досвід людей, тобто бути дієвішою.

Предмет – аспект, сторона об'єкта, на якій зосереджується пізнання.

Предмет дослідження – аспект, сторона об'єкта, на якій зосереджується дослідник з метою визначення її якостей та властивостей, що становлять пізнавальний інтерес.

Прикладні наукові дослідження – наукові дослідження, зосереджені на використанні результатів теоретичних фундаментальних досліджень для вирішення практичних проблем. На основі прикладних наукових досліджень розробляються новітні технології, нове обладнання, інноваційні способи організації виробництва, технологічні процеси з метою отримання безпосереднього економічного або соціального ефекту.

Принцип – висхідне концептуальне положення наукової теорії, вчення, наукової дисципліни чи типу світогляду, яке позначає найабстрактніше визначення ключової ідеї і є початковою формою систематизації знань.

Принципи діалектики – основні концептуальні положення, які відображають найсуттєвіші характеристики дійсності, як-от принцип розвитку, принцип взаємозв'язку, принцип єдності і боротьби протилежностей.

Принцип – те, що лежить в основі. Це базисне положення, яке пронизує систему знання та субординує його.

Природа – у широкому розумінні – це все суще, увесь світ у різноманітті його форм і проявів. У вузькому – середовище життєдіяльності людини.

Проблема (у науці) – внутрішня суперечність знання, яка виникає внаслідок послідовного розгортання якої-небудь наукової теми; в загальному плані – це є знання про незнання.

Проблема дослідження – суперечність у знанні, зумовлена реальними протиріччями у галузі теоретичних знань і практики, що потребує вирішення шляхом проведення нового дослідження.

Простір – форма буття, що характеризується такими властивостями як протяжність, структура, взаємодія, упорядкованість, зв'язок явищ.

Раціоналізм – напрям у теорії пізнання, що визнає пріоритет і компетентність розуму (логічного ходу міркування) основою пізнання.

Реальність – те, що існує і доступне сприйняттю.

Революція (наукова) – якісні перетворення в науці, пов'язані зі зміною наукової картини світу, фундаментальної наукової теорії або найбільш характерних для даної епохи способів пояснення і засобів опису реальності.

Регулятивні принципи наукового пізнання – норми пізнавальної діяльності в науці, хоча і менш визначені і менш експліцитні, ніж методологічні принципи (наприклад, такі норми, як простота, краса, гармонія тощо або як принцип простоти, принцип естетичної досконалості, принцип гармонії тощо). Термін "регулятивний принцип наукового пізнання" вживається і в більш широкому смислі, характеризуючи, інакше кажучи, будь-які норми пізнавальної діяльності в науці.

Редукціонізм – філософсько-методологічна концепція, прихильники якої абсолютизують статус принципу редукції, припускаючи повне зведення складного до простого, більш високоорганізованої форми руху матерії до менш організованої форми, наприклад, біологічного до хімічного, тобто припускається можливість пояснення сутності біологічних процесів на основі законів хімії або фізики. Іншими словами, в межах редукціонізму заперечується якісна специфіка більш високоорганізованої форми руху матерії. Окремим випадком редукціонізму є механіцизм.

Редукція – методологічний принцип, суть якого полягає в тому, що складний, невідомий раніше об'єкт досліджується шляхом зведення (редукції) ряду його властивостей і особливостей до більш простих і відомих.

Реферат – форма наукового дослідження, де подано короткий виклад змісту наукової проблеми або способів її вирішення.

Рефлексія – принцип людського мислення, що полягає в усвідомленні власних засад, форм, процесів.

Синтез – загальнологічний метод наукового пізнання, що полягає в поєднанні, інтеграції елементів-частин у якусь цілісність.

Системний аналіз (підхід) – спосіб вивчення характеристик системних об'єктів на основі використання таких категорій, як "система", "елемент", "структура", "зв'язок", "відношення", "зміст", "форма", "частина", "ціле", "функція", "взаємодія".

Спеціалізація – складова спеціальності, яка визначається вищим навчальним закладом та завбачує профільну спеціалізовану освітньо-професійну та освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти.

Спеціальність – складова конкретної галузі знань, в межах якої здійснюється професійна підготовка.

Сприйняття – процес відображення дійсності у формі чуттєвого образу об'єкта. Сприйняття дає цілісну інформацію про об'єкт, який діє безпосередньо на декілька органів чуттів, синтезуючи окремі почуття.

Суб'єкт – той, хто пізнає – людина, спільнота, соціальна група.

Субстанція – одне з фундаментальних понять онтології, що дозволяє зводити чуттєву множинність та мінливість властивостей до чогось постійного та самостійно існуючого.

Сутність – визначальне, глибинне, те, що є внутрішнім змістом явищ, що приховане за ними.

Сцієнтизм та антисцієнтизм – філософсько-світоглядні орієнтації ХХ ст. **Сцієнтизм** орієнтується перш за все на результати та методи природничих та технічних наук і вірить в їх здатність вирішити також і всі соціальні проблеми. **Антисцієнтизм** – це песимістичний погляд на здатність науки та техніки забезпечити соціальний прогрес; критикує саму ідею науково-технічного прогресу людства.

Теза – систематизована форма викладення ключових положень, ідей, думок, спостережень за умови відсутності вказівки на неістотні несуттєві ознаки конкретного об'єкту пізнання.

Тези доповіді – опубліковані на початку наукової, науково-теоретичної або науково-практичної конференції (форуму, з'їзду, симпозіуму) матеріали, які містять положення ключових висновків наукової доповіді.

Тема наукового дослідження – формулювання конкретного наукового завдання, яке охоплює частину наукової проблеми і може бути вирішеним у межах конкретного наукового дослідження.

Теоретичний рівень наукового пізнання – рівень, який характеризується діяльністю суб'єкта з абстрактними та ідеалізованими об'єктами. У зв'язку з цим методи наукового пізнання, що діють на цьому рівні, і форми наукового пізнання, що функціонують на цьому рівні, називають теоретичними.

Теорія (наукова) – вища форма організації наукового знання, яка дає цілісну уяву про закономірності та істотні зв'язки певних областей дійсності – об'єктів даної теорії.

Термін – поняття, слово чи словосполучення, яке чітко, точно і однозначно називає предмет, явище і розкриває його зміст.

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти – рівень вищої освіти, що відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь,

навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та / або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Техносфера – сукупність процесів на поверхні планети, що за складом являє колосальну кількість технічних засобів, пристроїв, обладнання і що має особливі властивості та закономірності функціонування.

Узагальнення – метод пізнання, в межах якого відбувається логічний перехід від одиничного до загального.

Умовивід – форма мислення, в межах якої на основі одного або декількох заданих суджень виводиться інше судження, яке містить ознаки якісно нового знання.

Уявлення – відтворення образу предмета у свідомості, без безпосередньої взаємодії з ним за допомогою пам'яті або фантазії.

Факт (науковий) – форма емпіричного знання, особливого роду речення з стійкою істиннісною оцінкою і таке, що фіксує емпіричне знання. Емпіричне знання, науковий факт, протиставляються науковій теорії чи науковій гіпотезі.

Формалізація – метод дослідження об'єктів шляхом відображення їх структури у знаковій формі за допомогою штучних мов та ін.

Формальна логіка – наукова дисципліна, предметом якої є дослідження основних форм і законів мислення, конструювання і дослідження правил перетворення висловлювань, що зберігають істинність безвідносно до змісту вхідних у ці висловлювання понять.

Фундаментальні наукові дослідження – експериментальна та теоретична діяльність, зосереджена на отриманні якісно нових знань про основні закономірності світоустрою, становлення і розвитку людини як біосоціальної істоти і суспільства в цілому.

Феноменологія – напрям в західній філософії та культурі ХХ ст., що зосереджується на дослідженні «чистих» утворень свідомості (її смислу, очищеного від міфологічних, наукових, ідеологічних, повсякденно-побутових установок, схем).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: "Центр учбової літератури", 2014. 142 с.
2. Данильян О.Г. Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.
3. Ковтун Н. М. Кваліфікаційна (магістерська) робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 68 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31227/>
4. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/>
5. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / І.С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. К.: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2033_56166122.pdf
6. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О. І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. Х.: ХНАУ, 2017. 57 с.
7. Положення про курсову роботу здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка. (Нова редакція від 26 травня 2023 р., протокол № 10.) URL: https://zu.edu.ua/offic/pro_kursovu.pdf.
8. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.: НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Додаткова:

1. Академічні свободи, університетська автономія та освіта для сталого розвитку. Мовою документів / НАН України; [редкол.: Клименко Л. П. та ін.]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 285 с.
2. Безверхнюк Т. М. Магістерська робота: написання, оформлення, захист: навч.-метод. посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2014. 120 с.
3. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень. К.: АБУ, 2002. 480 с.
4. Близнюк А. С., Безверха Т. М. Оформлення видання: Посібник для студентів відділення "Видавнича справа та редагування". Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2007. 48 с. URL: <http://surl.li/ssxdk>
5. Богачов А., Ваховська Н., Кебуладзе В. Феноменологічне мислення в українських термінах. *Філософська думка*. 2019. № 4. С. 114–118.
6. Богачов А. Л. Філософська герменевтика: навч. посіб. Київ: "Курс", 2006. 406 с.
7. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології; [переклад з німецької Марії Култаєвої]. Київ: Альтерпрес, 2002. 176 с.

8. Гасяк О. С. Формальна логіка : короткий словник-довідник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 200 с.
9. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень. Дисциплінарне релігієзнавство. Колективна монографія. За наук. ред. проф. А.Колодного. Київ, 2009. С. 202 – 211.
10. Грищенко І. М., Григоренко О. М., Борисейко В. А. Основи наукових досліджень. Навч. посібник. Київ: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2001. 124 с.
11. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Том 1: Герменевтика І: Основи філософської герменевтики. Київ: Юніверс, 2000. 464 с.
12. Гусерль Е. Досвід і судження. Дослідження генеалогії логіки / Пер. і післямова В.Кебуладзе. Харків.: Фоліо, 2018. 372 с.
13. Гуткевич С. О. Пугачова К. М. Магістерська робота: методика написання та захисту: навчальний посібник по методиці написання магістерської роботи. Київ : Видавничий дім "Гельветика", 2017. 200 с.
14. Демківський А. В., Безус П. І. Основи методології наукових досліджень. Київ: Акад. муніцип. упр., 2012. 276 с.
15. Діденко О. В., Шумовецька С. П. Основи наукової комунікації : навч. посіб. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. 166 с.
16. Добронравова І. С., Сидоренко Л. І. Філософія та методологія науки. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2008. 224 с.
17. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання ДСТУ 8302:2015. Електронний ресурс. Режим доступу: http://knmu.kharkov.ua/attachments/3659_8302-2015.PDF
18. Єріна А. М. Організація вибіркового обстеження. Київ: КНЕУ, 2004. 127 с.
19. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: Навч. посібник. Київ: Центр навч. літератури, 2004. 212 с.
20. Здобувачу наукового ступеня: Метод. рекомендації. Київ: МАУП, 2009. 184 с.
21. Кебуладзе В. Феноменологічна психологія і феноменологічна соціологія. Навчально-методичний посібник. Київ, 2021. 134 с. URL: <http://www.philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/Kafedry/Philosophy/Phenomenological%20Psychology%20&%20Sociology%20Textbook.pdf>
22. Кірюхін Д. Методологія наукового вивчення релігії в умовах неklasичної раціональності. *Українське релігієзнавство*. 2001. № 20. С. 48 – 54. URL: https://www.researchgate.net/publication/330690696_Methodology_of_scientific_study_of_religion_under_conditions_of_non-classical_rationality/fulltext/5c4fc00a458515a4c747cb79/Methodology-of-scientific-study-of-religion-under-conditions-of-non-classical-rationality.pdf
23. Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М. Основи наукових досліджень. Навч. посібник. Київ: Професіонал, 2004. 206 с.
24. Ковтун Н. М. Курсова робота з філософії. Навчально-методичні рекомендації для магістрантів спеціальності 033 Філософія. Житомир,

2020. 64 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31231/>
25. Ковтун Н. М. Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя. Монографія. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2019. 182 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31708/>
26. Kovtun Nataliia, Vitiuk Irina, Skil Liudmila. Intentionality and Akrasia in the Context of John Searle's Classical Rationality Critics. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 29. С. 75–83.
27. Kovtun Nataliia, Polishchuk Olena, Vitiuk Iryna, Sapeńko Roman and Trocha Bogdan. The principle of “incomplete comprehension of object” in the context of the discourse of uncertainties in a digital society. *SHS Web of Conferences* 104, 02007 (2021). DOI <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110402007>
28. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр. та доп. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 144 с. URL: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/OsnjvyMetDoslilKolesnykov2011.pdf
29. Конверський А.Є. Логіка: підручник. 2-ге вид. виправлене. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2017. 391 с.
30. Конотоп Л. Г. Методологія дослідження релігійного досвіду в сучасній філософії Заходу. *Софія*. 2014. № 1. С. 12 – 15. URL: http://www.philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/Vydanna/SOPHIA/Sophia_1.pdf
31. Конотоп Л. Г. Основні аспекти методології релігієзнавчого дослідження. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2014. № 2 С. 19 – 22.
32. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: [монографія] / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2009. 198 с.
33. Крисоватий А.І., Панасюк В.М., Гавришко В.Л. Методологія, методика та організація наукових досліджень. Тернопіль: Лілея, 2005. 150 с.
34. Левкулич В., Матвієнко О. Феноменологія і герменевтика: навчально-методичні рекомендації (для студентів за спеціальністю 033 «Філософія»); Навчально-методична серія «КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; каф. філософії]. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла» 2020. 51 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44908/1/Fenom_.pdf
35. Лук'янець В.С. та ін. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури: Монографія. Київ, 2000. 304 с.
36. Основи методології та організації наукових досліджень / А. Є. Конверський (ред.). К. : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
37. Петрушенко В. Гносеологія та епістемологія: Навчальний посібник. Львів: "Новий Світ-2000", 2020. 209 с.

38. Пілюшенко В.Л., Шкрабак І.В., Славенко Е.І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення. Київ, 2004. 344 с.
39. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навч. посібник. Київ, 2003. 116 с.
40. Рудь Н.Т. Методологія наукових досліджень. Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2007. 96 с.
41. Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень. *Дисциплінарне релігієзнавство. Колект. монографія*. Київ, 2009, С.202-211. http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43988/2009_1s_20.pdf?sequence=1
42. Свириденко Д. Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. 279 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6418/3/Akademichna%20mobilnist.pdf>
43. Сурмін Ю. Майстерня вченого: Підручник для науковця. Київ: Навч. метод. центр освіти в Україні, 2006. С.120-207.
44. Товт В.А. Нормативні вимоги та методика підготовки курсових, дипломних і магістерських робіт: Методичні рекомендації/В.А.Товт, Е.М.Сивохоп, В.Я.Сула. Ужгород: "Ліра", 2004. 64 с.
45. Тофтул М. Г. Логіка: Посібник. Київ: Вид. центр "Акад.", 2003. 368 с.
46. Тофтул М. Г. Логіка : навч. посіб. Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. Житомир: ОП "Житомир. облдрук", 2007. 224 с.
47. Тофтул М. Г. Логіка : підручник. 2-ге видання. Київ: Акад., 2008. 400 с.
48. Філіппенко А. С. Основи наукових досліджень. Конспекти лекцій: Посібник. Київ: Академвидав, 2005. 208 с.
49. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень. Київ: Слово, 2003. 240 с.
50. Черній А.М. Релігієзнавство. 2-ге видання, доповнене. Київ: Академвидав, 2008. 400 с. URL: <https://academia-рс.com.ua/product/153>
51. Шейко В.М., Кушнарєнко В. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності. Київ: Знання-Прес, 2004. 295 с.
52. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій: монографія. Харків: ХДАК, 2008. 289 с.
53. Юринець В.Є. Інформаційні системи управління персоналом, діловодства і документообігу: Навч. посібник . Львів: Тріада плюс, 2008. 628 с.
54. Юринець В.Є. Методологія наукових досліджень. Львів, 2011. 178 с.
55. Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. кол. Шинкарук В.І. Київ: "Абрис", 2002. 744 с.
56. Якуніна К. Теоретико-методологічні аспекти дослідження релігійної ідентичності у площині соціокультурних викликів. *Соціокультурні виклики сучасності: потреба у теоретичному осмисленні*. Колективна монографія за ред. М.Петрушкевич. Острого: "Острозька академія", 2022. С. 154 – 195.

ДОДАТКИ

(подаються згідно з Положенням про курсову роботу здобувачів вищої освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(Протокол № 11 від 26.12.2019): https://zu.edu.ua/offic/pro_kursovnu.pdf)

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАФЕДРА _____

(назва кафедри)

КУРСОВА РОБОТА

З _____

(назва навчальної дисципліни, відповідно до навчального плану)

на тему:

(Тема курсової роботи: Times New Roman 16, напівжирний)

Реєстраційний № _____

Дата здачі _____

Здобувача вищої освіти

_____ курсу _____ групи

_____ форми навчання

спеціальності « _____ »

_____ (ППП здобувача вищої освіти)

Науковий керівник

_____ (вчене звання та науковий ступінь керівника)

_____ (ППП наукового керівника)

Оцінка

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис)

_____ (ППП)

_____ (підпис)

_____ (ППП)

_____ (підпис)

_____ (ППП)

Житомир 20 _____

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗДО	–	заклад дошкільної освіти
ЗВО	–	заклад вищої освіти
ВООЗ	–	Всесвітня організація охорони здоров'я
ЗСЖ	–	здоровий спосіб життя
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
ЄС	–	Європейський Союз
ЗМІ	–	засоби масової інформації

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАЗВА РОЗДІЛУ	6
1.1. Назва підрозділу	6
1.2. Назва підрозділу	10
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. НАЗВА РОЗДІЛУ	15
2.1. Назва підрозділу	15
2.2. Назва підрозділу	19
Висновки до розділу 2	24
РОЗДІЛ 3. НАЗВА РОЗДІЛУ	25
3.1. Назва підрозділу	25
3.2. Назва підрозділу	30
Висновки до розділу 3	34
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	37
ДОДАТКИ	39

**Приклад оформлення бібліографічного опису
у списку літературних джерел**

(за ДСТУ 8302:2015, згідно наказу МОН № 40 від 12.01.2017 р.)

Книги одного, двох або трьох авторів	<p>1. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.</p> <p>2. Васильєв С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України: монографія. Харків: Еспада, 2004. 192 с.</p> <p>3. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків: Право. 2011. 312 с.</p>
Книги чотирьох чи більше авторів	Григоренко Є. І., Григоренко Я. О., Козлов В. І. та ін. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2013. 352 с.
Книги під назвою (без автора)	Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (30 вересня 2016 р., Київ). Київ, 2016. 432 с.
Багатотомні видання	Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 2 т. / за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. Т. 1. 456 с.
Дисертації	Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 406 с.
Автореферати дисертацій	Наконечний А. Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 24 с.
Стандарти	ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.

Електронні ресурси	1. Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. <i>Теорія і практика правознавства</i> : електрон. наук. фахове вид. 2016. Вип. 1 (9). URL: http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302 (дата
	звернення: 17.06.2016). 2. Карнаух Б. П. Тлумачення договору: короткий нарис із наднаціональної і транснаціональної точок зору. <i>Проблеми законності</i> . 2016. Вип. 135. С. 39–51. doi: http://dx.doi.org/10.21564/2414-990x.135.83852 .
Розділ книги	Борисова В. И. Право частной собственности в системе социально-экономических прав и свобод граждан и пути его реализации. <i>Харьковская цивилистическая школа: право собственности</i> : монографія / под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2012. Разд. 3, гл. 1. С. 87–99.
Статті з журналів періодичних збірників та	Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i> . 2009. № 10. С. 57–60.
Матеріали конференцій	Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. <i>Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин</i> : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 7–9.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТАБЛИЦІ

Таблиця 1.1

Назва колонки	Назва графи	Заголовки і підзаголовки граф (гр.1-гр.4)			
А	Б	1	2	3	4
Назва (зміст) рядка					

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ІЛЮСТРАЦІЇ

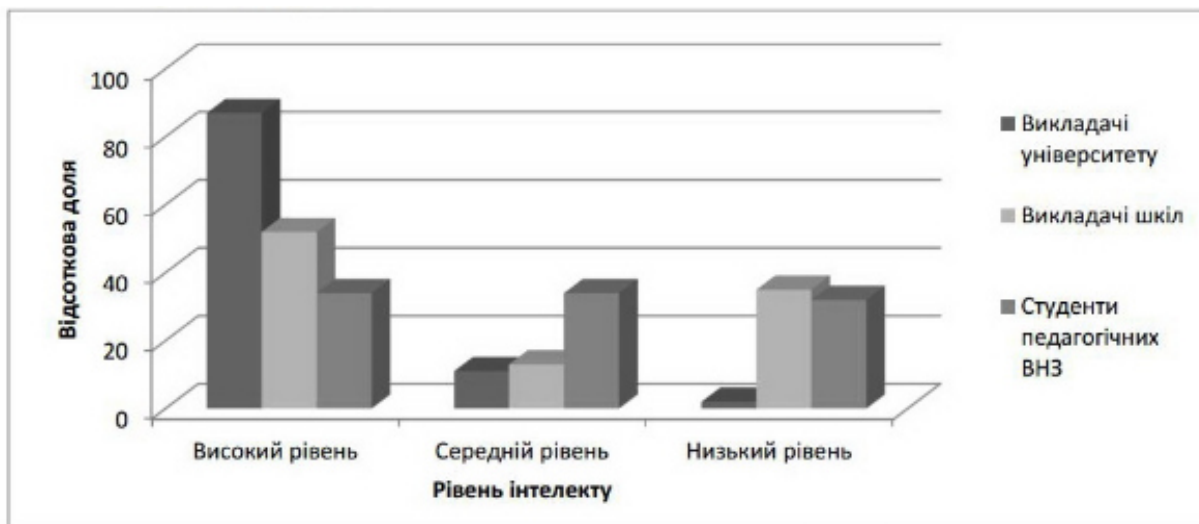

Рисунок 3.6 – Відсоткова доля педагогів різних освітніх організацій з різними рівнями інтелекту

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СХЕМИ

